

HAASTE

Haastateltavana Lasse Murto **s.4**

Vankilakierteeseen joutuneilla
vaikea tausta **s.7**

Ruotsalaisia näkökulmia rikoksen
uhrin aseman parantamiseen **s.32**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

**Voiko vankilasta
vapautuva palata
yhteiskuntaan?**

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA

Päihdeongelman hoidossa tarvitaan monenlaista tukea Riikka Kostiainen

Haasteltavana on A-klinikkasäätiön toimitusjohtaja, professori **Lasse Murto**. Kriminaalipolitiikkaa hän katselee niiden ongelmiin ajautuneiden ihmisten näkökulmasta, joilla on taustalla rikosten lisäksi usein päihdeongelmaa, työttömyyttä ja asunnottomuutta. Tämän ongelmavyöhydän käsittely on vaikeaa ja turhauttavaa tulosta vaativassa ja yhä kovenevassa yhteiskunnassa.

7 Vankilakierteeseen joutuneilla vaikea tausta Kimmo Hypén

Rikosseuraamusviraston tutkimuksesta selviää, että ensi kertaa vankilassa olevista takaisin vankilaan palaa noin kolmannes, mutta varsinaiseen vankilakierteeseen joutuu harva. Miehet uusivat naisia ja nuoret vanhoja useammin. Useamman kerran vankilassa olleiden sosiaalinen tausta on ensikertalaisiin verrattuna selvästi vaikeampi.

11 Onko nykykeinoista vankilakierteen katkaisuun Kati Rantala

Tutkimus vankilasta vapautuvista huumekäyttäjistä tarkastelee vankilakierteen katkaisun edellytyksiä Tampereen seudulla. Näkökulma on julkisen hallinnon ohjelmapolitiikassa sekä vastuun jakautumisesta eri hallinnonalojen ja kolmannen sektorin ja toisaalta valtion ja kunnan välillä.

13 Lainrikkojen saama palvelu sattumanvaraista Riikka Kostiainen

14 Epäjärjestys ruokki rikollisuutta myös Suomessa? Jukka Savolainen

Naisyrittäjien rikoskokemuksia on selvitetty kyselyllä. Yrityksen toimiala vaikuttaa uhrikokemusten esiintymiseen. Murtoja lukuun ottamatta rikokset ovat selvästi yleisempiä vähittäiskaupoissa kuin muissa elinkeinoryhmissä. Myös iltaisin ja viikonloppuisin auki olevilla yrityksillä on korkeampi riski joutua rikosten kohteeksi.

16 Rikollisuuden tilastollinen tutkimus on vaikeaa Anssi Keinänen

Tutkimusten mukaan rikollisuudesta aiheutuneet vuosittaiset kustannukset ovat 3–13 prosenttia eri maiden bruttokansantuotteista. Silti rikollisuutta koskeva taloustieteellinen tutkimus on vähäistä. Etenkin empiirisen rikostaloustieteellisen tutkimuksen tarve on suurta Suomessa ja muualla Euroopassa. Ylipäänsä oikeuden empiirinen tutkimus on Suomessa "lapsen kengissä".

18 Euroopan unioni pyrkii lähentämään rangaistuksia Kimmo Nuotio

Tällä hetkellä Euroopan unionissa pohditaan, kuinka pitkälle rangaistusjärjestelmien lähentämisessä voidaan ja on syytä mennä. EU:n komissio julkaisi keväällä ns. vihreän kirjan rangaistusten lähentämisestä EU:ssa. Sen avulla komissio kartoittaa jäsenvaltioiden näkemyksiä asiasta.

21 Pohjoismaiset kriminalistit huolissaan EU-kehityksestä Riikka Kostiainen

Helsingissä järjestettiin kesäkuussa 13. pohjoismainen kriminalistikokous. Kokouksessa keskusteltiin paitsi pohjoismaisesta myös eurooppalaisesta rikosoikeuskehityksestä.

22 Englannissa etsitty keinoja katuryöstöjen torjuntaan Jon Spencer & Jo Deakin

Englantilaisessa tutkimuksessa haastateltiin joukko tuomittuja katuryöstäjiä sen selvittämiseksi, miten he valikoivat uhrinsa. Muita selvitettäviä seikkoja olivat, miten ryöstäjät ratkaisivat väkivallalla uhkaamista ja väkivallan käyttöä koskevat kysymykset, mitkä olivat katuryöstöjen motiivit sekä miten rikospaikka ja rikoksen toteuttamiskeinot valittiin.

25 Nuorisorikosoikeus tasa-painottelua kahden näkökulman välillä Matti Marttunen

Eurooppalainen sosiaalialan verkostojärjestö ENSA (European Network of Social Agencies) järjesti vuonna 2003 asiantuntijatapaamisten sarjan, jonka teemana oli "Eurooppalaiset nuoret sosiaalihuollossa ja nuorisooikeusjärjestelmässä". Hankkeessa vertailtiin eri maissa omaksuttuja käytäntöjä alaikäisten rikoksentehtävien kohtelussa ja vaihdettiin tietoa hyväksi havaituista käytännöistä rikollisuuden ehkäisyssä.

28 NÄKÖKULMA Yhteiset kotiintuloajat Timo Harrikari

Ovatko lapsille yhteiset kotiintuloajat tehokasta rikosentorjuntaa, vastuullista lastensuojelua vai perusoikeusloukkauksia?

30 KRIMINOLOGIA

32 JULKAISUJA

34 AJASSA

39 HISTORIAA

HAASTE

ASIAN TUNTEVASTI
RIKOKSENTORJUNNASTA
JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Kauko Aromaa
puh. (09) 1606 7890

Toimittaja

Riikka Kostiainen
puh. (09) 1606 8289

Lehden yhteystiedot

Osoite: Mannerheimintie 4,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.om.fi/haaste
Kirjoitukset pyydetään lähettämään sähköisessä muodossa.

Toimitusneuvosto

Pekka Koskinen (pj.)
Helsingin yliopisto
Tarja Pösö (varapj.)
Tampereen yliopisto
Varpu-Leena Aalto
Keravan kaupunki
Aarno Arvela
Helsinki
Heimo Kangaspunta
Rikosseuraamusvirasto
Pekka Koponen
Valtakunnansyyttäjänvirasto
Martti Kunnasvuori
Kuopion poliisilaitos
Tapio Lappi-Seppälä
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Ulla Mohell
Oikeusministeriö
Sirikka Perttu
Kuntaliitto
Hannu Takala
Rikoksentorjuntaneuvosto

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Kati Kinnunen

Tilaushinta

Vuosikerta 25 euroa
Irtonumero 6,50 euroa

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi

Painopaikka

Uusimaa Oy, Porvoo

4. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkolehti)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ K A U K O A R O M A A

Rikollisuustutkimuksen tarve

Monet pohjoismaiset kriminologit ovat viime vuosina – eräät jo 1980-luvulta alkaen – kiinnittäneet huomiota kriminaalipoliittisen ilmaston muutokseen, joka liittyy yhteiskunnan polarisoitumiseen, kansalaisten voimistuvaan jakautumiseen voittajiin ja häviäjiin. Tähän liittyy paineita rikollisten syrjäyttämiseen, rikollisten ja ei-rikollisten välisen kuilun syvenemiseen. Rikollisuustilanteen arvioinnit korostavat tämän mukaisesti "lain ja järjestyksen" retoriikkaa ja yhä laajenevien rikollisuuden vastaisen toimenpiteiden tarpeellisuutta. Samalla heikkenevät sosiaaliturvayhteiskunnan ihanteiden suuntaiset painotukset.

Kriminaalipoliittikka uhkaa painottua enenevässä määrin rangaistusjärjestelmän suuntaan. Samalla kriminaalipoliittisesta debatista on tullut entistä monimutkaisempaa, kun siihen osallistuu entistä useampia tahoja, jotka kilpailevat rikollisuusongelman (tai kuten tavallisimmin on laita, jonkin sen osan) "omistuksesta". Keskustelun mutkistuessa rangaistusjärjestelmään turvaaminen tarjoaa helpon ratkaisun, joka on yhtä aikaa näennäisen halpa ja näennäisen tehokas tapa osoittaa, että päättäjät ottavat ongelman vakavasti ja haluavat tehdä sille jotakin.

Näissä olosuhteissa on ensiarvoisen tärkeää, että rikollisuutta koskevaa hyvää tietoa tuotetaan riittävästi. Perinteisten rikollisuustilannetta kuvaavien tilastolähteiden tiedetään mainiosti olevan harhaisia ja peräti huonoja rikollisuustilanteen ja -kehityksen arviointiin. Silti korjaavien ja täydentävien osoittimien vakiinnuttaminen keskeisiksi tietolähteiksi ei ole Suomessa ottanut onnistuakseen. Esimerkiksi Yhdysvalloissa, Englannissa ja Hollannissa osaksi vakiintunutta rikollisuustietolähteistöä saadut rikosuhritutkimukset joudutaan Suomessa edelleen tekemään sattumanvaraisesti, koska keskeiset vastuuministeriöt (OM, SM) eivät ole kyenneet sopimaan mittauksen vakinaistamisesta, ja tilastokeskuksen nykyinen täysin kestävä kanta puolestaan on se, että sellaiset hankkeet eivät sille ollenkaan kuulu.

Selvitysmies **Jussi Huttunen** vaatii tuoreessa sektoritutkimuksen arvioinnissaan mm., että rikollisuutta ja kriminaalipoliittikkaa koskevaa tutkimuspanostusta on lisättävä merkittävästi moittien samalla sekä oikeusministeriötä että sisäministeriötä tutkimusstrategian puuttumisesta. Selvitysmies on oikealla asialla: rikollisuuden ja rikosvahinkojen määrän ja sisällön arviointi ja seuraaminen ovat tärkeitä kriminaalipoliittikan tiedonintressejä. Perinteiset rikostilastot eivät täytä näitä vaatimuksia hyvin jos ollenkaan. Nykyisin on käytettävissä suhteellisen kelvollisia täydentäviä ja vaihtoehtoisia menetelmiä: säännölliset rikosuhritutkimukset, erityisryhmiä koskevat uhritutkimukset, jotka selvittävät esimerkiksi yrityksiin, naisiin, maahanmuuttajiin tai eri vähemmistöihin kohdistuvia rikoksia, ja edelleen ns. itse ilmoitettua rikollisuutta koskevat mittaukset, joihin kaikkiin Suomessa on osaamista. Samalla kun tällaisista asioista huolehditaan, on tehtävä jatkuvaa tuotekehittelyä uusien parempien mittausten kehittämiseksi. Puutelista ei toki lopu tähän.

Päihdeongelman hoidossa tarvitaan monenlaista tukea

A-klinikkasäätiön toimitusjohtaja, professori Lasse Murto tunnetaan syrjäytyneiden puolesta-puhujana. Kriminaalipolitiikkaakin hän katselee niiden ongelmiin ajautuneiden ihmisten näkökulmasta, joilla on taustalla rikosten lisäksi usein päihdeongelmaa, työttömyyttä ja asunnotomuutta. Tämän ongelmavyöhydän käsittely on vaikeaa ja turhauttavaa tulosta vaativassa ja yhä kovenevassa yhteiskunnassa.

Alkoholin veronalennuksen seurauksista on puhuttu kesän ja syksyn aikana paljon. Luonnollisesti myös A-klinikkasäätiön toimitusjohtaja Lasse Murto on huolestunut tilanteesta ja asiakasmäärien kasvusta.

– Ymmärrän, että viime keväänä jouduttiin tekemään vaikeita alkoholipoliittisia päätöksiä ja senkin muotoilun hyväksyn, että oli vain huonoja vaihtoehtoja. Taustalta löytyy kuitenkin intressiristiriita, jossa vastakkain olivat ainakin terveystoimittainen, elinkeinopoliittinen, julkistaloudellinen, kuluttajasekä järjestykseen ja turvalli-

suuteen liittyvä näkökulma. Valmisteluprosessi oli kyllä tasapuolinen, mutta lopputulos oli se, että julkistaloudelliset arvot jyräsivät muun muassa kansanterveysargumentit.

Tulos on hänen mukaansa monella tavalla pulmallinen. Samaan aikaan valtioneuvosto käynnisti kansallisen alkoholiohjelman, jonka tavoitteena on alkoholin kokonaiskulutuksen alentaminen ja haittojen vähentäminen ja monet muut tärkeät asiat.

– Totta kai mekin olemme tehneet kumppanuussopimuksen valtion kanssa ja olemme ohjelmassa täysillä mukana. Mutta tilannehan

on nyt se, että ainakin lyhyemmän tähtäimen tehokkain väline eli hinta on menetetty. Keinoiksi jäävät valistus, valvonta ja kontrolli, jotka tiedämme melko tehottomiksi tutkimustenkin perusteella. Kaikkia keinoja on tietenkin käytettävä ja pakko on uskoa, että jokin kulttuurimuutos suomalaisten tavassa käyttää päihteitä saadaan aikaan, Murto sanoo.

– Mutta veroratkaisu on romuttamassa jo vähän orastanutta kulttuurista muutosta, siirtymää miedompiin juomiin, joka olisi ehkä jollain aikavälillä muuttanut humalahakuista juomismallia. Sitä en olekaan ymmärtänyt, mik-

si hinnanalennus piti kohdentaa väkeviin juomiin. Niin kauan kuin hintaratkaisu on tämä, suurkuluttajat ja myös uudet ryhmät eli nuoret suuntautuvat väkeviin, nämä ryhmät kun hakevat parasta hinta-laatusuhdetta. Mutta tietysti nyt täytyy olla vähän pitempi seuranta-aika, jotta saadaan arvioinnille riittävästi tietopohjaa, tutkijataustan omaava Murto painottaa.

ILKEISIIN ONGELMIIN EI HELPPOJA RATKAISUJA

Yleisemmin Lasse Murto on huolestunut siitä, että yhteiskunnassa on tällä hetkellä paljon sellaisia mekanis-

Lasse Murto on huolestunut siitä, että yhteiskunnassa on tällä hetkellä paljon sellaisia mekanismeja, jotka syrjäyttävät osan kansalaisista.

RIIKKA KOSTAINEN

Päihdeongelman hoito rajattuna erityisongelmana ei onnistu, A-klinikkasäätiön toimitusjohtaja Lasse Murto sanoo.

meja, jotka syrjäyttävät osan kansalaisista. Yhteiskunta on aika tyly niille, jotka eivät voi hyödyllisyytään osoittaa.

– Suuria ongelmia ovat syvenevä pitkäaikaistyöttömyys sekä erityisesti nuoret, joilla ei ole minkäänlaista kokemusta työelämästä. Ihmiset ajautuvat helposti tilanteeseen, jossa on vaikea säilyttää tunnetta siitä, että elämä on arvokas ja siinä on päämääriä. Näiden ihmisten näkökulmasta katsoen ei ole itse asiassa kovinkaan vaikea ymmärtää, miksi entistä enemmän ryypätään ja käytetään aineita, hän pohtii.

– Tällä hetkellä päihde-

huollon palvelujärjestelmässä puhutaan ilkeistä ongelmista. Kohtaamaamme päihdeongelmaan liittyy erilaisten syiden ja seurauksien kimppu, minkä vuoksi sitä olisi lähestyttävä monista eri näkökulmista ja monitoimijaisesti. Se puolestaan on aika vaikeaa yhteiskunnassa, jossa palvelujärjestelmä on sektoroitunut ja jossa tulos- ja tehokkuusvaatimukset kasvavat koko ajan. Tuntuu, että nykyään tehdään kauheasti ja petytään, kun aitoa muutosta ei sitten tapahdukaan – eli yritetään diagnosoida ongelmakimpusta joku osa-alue, johon satsataan ja muu jää käsittelemättä.

Päihdehoito- ja kuntoutusprosessissa olisi tärkeää, että ihmisellä olisi jotakin, johon voi palata, ihan asunnosta alkaen. Yksi ongelma onkin asunnottomuus, joka alkoi kasvaa 1990-luvun laman jälkeen. Vuosituhannen vaihteessa Suomessa oli jo 10 000 asunnottomaa, joukossa myös asunnottomia perheitä.

– Asunnottomuuden vähentämishojelman toimenpiteet näyttävät purevan, mutta edelleen on pulmana, että lähes samaan tahtiin kun pystymme kitkemään asunnottomuutta pois, uutta tulee tilalle. Valtion erityisrahoituksella kunnat ovat pysty-

neet hankkimaan asuntoja, mutta pelkän seinän tarjoaminen ei riitä moniongelmaisen ihmisen tapauksessa. Meillä olisi kyllä tukea antavia tahoja, esimerkiksi järjestöt, muttei sen maksajia.

Murto korostaa ystäväänsä ja kollegaansa **Jorma Niemelää** siteeraten, että päihdetyötä tekevät ovat erityisesti 1990-luvun laman aikana ja sen jälkeen entistä useammin joutuneet valitsemaan, onko heidän työnsä ensisijaisesti päihdetyötä, identiteettityötä vai köyhyystyötä. Pelkkä päihdeongelman hoito rajattuna erityisongelmana ei onnistu, jos ihminen on kadoksissa itseltään ja koko elämän jäsenyys on hatara. Mitä laajemmin tehtävä määritellään, sitä verkottuneempaa päihdetyötä tarvitaan.

A-klinikkasäätiön eettinen lähtökohta on työskennellä vaikeuksiin ajautuneiden ihmisten puolestapuhujana ja tarjota heille apua ja tukea.

– Emme suostu olemaan pelkkä palvelutehdas, joka tavaratuotannon logiikalla tuottaa suoritteita entistä enemmän. Lähtökohdassamme jokainen ihminen on arvokas eikä tehtävämme ole määritellä hoito-oikeutta sen perusteella, minkälaisen historian kautta ihminen on tilanteeseen ajautunut ja mikä hänen oma osuutensa siinä on – historia ikään kuin liukee pois. Tämä palautuu päihdehuoltolakiin, joka sanoo, että hoito pitää oikeuttaa myös silloin, kun tavoit-

Erityisesti silloin kun on kysymys päihderiippuvuudesta, on hyvä, että rangaistusaikaa käytettäisiin myös hoidollisessa mielessä järkevästi.

→ teena on pelkästään kärsimyksen lieventäminen ja ihmisen elämäntilanteen kohtaminen.

YHTEISTYÖTÄ OIKEUSVIRANOMAISTEN KANSSA

Rikosseuraamusalan ja päihdehuollon yhteistyö liittyy yhteisiin asiakkaisiin. Rikosuuran omaavilla ihmisillä on kautta aikojen ollut vakavia päihdeongelmia. Murto pitääkin tärkeänä 1990-luvun lopulla toteutettua vankien päihdehuollon hanketta, jossa A-klinikasäätiö oli muutaman muun ison järjestön kanssa kehittämässä vankeinhoitoon soveltuvia päihdeohjelmia. Ns. VP-projektissa syntyneitä hoito-ohjelmia käytetään tänä päivänä suomalaisissa vankiloissa.

Yhteisten asiakkaiden joukko on vielä lisääntynyt huumehoidon kautta. A-klinikasäätiön huumehoitopalveluiden käyttäjistä merkittävällä osalla on vankilakokemusta. Yhteistyötä on esimerkiksi siten, että joissain tapauksissa on löydetty hyviä malleja jatkaa asiakkaiden huumehoitoa myös vankeuden aikana. Tällaisia yhteistyömuotoja joudutaan hänen mukaansa luultavasti kehittämään lisää.

– Tietenkin täytyy muistaa, että huumehoito on kriminalisoitu eli käytännössä kaikki huumehoitoon käynnissä olevat rikollisia. Onneksi kuitenkin läheskään kaikki asiakkaistamme

eivät ole olleet vankilassaan tai muidenkaan asioiden vuoksi, Murto toteaa.

– Tällä hetkellä yhteistyö oikeusviranomaisten ja poliisin kanssa sujuu suhteellisen hyvin. Tietysti historiasta löytyy aikoja, erityisesti huumehoidon alkuvaiheessa, jolloin se oli vaikeampaa kovin erilaisten näkökulmien vuoksi. Vielä lähivuosinakin on käyty vilkasta vuoropuhelua muun muassa poliisin kanssa Vinkki-terveysneuvonpisteiden toiminnan oikeutuksesta. Niissähän ideana on, että narkomaanit voivat saada paitsi terveysneuvontaa ja hoitoon ohjausta myös puhtaita ruiskuja. Alkuvaiheessa minäkin jouduin monessa keskustelussa vastaamaan kysymyksiin rikosvälineiden jakamisesta, ja siitä jopa tehtiin kysely oikeusasiamiehelle. Puhtaiden neulojen jakamisen todettiin olevan kuitenkin laillista toimintaa ja tutkimusten mukaan vieläpä järkevää.

Viranomaisten kanssa asiat siis sujuvat, mutta tällä hetkellä A-klinikasäätiöllä on monissa kaupungeissa suuria vaikeuksia tavallisten kansalaisten huumehoitoihin suhtautumisen vuoksi. He eivät haluaisi hoitoyksiköitä lähellekään asuinpaikkaansa; hoitopalveluja taas pitäisi pystyä tarjoamaan alueilla, jossa huumeidenkäyttäjät elävät. Nyt ei siis enää niinkään keskustella toiminnan oikeutuksesta vaan siitä missä sitä saa tehdä, hän tiivistää.

SOPIMUSHOIDOSSA HOIDON TARPEET ENSISIJALLE

Yhteistoiminta oikeusviranomaisten kanssa tulee varmasti lisääntymään paljon sopimushoitolaisten voimaantumisen jälkeen, Lasse Murto arvioi. Sopimushoitoa on valmisteltu niille enintään kahdeksan kuukauden vankeusrangaistukseen tuomituille, jotka eivät päihdeongelmiensa vuoksi soveltuisi yhdyskuntapalveluun. Se olisi tarkoitettu rikoksentehtäjäille, joiden tekemiin rikoksiin päihdehoito on ongelmakäyttö on vaikuttanut merkittävästi ja jotka suostuisivat hoitoon. Sopimushoito alkanee keuhkokuumeen alueella vuonna 2006.

– Lakia valmistelleessa työryhmässä me hoidon asiantuntijat korostimme sitä, että hoitopaikoilla täytyy olla oikeus arvioida hoidon tarpeet, jotka tietysti ovat hiukan erilaiset kuin rangaistus- tarpeet – josta näkökulmasta varmaan mieluusti halutaan asettaa aikarajoja hoidolle ja ehkä myös sisällöllisiä vaatimuksia. Tietysti tiettyyn rajaan asti pitää hakea kompromissiratkaisua, mutta tulemme kyllä pitämään kiinni siitä, että kun ihminen tähän vankeusrangaistuksen vaihtoehdoksi määrittyvään hoitoon tulee, yksilön hoidon tarpeet sitten pääasiallisesti määrittävät sen, minkälaiseksi hoito ja kuntoutus ehdotaan muodostuvat, Murto painottaa.

Toinen sopimushoitoon

liittyvä ongelma on hänen mukaansa resurssien riittävyys nykytilanteessa. Esimerkiksi A-klinikoille on alkanut muodostua jonoja katkaisuhoidon, ja jo ennen alkoholihoitoon liittymistä suu- rimmassa kaupungeissa on ollut terapiahoitoon monien viikkojen jonot. Sopimushoitoon liittymistä vaatiikin lisäresurssien saamista kuten esityksessä on edellytettykin.

– Mutta totta kai on tärkeää, että luodaan nimenomaan vankilarangaistukselle vaihtoehtoisia malleja. Erityisesti silloin kun on kysymys päihderiippuvuudesta, on hyvä, että rangaistusaikaa käytettäisiin myös hoidollisessa mielessä järkevästi. Valmiutta ja osaamista siihen kyllä löytyy, hän uskoo.

KRIMINAALIHUOLLON TUKISÄÄTIÖSTÄ UUSI VAIKUTTAJA

Professori Lasse Murto sanoo katsovansa kriminaalipolitiikkaa sellaisen ihmisen näkökulmasta, joka kohtaa todella moniongelmaisia ja pitkälle syrjäytyneitä ihmisiä. Siksi hänestä on vaikea kommentoida yksittäisiä kysymyksiä.

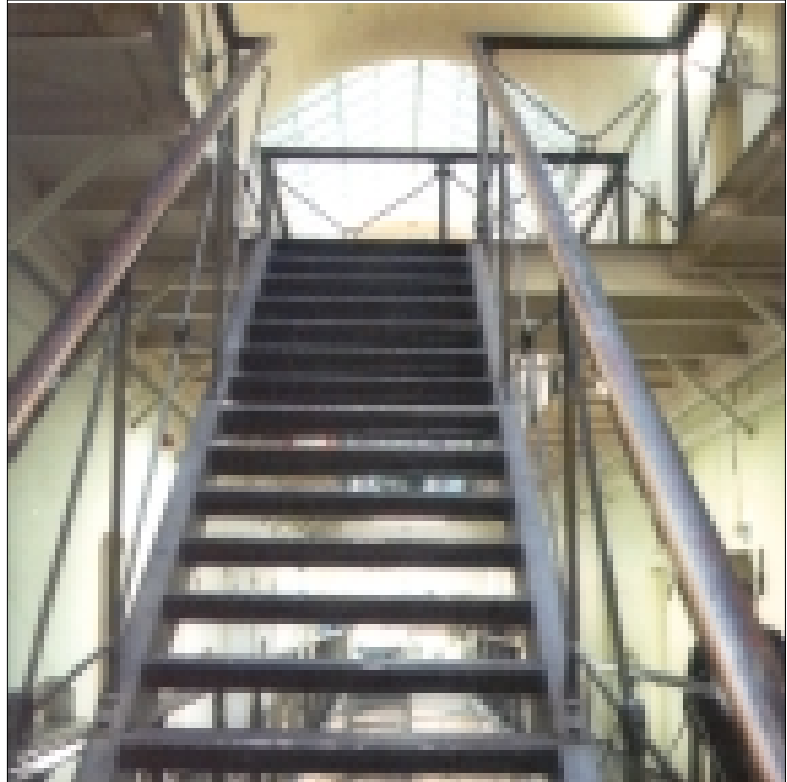
– Ymmärrän, että kriminaalipolitiikassa on vähän poukkoilua ja etsimistä, koska vankipopulaation kanssa työskentely on äärettömän vaikeaa. Tiedämme, miten vaikeaa se on täältä päihdeongelman ja viime aikoina erityisesti huumeongelman hoidon puolelta. Suuren joukon sisällä on vielä yksilöllisiä

siä eroja, joten pitäisi olla hyvin räätälöityjä ratkaisuja – kyllä tehtävä on aika kohutuuton. Se on tietysti tärkeää, että meillä on nyt sellaisia pieniä toimijoita kuin Kriminaalihuollon tukisäätiö, joka yrittää olla jeesamassa vankilasta vapautuvaa ihmistä kappaleen matkaa eteenpäin.

Monien muiden luottamustehtäviensä ohella Murto onkin myös Kriminaalihuollon tukisäätiön (KRITS) hallituksen puheenjohtaja. Tukisäätiö on juuri käynnistänyt Raha-automaattiyhdistyksen tuella useita projekteja, joissa kehitetään vankilasta vapautuville tukimalleja ja jälkihuoltojärjestelmän toimivuutta. Esimerkiksi vapautuvan tukiohjelman sisältyy asumiseen, työhön kuntoutukseen, kuntoutuspolkuihin, perheiden tukemiseen ja velkojen järjestämiseen liittyviä hankkeita. Tarkoitus on projektin aikana kehittää hyvä, käyttökelpoinen malli, joka sitten siirtyisi käytäntöön. Sen jälkeen ne eivät tietenkään enää välttämättä ole tukisäätiön tehtäviä, vaan yhteiskunta ottaisi ne jollain tavoin hoitaakseen, hän linjaa.

– Vielä emme tiedä, millaiseksi tukisäätiön rooli muodostuu. Nyt olemme kehittäjä, tukija, käytännön toimija ja kriminaalipoliittinen vaikuttaja. Jatkossa painopiste tulee varmaan olemaan vaikuttamispuolella. ■

ANNE-MAARIT HEINONEN

■ K I M M O H Y P É N

Vankilakierteeseen joutuneilla vaikea tausta

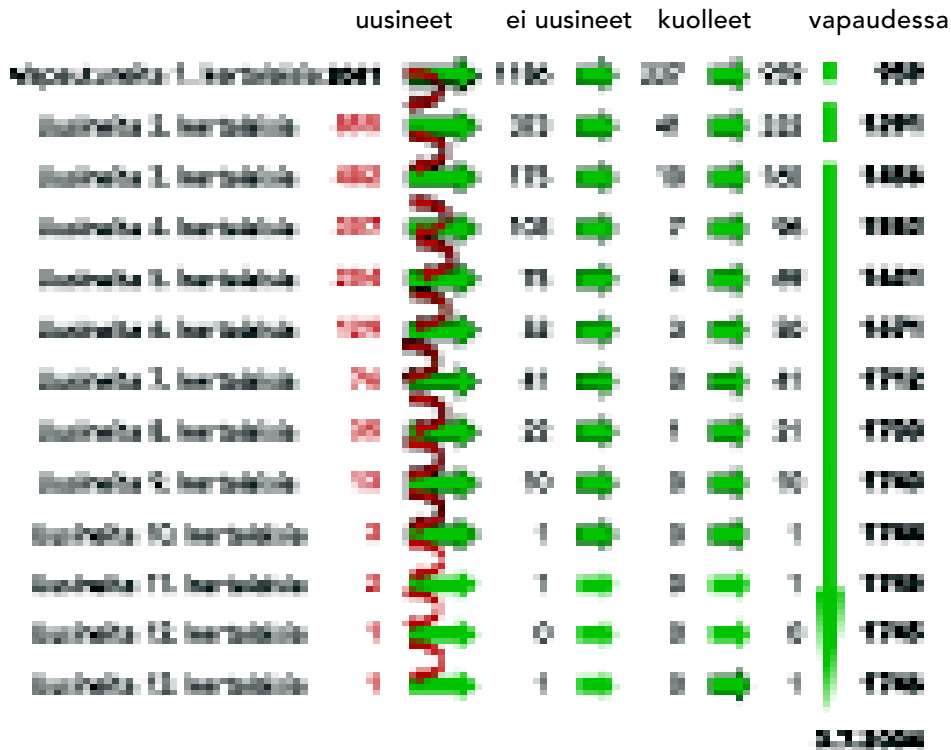
Rikosseuraamusviraston tutkimuksesta selviää, että ensi kertaa vankilassa olevista takaisin vankilaan palaa noin kolmannes, mutta varsinaiseen vankilakierteeseen joutuu harva. Miehet uusivat naisia ja nuoret vanhoja useammin. Useamman kerran vankilassa olleiden sosiaalinen tausta on ensikertalaisiin verrattuna selvästi vaikeampi.

Vuonna 1993 vapautui 2041 vankia, joille ehdoton tuomio oli ensimmäinen. Kuviossa 1 (s. 8) ovat kaikki vuonna 1993 vapautuneet ensikertalaiset ja heidän tilanteensa 1.7.2004. Runsaat kymmenen vuotta vapautumisen jälkeen heistä 80

oli vankilassa, suurin osa kolmatta–seitsemättä kertaa. Kymmenen vuoden seurannan kuluessa oli kuollut 295 henkilöä, heistä vankeusaikana 12. Valtaosa oli ollut 1.7.2004 vapaudessa jo yli viisi vuotta, eivätkä he siksi enää palaa todennäköisesti

vankilaan. Ensimmäistä kertaa vankilasta vapautuneista kaksi kolmesta ei palaa vankilaan, vaikka seuranta jatkettaisiin kymmenen vuotta. Uusijoiden määrä on aleneva lukusarja: alle kymmenesosa ensikertalaisista palaa vankilaan neljästi ja vain prosentti

Vuonna 1993 vankilasta vapautuneiden ensikertalaisten prosessikaavio

Kuviossa on kaikki vuonna 1993 vapautuneet ensikertalaiset. Runsas 10 vuoden kuluttua heistä vankilassa oli 4 ja vapaudessa 82 prosenttia. Kuolleiden osuus kasvaa luonnollisesti seuranta-ajan pidentyessä.

noin kuuden miljoonan euron säästöä.

Suhteellisen pieniltäkin tuntuvat muutokset vaikuttavat vankilassa olevien vankien määrään. Jos suoritettava jäänösrangaistus olisi kaikilla uusijoilla esimerkiksi kuukautta nykyistä pidempi, olisivat vuonna 1993 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet vangit olleet yhteensä 176 vuotta nykyistä enemmän vankilassa. Näiden lisävankeuspäivien arvo olisi 7,5 miljoonaa euroa ja niiden vaikutus vankeusrangaistuksen uusimiseen olisi vähäinen. Vankeusrangaistuksen pituudella ei ole yhteyttä uusimistodennäköisyyteen, jos ikä, sukupuoli ja päärikos vakioidaan.

VANKILAKIERTEESEEN JOUTUNEET EROAVAT ENSIKERTALAISISTA

Vain kerran vankilaan joutuneet ovat olleet vankeudessa keskimäärin 230 päivää eli runsaat seitsemän kuukautta. Yli kymmenen kertaa olleet ovat suorittaneet kaikkiaan keskimäärin 3954 vankeuspäivää eli noin yksitoista vuotta. Vain kerran vankilassa olleet ovat olleet tuomion alkamishetkellä keskimäärin 35-vuotiaita. Vähintään kymmenen kertaa vankilaan joutuneet ovat olleet ensimmäisen tuomionsa alkaessa keskimäärin 19-vuotiaita ja viimeisimmän tuomionsa alkaessa 45-vuotiaita.

Mitä vanhemmalla iällä ensimmäisen ehdottoman tuomion saa, sitä todennäköisemmin vankeus jää ainoaksi. Alle 19-vuotiaana vapautuneista yli 90 prosenttia palaa vankilaan takaisin viidessä vuodessa. Vastaavasti yli 40-vuotiaana ensimmäistä kertaa vapautuneista palaa samassa ajassa joka viides ja yli 60-

→ palaa vankilaan useammin kuin yhdeksän kertaa.

Vuotta 1993 käytettiin esimerkkinä, koska merkittäviä muutoksia vankeusrangaistuksen uusimisessa ei ole tapahtunut vuosina 1994–2000. Vuoden 2000 jälkeen vapautuneiden seuranta-aika on vielä liian lyhyt.

ENNUSTE VUONNA 2003 VAPAUTUNEISTA

Kuvion 1. perusteella voidaan tehdä seuraava ennuste: Vuonna 2003 vapautui 1320

ensi kertaa vankilassa ollutta. Heistä vuonna 2013 on todennäköisesti yhä vankilassa noin viisikymmentä, vapaudessa runsas tuhat ja kuolleita noin kaksi sataa. Keskimääräinen kuolinikä tulee olemaan alle 40 vuotta ja yleisimmät kuolinsyyt ovat päihteyksiin liittyvät kuolemat, tapaturmat, itsemurhat ja väkivaltaiset kuolemat. Huumeisiin suoraan tai epäsuorasti liittyvät kuolemansyyt todennäköisesti yleistyvät nykyisestä ja luonnollisten

kuolemien osuus vastaavasti pienenee.

Mikäli uusintarikollisuutta onnistuttaisiin vähentämään viidellä prosentilla, ei viime vuonna vapautuneista ensikertalaisista olisi kymmenen vuoden kuluttua vankilassa enää ketään. Vankeuspäiviä tulisi olemaan kohortin kohdalla kaikkiaan noin 50 000 vähemmän, mikä tarkoittaisi vuonna 2003 vapautuneiden ensikertalaisten kohdalla vankilapäivien hinnassa nykyisellä kustannustasolla kaikkiaan

vuotiaina vapautuneista vain joka kymmenes. Naisten kohdalla ikäefekti on voimakkaampi kuin miehillä.

Ensimmäistä kertaa vankilaan tulevat saapuvat useammin itse ilmoittautuneina vankilaan. Heistä noin neljä kymmenestä saapuu alioikeuden päätöksen jälkeen täytäntöönpanomääräyksen saatuaan useimmiten avolaitoksiin. Vankilakierteeseen jääneistä vastaavasti kaksi kolmesta saapuu poliisiin tuomina ja useimmiten suljettuun laitokseen. Useamman kerran vankilassa olleista suuri osa siis pakoilee täytäntöönpanoa.

Ensikertaisen rikokset eivät merkittävästi poikkea useampikertaisten vankien rikoksista, jos tarkastellaan pelkkää päärikosta. Useamman kerran vankilassa olleista luonnollisesti suuremmalla osalla on rikosrekisterissä mainintoja muista rikostyypeistä. Heillä on useammin takanaan sekä väkivaltarikoksia että huumausainerikoksia. Heistä suurempi osa on myös ollut ainakin kerran mielentilatutkimuksessa. Keskenäisten oikeusasioiden osuus tietojen keräyshetkellä ei kuitenkaan ole useamman kerran vankiloissa olleilla suurempi kuin ensi kertaa vankilassa olleilla.

SOSIAALINEN TAUSTA JA KOULUTUS

Useamman kerran vankilassa olleiden sosiaalinen tausta on ensikertalaisiin verrattuna selvästi vaikeampi. Vankilakierteeseen jääneistä joka kolmannella varhaislapsuus on ollut vaikea. Ensikertalaisista vastaava ongelmatausta on vain joka viidennellä. Ongelmataustana on arvioissa pidetty mm. vanhempien kyvyttömyyttä huoltajuuteen, joka usein johtaa vanhempien tahdosta riippumatto-

TAULUKKO 1.

Kertalaisuus, täytäntöönpanotiedot, taustatiedot ja arvioitu työ- ja toimintakyky sekä toiminta vankilassa (%)	Kertalaisuus				
	1	2-4	5-10	10-	
Tullut vankilaan itseilmoittautuneena	41	42	33	29	TÄYTÄNTÖÖNPANOTIETOJA
Väkivaltarikoksia nyt tai aiemmin	27	32	36	34	
Huumausainerikoksia nyt tai aiemmin	27	35	36	27	
Seksuaalirikoksia nyt tai aiemmin	5	3	3	5	
Ollut mielentilatutkimuksessa ainakin kerran	9	7	8	12	
Osuus kaikista vankeusvangeista 1.5.2004	32	33	24	12	
Miesten osuus ryhmässä 1.5.2004	91	95	98	99	
Alle 21-vuotiaiden osuus 1.5.2004	10	4	0	0	
21-40 -vuotiaiden osuus 1.5.2004	61	72	69	25	
Yli 40-vuotiaiden osuus 1.5.2004	30	24	31	75	
Lapsuuden tausta vaikea tai erittäin vaikea	20	27	33	36	TAUSTATIETOJA
Peruskoulu (kansakoulu) suoritettu	96	94	91	92	
Ammattitutkinto (vähintään kaksivuotinen)	42	35	27	25	
Työhistoria vähäinen tai kokonaan puuttuva	43	55	63	59	
Sosiaaliset sidokset vähäiset tai kokonaan puuttuvat	14	18	23	29	
Toimeentulo tulonsiirtojen varassa	67	72	87	87	
Ennen vankilaa satunnaisasunnoissa tai asunnoton	26	32	34	36	
Mielenterveyden ongelmat vaikeita tai erittäin vaikeita	12	18	23	30	TYÖ- JA TOIMINTAKYKY
Vaikea tai erittäin vaikea päihderiippuvuus	43	62	72	75	
Käyttänyt huumeita ennen vankeutta säännöllisesti	20	35	37	29	
Taitojen oppimiskyky alentunut tai heikko	9	13	17	18	
Merkittäviä keskittymisvaikeuksia	11	18	24	25	
Työ- ja toimintakyky alentunut	21	26	37	45	
Tekee työtä vankeusaikana	49	50	50	49	TOIMINTA VANKILASSA
Opiskelee vankeusaikana	12	8	5	5	
Muu tavoitteellinen osallistuminen (kuntoutus)	6	8	9	6	
Jää pois toiminnoista ilman perusteita	5	12	15	12	
Kieltäytyy osallistumasta toimintaan	1	2	4	4	
Vapautettu toimintaan osallistumisesta	6	9	13	18	
Kielteinen tai vihamielinen asenne laitosisolosuhteisiin	6	10	15	14	LAITOSJÄRJESTYS
Kielteinen asenne työhön tai muuhun toimintaan	7	13	18	19	
Järjestysrikkomuksia laitoskaudella	11	17	17	11	
Perusteltu epäily huumeiden välityksestä vankilassa	11	15	17	10	
Avolaitossijoitus mahdollinen laitosturvan kannalta	79	70	67	76	
Tarvittava laitosturvallisuus tavallista korkeampi	7	11	16	14	

Lähteet: Rikosseuraamusviraston keskusvankisteri, vankirakennekartoitus 1.5.2004 ja vankiloissa vuodesta 1997 tehdyt vankien työ- ja toimintakykyarviot (N ~20000).

Useamman kerran vankilassa olleiden henkilöiden sosiaalinen tausta on ensikertalaisiin verrattuna selvästi vaikeampi.

→ maan lapsen huostaanottoon. Ongelmataustaksi on kirjattu myös lasten toistuva pahoinpity ja heitteillejätön eri muodot, jotka liittyvät vähintään toisen mutta usein myös molempien vanhempien alkoholismiin ja viime vuosina myös enenevästi vanhempien huumeiden käyttöön.

Varhaislapsuuden ongelmat kytkeytyvät kouluiän ongelmiin. Useamman kerran vankilassa olleiden koulustausta on merkittävästi heikompi kuin niiden, joilla on ollut vain yksi vankeusrangaistus. Vain yhden kerran vankilassa olleista peruskoulun oli suorittanut 80 prosenttia ja ammattitutkinto oli vajaalla puolella heistä. Vankilakierteeseen jääneiden alhaisempi perus- ja ammattikoulutustaso johtuu osin siitä, että he ovat iältään vanhempia.

Tässä yhteydessä voi todeta, että vankien taustojen perusteella ei voi poikkileikkausaineistolla tehdä syy- ja seuraussuhteisiin liittyviä päätelmiä. Taustatiedot tulisi saada eteenpäin kulkevan seurantatutkimuksen avulla. Joka tapauksessa on selvää, että vankilaan päätyvien henkilöiden sosiaalinen tausta poikkeaa erityisen merkittävästi valtaväestötämme niin koulutuksen kuin lapsuuden turvallisuuden suhteen. Yhtä selvää on se, että useasti vankilaan palanneet ovat aikuisväestömme köyhin, sairain ja syr-

jäytynein väestönosa. Tätä ei ole missään kiistettykään.

TYÖ, TOIMEENTULO, ASUMINEN JA IHMISSUHTEET

Ensimmäistä kertaa vankilassa olevat ovat tulleet toimeen omalla työllään merkittävästi useammin kuin vankilakierteeseen joutuneet. Kun vankilakierteessä olleista valtaosa on tullut toimeen tulonsiirroilla ja kolmannes asunut satunnaisasunnoissa, ensi kertaa vankilassa olleiden tilanne on parempi. Heistä kolmella neljästä on ollut joko omistus- asumiseen liittyvä asumismuoto tai vuokra-asunto. Asumisen kohdalla on taas muistettava ensikertalaisten nuoruus: heistä osa on asunut vielä vanhempiensa luona. Vankilakierteessä olleiden kohdalla tämä on enemmän poikkeus. Aineistosta ei asiasta saa täytätä varmuutta, koska käytettyä luokitusta ei käytännön syistä voinut tehdä kovin yksityiskohtaiseksi.

Kuitenkin sosiaalisia sidoksia koskevasta havainnoista voi päätellä saman asian: vankilakierteeseen jääneistä joka neljännellä sidokset muihin ihmisiin ovat riittaiset tai olemattomat. Ensi kertaa vankilassa olleista vain joka kymmenennen kohdalla päädyttiin arvioon ongelmallisista ihmissuhteista. Koko väestöön verrattuna vankien koulustausta, työllisyys ja ihmissuhteiden laatu ovat merkittävästi huonommat.

Ensimmäistä kertaa vanki-

lassa olevat ovat henkilökunnan kannalta vähiten kuormittavia. He kieltäytyvät harvoin osallistumasta laitosten järjestämiin toimintamuotoihin: työhön, opiskeluun tai muuhun tavoitteelliseen toimintaan. He eivät jää pois toiminnasta ilman syytä eivätkä ole avoimen aggressiivisia yhtä usein kuin vankilassa useamman kerran olleet.

PÄIHTEET SEKÄ PSYKKINEN JA FYYSINEN KUNTO

Vankien terveydenhuollon kehittämistä selvittänyt työryhmä kartoitti syksyllä 2002 vankien terveydentilaa. Resurssipulan vuoksi arviointi oli tehtävä otoksella ja vain asiakirjatietojen perusteella. Varsinaisia diagnooseja ei vuoden 1985 tutkimuksen tasoisesti voitu asettaa. Terveyskartoituksen tulokset olivat karuja: vangeista huumeriippuvaisia oli 46 prosenttia, alkoholi-riippuvaisia 39 prosenttia ja psykiatrisesti häiriytyneitä saman verran, 39 prosenttia. Noin viidennes vangeista, joiden keski-ikä oli noin 35 vuotta, oli työkyvyttömiä. Alentuneesti työkykyisiä oli 40 prosenttia vangeista. Terveystutkimuksessa ei ollut valitettavasti mahdollisuutta ottaa huomioon kertalaisuutta.

Vankien työ- ja toimintakykyarvioiden kautta saadut tulokset ovat samansuuntaisia kuin terveydenhuollon ammattihenkilöiden tekemät ar-

viot. Mielenterveyden ongelmia arvioitiin olevan joka viidennellä, ja ongelmien määrä lisääntyi merkittävästi vankeuskertojen myötä. Vaikea päihderiippuvuus arvioitiin olevan kolmella neljästä yli 10 kertaa vankilassa olleista. Vaikea päihderiippuvuus tässä yhteydessä tarkoittaa jatkuvaa tai lähes jatkuvaa päihteiden käyttöä siviilissä: korvikealkoholin käyttöä ja huumeiden kohdalla suonensisäisten aineiden käyttöä. ■

Artikkelin luvut perustuvat Rikosseuraamusviraston keskusvankirekisterin tietoihin kaikista vuoden 1992 jälkeen vapautuneista vankeusvangeista. He ovat yhteensä suorittaneet yli satatuhatta vankilakautta. Tiedot vankien taustoista perustuvat vankiloissa vuodesta 1997 lähtien käytössä olleeseen arviointimenetelmään. Arvioita on tehty 1.7.2004 mennessä yli 20 000:sta vangista. Vankien kuolemansyytiedot on saatu Tilastokeskuksen kuolemansyyrekisteristä 15.1.2004. Lisätietoja löytyy Rikosseuraamusviraston verkkosivuilta.

Kirjoittaja on erikoissuunnittelija Rikosseuraamusvirastossa.

Onko nykykeinoista vankilakierteen katkaisuun?

Tutkimukseni vankilasta vapautuvista huumeidenkäyttäjistä tarkastelee vankilakierteen katkaisun edellytyksiä Tampereen seudulla. Näkökulma on julkisen hallinnon ohjelmapoliitikassa sekä vastuun jakautumisessa eri hallinnonalojen ja kolmannen sektorin ja toisaalta valtion ja kunnan välillä. Tarkastelun kohteena ovat lisäksi toimijoiden mahdollisuudet toteuttaa asetettuja tavoitteita suhteessa resursseihin ja toimintakentän rakenteisiin.

Poliittisen retoriikan, toimintaohjelmien ja strategioiden näkökulmista tilanne näyttää valoisalta. Kuntoutusta ja päihdetyötä kehitetään vankiloissa. Yhteistyössä rikoksettomaan elämään -hanke pyrkii aktivoimaan kaikkia mahdollisia relevantteja toimijoita kehittämään vapautuville vangeille ja muillekin rikostaustaisille yksilöllisiin tarpeisiin vastaavia saumattomia palvelupolkuja. Uusintarikollisuuden vähentäminen korostuu voimallisesti seuraamusalan strategioissa. Onko näistä suuntauksista rikoskierteen katkaisijoiksi?

VANKILAKUNTOUTUKSEL- LA NURJIAKIN PUOLIA

Kuntoutuksella yritetään maailmalla ja Suomessa vas-

tata vankimäärien kasvuun. Tavoitteena on tyypillisesti vapautuvan vangin integroiminen yhteiskuntaan, jotta hänestä tulisi ansiotyötä tekevä veronmaksaja. Merkittävä osa vankilakierteessä olevista ei kuitenkaan ole työmarkkinakelpoisia, eivätkä he ole olleet ”yhteiskuntaan integroituneita” alunperinkään. Heillä on vähän, jos ollenkaan, työkokemusta tai koulutusta. He ovat usein monin tarvojin sairaita ja velkaantuneita. Rakennetyöttömyys ei helpota tilannetta.

Vankiloiden ylikuormittuneisuus estää monia vankiloita toteuttamasta tehokkaasti kuntouttavia tavoitteitaan. Tutkimukseni vankila-aineisto koostuu Kylmäkosken vankilan henkilökunnan haastatteluista. Siellä turhautunei-

suus oli suurta. Mahdollisuudet yksilökohtaiseen vapautuksen suunnitteluun ovat pienet. Vankila tilana mahdollistaa vangeille vain vähän työntekoa tai ryhmätoimintaa. Kuntoutustavoitteet koettiin liian suurellisiksi suhteessa henkilökunnan määrään ja yhä huonokuntoisempiin vankeihin lyhyine tuomioineen. Kuntoutus ei näin ollen pääse kohdistumaan niihin, jotka ovat kaikkein vaikeimmassa vankilakierteessä.

Kuntoutus vankiloissa on monissa kansainvälisissä tutkimuksissa todettu vaikuttavuudeltaan korkeintaan vaatimattomaksi. On myös näkemyksiä, että yksilön vastuuta ja mahdollisuuksia korostava kuntoutus vankilassa on ylipäänsä kyseenalaista, koska se legitimoit vankimäärän kas-

vattamista työhön kykenevämmillä. Lisäksi vankien huono-osaisuus näyttäytyy tällöin ensisijaisesti yksilön eikä yhteiskuntarakenteen synnyttämänä ongelmana.

PALVELUKETJUT EDELLYTTÄVÄT PALVELUJA

Kuntouttava toiminta vankiloissa on rahan tuhlaamista, jos sille ei ole vapaudessa jatkoa – saati jos vapautuvalla ei ole asuntoa tai kohtuullista toimeentuloa.

1990-luvulla ennen kriminaalihuollon vuoden 2001 uudistuksia vapautuvien vankien jälkihuollon oli tarkoitus siirtyä kuntien vastuulle, mutta laman aikaan kunnilla ei ollut mahdollisuutta vastata syntyneisiin aukkoihin eikä aukkoa ole sittemmin paikattu.

Rikoskierteeseen joutunut etäännytty kuntapalveluista osin siksi, että sosiaali- ja terveystoimi ja kriminaalipoliittinen keskustelu ovat liian eriytyneitä toisistaan.

➔ Palvelujen tarjonta vankilasta vapautuville riippuu kuntien taloudesta ja kuntatoimijoiden asenteista. Uusimman sosiaalibarometrin mukaan hyvinvointivaltion palvelujärjestelmä ei kohtaa huono-osaisimpia, kuten rikostaustaisia, vakavasti päihdeongelmaisia miehiä. Tutkimuksessani tulee esille, kuinka vankilasta vapautuvat koetaan kunnissa hankalina, joskus pelottavina ja moniongelmaisuuksien takia erityisesti kalliina asiakkaina. Maksusitoumusten antajat eivät näin ollen aina usko asiakaskunnan mahdollisuuksiin ”pelastua”. Vaikuttaa myös siltä, että jotkut kunnat eivät halua tunnustaa vankilasta vapautuvaa asukkaakseen.

Apua tarjoaa kuitenkin kolmas sektori. Seurakunnan diakoniatyö toimii hätäapuna, kun tukea tarvitsevalle ei ole kykyä hakeutua muualle tai kun häntä ei oteta muualle vastaan. Järjestöillä on palvelukokonaisuuksia, jossa saman katon alla saa tukea moniin ongelmiin: motivoitua kuntoutukseen, tukea asumiseen, vertaistukea, päihdehoitoa ja mielekästä tekemistä. Maksavana tahona on valtio tai kunta.

Toiminnan kehittämistä ja laajentamista hankaloittaa kuitenkin rahoituksen lyhytjänteisyys ja epävarmuus. Koko ongelmavyöhykkeeseen ei muutenkaan vastata; ihmisten tarpeet ja kyky sitoutua kuntoutukseen ovat eri-

laiset. Lisäksi seuranta ja sitä kautta tuloksellisuuden varmistaminen ovat vaikeita järjestää, sillä kolmannen sektorin toimijoilla ei ole pääsyä seurannan mahdollistaviin tietojärjestelmiin. Riskinä on myös, että vankilasta vapautuvien jääminen pelkästään erikoisauttamisen, erityispalvelujen ja kolmannen sektorin varaan lisää syrjäytymispotentiaalia entisestään.

VERKOSTOITUMINEN VIE VASTUUN

Valtakunnallinen hanke ”Yhteistyössä rikoksettomaan elämään” kannustaa paikallistason toimijoita luomaan palvelujatkumoa vankilasta vapautuville. Hanke toimii oikeusministeriön alaisuudessa, mutta sen johtoryhmässä on kuuden ministeriön, Kuntaliiton ja Kriminaalihuollon tukisäätiön edustus.

Koska hanke perustuu verkostoitumiseen paikallistasolla, sillä ei ole todellisia toimintavaltuuksia. Toimijoiden välinen yhteistyövelvoite on retorista. Tämänkaltaisen paikallistason verkostotyö vakavien sosiaalisten ongelmien ratkaisutapana pikemmin tukee rakenteissa olevia ongelmia kuin ratkoo niitä, koska suurimmat ongelmat eivät ole paikallistason verkostojen ratkaistavissa.

Verkostoituminen itseisarvoisena työmenetelmänä asettaa myös kohtuuttomia raskaita ja paineita alan am-

matillisille. Ongelmat ovat rakenteellisia ja poliittisia, mutta toimintavaltuuksien ja resurssien puuttuessa niihin etsitään ratkaisuja tiedonvälityksen tehostamisesta, projektityöstä sekä toimijoiden osaamisesta, tahdosta, motivoituneisuudesta ja sitoutuneisuudesta yhteistyöhön. Koko tätä taustaa vasten: onko pysyvien ja sitouttavien, verkostoitumiseen perustuvien toimintamallien luominen paikallistason hajanaisilla ja nopeasti muuttuvilla toimijakentillä ylipäänsä mahdollista? Jos yhdellä paikkakunnalla saadaan kehitettyä malli joksikin aikaa, mitä hyötyä siitä on muille paikkakunnille?

UUSINTARIKOLLISUUDEN VAI RIKOLLISUUDEN VÄHENTÄMISTÄ?

Miksi yksilökohtaisen uusintarikollisuuden vähentäminen on niin keskeinen tavoite? Se tarkoittaa käytännössä palvelujen kohdentamista verrattain harvoihin ihmisiin. Silti tuloksellisuus suhteessa panostukseen on pitkällä tähtäimellä usein vaatimatonta.

Vankilakuntoutukseen kohdistuva kritiikki ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö vankien perusterveydenhuolto ja vankilaan sijoittumisesta aiheutuvien haittojen minimoiminen ole tärkeää. Ne nimenomaan ovat tärkeitä varsinkin, kun kuntoutus kohdistuu vain harvoihin eikä kohtaa huonokuntoisim-

piä. Lisäksi olisi tärkeää huolehtia siitä, että kaikki Suomen kansalaiset saavat inhimillisen elämän turvaavat palvelut tavalla tai toisella – mieluiten kuitenkin vankilan ulkopuolella kuin vasta vankilassa. Tämä vähentäisi toistuvaa pikkurikollisuutta ja sen myötä myös vankilakierteitä, mikä myös toisi merkittävää kokonaisuudesta.

Vankeinhoidon tilaa ja tulevaisuutta arvioidaan yleisesti liian suppeasta näkökulmasta. Keskustelua käy lähinnä rikosseuraamusala omilla käsitteillään ja näkökulmistaan, vaikka kommentoinnin kohteena tulisi olla laajempi yhteiskunnallinen kehitys.

Rikoskierteeseen joutunut etäännytty kuntapalveluista osin siksi, että sosiaali- ja terveystoimi ja kriminaalipoliittinen keskustelu ovat liian eriytyneitä toisistaan. Vankimäärän kasvua olisikin mielekästä tarkastella yhteydessä uusliberalistiseen talouspolitiikkaan, joka on muuttanut hyvinvointivaltion kiinnostuksen köyhyydestä ja sairaudesta työllistymiseen ja ihmisten itsevastuullisuuteen.

Ääritulkinnan mukaan taloudellisen kilpailukyvyyn kannalta hyödyttömimmät toimivat yhteiskuntarauhan retorisisina turvaajina sijoittuessaan vankilaan. Tuntuu siltä, että asia tiedostetaan asiantuntijapiireissä, mutta sen sanominen ääneen näh-

dään poliittisesti epäkorrektina ja uhkana urakehitykselle. On ikään kuin epälojaalia todeta hyvinvointivaltion perustusten romahtaneen myös Suomessa – epälojaalia ketä kohtaan? Kehittämistyön edellytyksenä on realiteettien tunnustaminen. ■

Kati Rantala on erikoistutkija Poliisiammattikorkeakoulussa.

Artikkeli perustuu kirjoittajan tutkimukseen Vankilasta vapautuvat huumeiden käyttäjät: Sosiaalinen ongelma? Tampereen Huumeepilotin 4. raportti. Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen tutkimuksia 3/2004. Se löytyy netistä Poliisiammattikorkeakoulun sivuilta www.poliisi.fi/pakk ja sitten tutkimus – tutkimusalueet – huumausainerikollisuus.

Lainrikkojien saama kuntouttava palvelu sattumanvaraista

Yhteistyössä Rikoksettomaan Elämään -hanke (YRE) on hyvässä vauhdissa Lahden, Hämeenlinnan ja Tampereen alueella, joissa toimintaa vetää hankkeeseen palkattu suunnittelija. Toiminta on käynnistynyt myös Helsingin, Turun, Kuopion ja Oulun alueilla.

YRE-hanke sai alkunsa vuonna 2001 oikeusministeriön toimikunnasta, joka selvitti rangaistusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittamista. Kesällä ilmestyi hankkeen väliraportti, jossa esitellään tuloksia, toimintamalleja ja yhteistyötä vuosilta 2001–2003. Ensimmäisten vuosien toiminnan perusteella on nähty, että lainrikkojien ohjatussa palvelussa tarvitaan:

- aikaa tukipolkujen rakentamiseen sekä sen selvittämiseen, mitä alueella on jo tehty ja mikä toimii
- yhteisiä areenoita asioiden käsittelemiseen
- ohjausta päämäärätietoiseen kehittämiseen
- hankkeeseen palkattuja työntekijöitä
- hankkeen palkattujen

työntekijöiden kykyä pysyä rajatussa roolissa

- sekä julkisen palvelun että järjestötoimijoita
- resursseja hankkeen arvioinnin toteuttamiseksi.

LAINRIKKOJIIN SUHTAUDUTAAN ERILLISENÄ RYHMÄNÄ

YRE-hankkeen tavoitteena on luoda yhteistyömalleja, joilla lainrikkovia ohjataan kohti palveluita, yhteiskuntaan sitoutumista ja sitä kautta rikoksetonta elämää. Keskeisenä näkemyksenä on se, että rikoksiin syyllistyneillä on monenlaisia ongelmia, jotka ovat aivan muuta kuin itse rikokset. Nämä ongelmat, kuten päihdeongelma, asunnottomuus tai koulutuksen puute, ovat heidän elämäntilanteessaan ensisijaisia ja usein syynä rikoksentekoon ajautumisessa. Apua hakiessa rikokset kuitenkin usein nousevat määräävään asemaan.

Eija Heineen kolmella YRE-alueella, Hämeenlinnassa, Tampereella ja Lahdessa, tekemän arviointiraportin mukaan rikoksiin syyllistyneisiin suhtaudutaan usein ”erillisenä” ryhmänä, joiden on muita vai-

keampaa saada tarvitsemiin palveluita. Lainrikkojiin suhtaudutaan julkisissa palveluissa sangen vaihtelevasti. Kaupunkikohtaisesti suuria eroja oli esimerkiksi siinä, miten asiakas sai itse osallistua oman elämänsä suunnitteluun.

Arviointiraportissa esitetään lisättäväksi koulutusta ja tiedotusta, jotta eri toimijoille muodostuu yhteinen käsitys asiakkaan roolista sekä siitä muutosprosessista, johon hänen kanssaan pyritään. Palveluja tuottavalla verkostolla olisi oltava parempi yleiskuva siitä, mitkä ovat toimintatavat lainrikkojien kanssa työskenneltäessä. ■

Lisätietoa Yhdessä rikoksettomaan elämään -hankkeesta löytyy Rikosseuraamusviraston kotisivuilta. YRE-hankkeen väliraportti on osoitteessa www.rikosseuraamus.fi/27151.htm ja Eija Heineen arviointiraportti osoitteessa www.pikassos.fi/hankkeet/raportit/lainrikkoisuus

Epäjärjestys ruokkii rikollisuutta myös Suomessa?

Naisyrittäjien rikoskokemuksia on selvitetty kyselyllä

Yrittäjänäisten keskusliiton (YNKL) turvallisuusohjelma ”Ennakoi turvasi – tunne itsesi yrittäjänainen” nousi rikosentorjuntaneuvoston kärkihankkeeksi vuoden 2002 hakemusten joukosta. Keväällä 2003 Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos tarjoutui tukemaan tämän hankkeen valmistelua laatimalla kyselyn, jossa selvitettiin YNKL:n jäsenistön rikoskokemuksia ja muita turvallisuuteen liittyviä kysymyksiä. Kyselyyn vastasi 430 pk-yritystä ympäri maata. Rikoskokemuksia koskevat perustulokset on esitetty kuviossa 1.

Omaisuuteen kohdistuvat rikokset ovat huomattavasti väkivaltarikoksia yleisempiä näiden yritysten joukossa. Yli kolmannes yrityksistä on joutunut varkauden ja murron kohteeksi toimintansa aikana. Sen sijaan ryöstöt, pahoinpitelyt ja seksuaalinen väkivalta koskettavat vain harvoja naisyrityksiä. Tulosten vertailu aiempiin yritysuhrikyselyihin viittaa siihen, että naisten omistamilla yrityksillä ei ole erityisen suurta riskiä valikoitua rikosten kohteeksi.

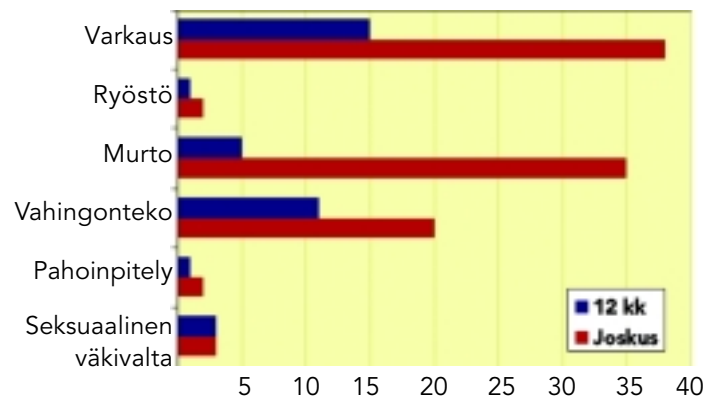
Yrityksen toimiala vaikuttaa uhririkokemusten esiintymiseen. Murtoja lukuun ottamatta rikokset ovat selvästi yleisempiä vähittäiskaupoissa kuin muissa elinkeinoryhmissä. Myös iltaisin ja viikonloppuisin auki olevilla yrityksillä on korkeampi riski joutua rikosten kohteeksi.

HÄIRIÖKÄYTTÄYTYMINEN JA RIKOLLISUUS

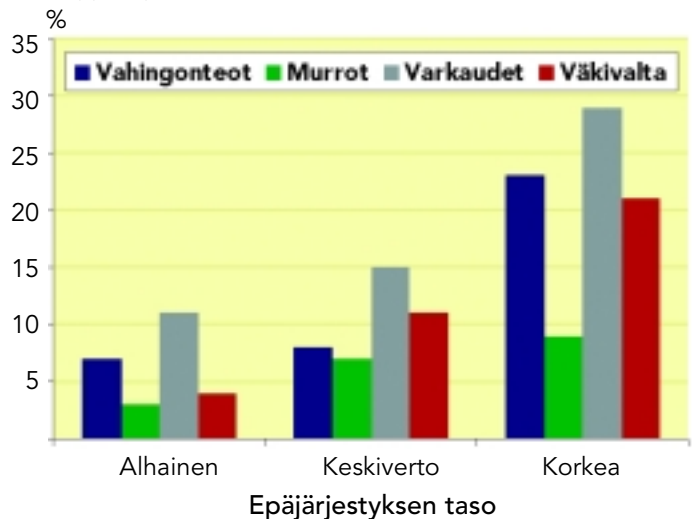
Tutkimuksen päätuloksena voidaan pitää havaintoa, että lähiympäristön epäjärjestyksellä on vahva yhteys rikosten esiintymiseen: mitä enemmän yritys raportoii erilaisia häiriökäyttäytymisen muotoja naapurustossaan, sitä todennäköisemmin se oli joutunut erilaisten rikosten kohteeksi (kuvio 2). Tämä yhteys vallitsee jokaisen tutkimuksessa tarkastellun rikoslajin kohdalla.

Kahden muuttujan välinen yhteys ei kuitenkaan välttämättä merkitse sitä, että niiden välillä vallitsee syy-seuraussuhde. Erityisen hyvän perusteen epäillä tämän korrelaation kausaalista luonnetta tarjoaa se tosiseikka, että epäjärjestyttä kuvaava muuttu-

Kuvio 1. Rikosten yleisyys naisyritysten joukossa (%)

Kuvio 2. Ympäristön epäjärjestys lisää yritysten todennäköisyyttä joutua rikosten kohteeksi.

Mitä enemmän yritys raportoi erilaisia häiriökäyttäytymisen muotoja naapurustossaan, sitä todennäköisemmin se oli joutunut erilaisten rikosten kohteeksi.

ja ei ole riippumaton yritysten toimialasta tai aukioloajoista.

Tutkimuksessa havaittiin, että vähittäiskauppiat raportoivat eniten häiriökäyttäytymistä omassa lähiympäristössään ja että korkeaksi luokiteltava epäjärjestys on kaksi kertaa yleisempää viikonloppuisin auki olevien yritysten parissa. Merkittävä osa naapuruston epäjärjestyksen ja yritysten uhrikokemusten välisestä korrelaatiosta voi siis johtua siitä, että toimialan ja aukioloaikojen kannalta riskialteimmat yritykset sijaitsevat paikoilla, joissa tapahtuu myös tavallista enemmän häiriökäyttäytymistä.

Tämä olisikin aivan arkijärjen mukainen selitys. Viikonloppuisin ihmisillä on enemmän aikaa käydä ostoksilla. Mitä enemmän liikkeessä on asiakkaita, sitä vaikeampi heitä on valvoa ja sitä todennäköisemmin joukossa on rikollisesti motivoituneita henkilöitä. Viikonloppu on myös tyypillisesti aikaa, jolloin suomalaiset kuluttavat päihkeitä ja humaltuvat huomattavasti enemmän kuin muina päivinä. Tällainen juhlimiskulttuuri johtaa herkästi juuri sellaisiin häiriökäyttäytymisen muotoihin, joita lähiympäristön epäjärjestyksestä kuvaa muuttuja heijastaa.

Tämän hypoteesin testaamiseksi tutkimuksessa tarkasteltiin naisryrittäjien uhrikokemuksia monimuuttuja-analyysin keinoin. Yrityksen toimialan ja aukioloaikojen vakiomisella ei kuitenkaan ollut mitään vaikutusta epäjärjes-

tyksen ja uhrikokemusten väliselle suhteelle. Kuviossa 2 esitettyä tulosta voidaan siis tässä suhteessa pitää aitona korrelaationa.

SYY VAI SEURAUUS?

Tämä tulos ei kuitenkaan sulje pois sitä mahdollisuutta, että yrittäjän omat rikoskokemukset vaikuttavat siihen, miten hän kokee yrityksen lähiympäristön. Tällaisen käänteisen vaikutussuhteen vallitessa on luonteavaa ajatella, että häiriökäyttäytymiselle herkästi yrittäjät ovat keskimääräistä huolestuneempia rikollisuudesta; toisin sanoen rikollisuuden pelko selittää tilastollista yhteyttä omien rikoskokemusten ja ympäristön (subjektiivisesti koetun) epäjärjestyksen välillä.

Ympäristön epäjärjestyksen ja yritysten rikoskokemusten välisen suhteen kausaalisen suunnan selvittämiseksi tutkimuksessa otettiin huomioon yrittäjien väliset erot rikollisuuden ja väkivallan pelossa. Näidenkään tietojen vakiointi ei muuttanut kuviossa 2 esitettyjen tulosten suuntaa tai tilastollista merkittävyyttä. Johtopäätökseksi siis jää, että ympäristön epäjärjestyksellä voi hyvinkin olla kausaalinen vaikutus naisryrittäjien riskiin joutua rikoksen kohteeksi.

RIKOTUT IKKUNAT

Tätä tulosta voidaan pitää erityisen kiinnostavana rikostorjunnan näkökulmasta, sillä se tukee ns. rikotut ikkunat -teoriaa, jonka mukaan häiriökäyt-

täytymisen ja vähäpätöisen pikkurikollisuuden sietäminen julkisella paikalla luo olosuhteet vakavan rikollisuuden kasvulle. Tämän teorian mukaan matala puuttumisen taso vetää puoleensa väestöä, jonka elämäntapaa pidetään häiritsevänä muilla alueilla ja joiden todennäköisyys tehdä rikoksia tai joutua niiden uhriksi on keskimääräistä suurempi. Rap- pioitunut ympäristö viestittää myös ulkopuolisille rikosten- tekijöille, että kiinnijäämisen riski tällä alueella on pieni.

New York Cityn poliisivoimien proaktiivinen strategia lienee tunnetuin sovellus tämän teorian oletuksista. Vakavan rikollisuuden räjähdysmäisen alenemisen myötä New Yorkin mallin edustama ajattelutapa on levinnyt myös eurooppalaiseen kontrollipoliitiikkaan. Tampereen nollatoleranssikokeilu on kotimainen esimerkki varhaisen puuttumisen periaatteesta.

Kotimaisessa kirjallisuudessa ei kuitenkaan ole aiemmin selvitetty miten tämän teorian mukaiset mekanismit pätevät Suomen oloissa. Tampereen nollatoleranssikokeilun tiimoilta on tosin julkaistu tutkimuksia, joissa on arvioitu sen vaikutuksia kaupungin rikostilanteeseen. Mutta tämä naisryittäjiin keskittyvä tutkimus lienee toistaiseksi ainoa, jossa on suoraan mitattu ”nollatoleranssin” kohteena olevan käyttäytymisen yhteyttä vakavien rikosten esiintymiseen.

Näiden tulosten valossa julkisen tilan häiriökäyttäyty-

misellä saattaa olla merkittävä yritysten ja kenties yksityisten kansalaistenkin rikoskokemuksia lisäävä vaikutus. Tämän johtopäätöksen varmistaminen edellyttää kuitenkin lisää tutkimusta; mieluiten sellaista, joka on suunniteltu nimenomaan tätä kysymystä silmällä pitäen. ■

Kirjoittaja on erikoistutkija Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa.

KIRJALLISUUS

- Bowling, Benjamin (1999): *The Rise and Fall of New York Murder: Zero Tolerance or Crack's Decline?* *British Journal of Criminology* 39(4).
- Karmen, Andrew (2000): *New York Murder Mystery: The True Story Behind the Crime Crash of the 1990's*. New York, NY: NYU Press.
- Korander, Timo ja Anne Vanhala (2003): *Arviointitutkimus nuorten humalajuomisen ehkäisystä ja rikosten tilannetorjunnan rajallisuudesta*. Oikeus 32.
- Savolainen, Jukka (2004): *Naisryrittäjät rikosten kohteena*. Tutkimus Yrittäjänäisten Keskusliiton jäsenistön turvallisuudesta. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 60.
- Skogan, Wesley G. (1990) *Disorder and Decline: Crime and the Spiral of Decay in American Neighborhoods*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Törrönen, Jukka (toim.) (2004) *Valvontaa ja vastuuta. Päihteet ja julkisen tilan moraalisaatety*. Helsinki: Gaudeamus.
- Wilson, James Q. & George L. Kelling (1982): *Broken windows: police and neighborhood safety*. *The Atlantic Monthly* 3.

Rikollisuuden tilastollinen tutkimus on vaikeaa

Tutkimusten mukaan rikollisuudesta aiheutuneet vuosittaiset kustannukset ovat 3–13 prosenttia eri maiden bruttokansantuotteista. Silti rikollisuutta koskeva taloustieteellinen tutkimus on vähäistä. Etenkin empiirisen rikostaloustieteellisen tutkimuksen tarve on suurta Suomessa ja muualla Euroopassa. Ylipäänsä oikeuden empiirinen tutkimus Suomessa ”lapsen kengissä”.

Suomessa on viime aikoina herättänyt keskustelua alkoholin kulutuksen ja rikollisuuden välinen suhde. Alkuvuodesta alkoholin tuontirajoitukset EU-maista lievenivät ja alkoholiverotusta kevennettiin. Lisäksi Viro liittyi toukokuussa EU:n jäseneksi. Seurauksena on ollut alkoholituotteiden hintojen lasku ja kulutuksen kasvu sekä alkoholin kulutuksesta aiheutuvien haittojen lisääntyminen. Haittojen kasvu tuntuu yllättäneen ainakin päättäjät. Esimerkiksi liikenneministeriö on reagoinut kasvaneisiin rattijuoppojen määriin alkuvuodesta esittämällä rattijuopaille nykyistä ankarampia rangaistuksia. Alkoholijuomien verotuksen tarkistamisesta (nostamisesta) on käyty vilkasta keskustelua, vaikka veronkevennyksestä ei ole mon-

ta kuukautta. Mietityttääkin, unohtuiko vaikutusanalyysin tekeminen päätettäessä alkoholiverotuksen keventämisestä.

Hallituksen esityksessä (80/2003) arvioitiin alkoholiveron keventämisen seurauksista mm., että ”alkoholin kokonaiskulutuksen kasvun seurauksena yleisten paikkojen väkivalta, perheväkivalta sekä henkirikokset tulisivat lisääntymään”. Pelkästään tämän toteaminen ei riitä, vaan tarvitaan tarkempia ennusteita alkoholikulutuksen kasvun vaikutuksesta väkivaltarikollisuuteen, jotta lainmuutoksen vaikutukset eivät tulisi yllätyksenä päättäjille. Talous- ja tilastotieteen tarjoamin keinoin voidaan analysoida ja ennustaa, minkälaisia vaikutuksia lainsäädännön muutoksilla on esimerkiksi juuri rikollisuuteen.

RIKOSTALOUSTIETEESSÄ TARVITAAN ERILAISIA LÄHESTYMISTAPOJA

Perinteisesti rikostaloustieteellisen tutkimuksen tarkoituksena on ollut selittää eri rikosten määriä, mutta tutkimuksen tiedonintressit ovat paljon moninaisemmat. Yhtälailla kuin voidaan tutkia, kuinka nuoret reagoivat odotetun rangaistustason kiristämiseen tehdessään päätöstä rikollisesta toiminnasta, voidaan analysoida, mikä vaikutus nuorten tekemien rikosten määrään on sillä, että ehkäistään nuorten syrjäytymistä työmarkkinoilla vähentämällä koulunkäynnin keskeytyksiä, lisäämällä oppisopimuskoulutusta ja maksamalla nuorille työmarkkinatukea työttömyyskorvauksen asemasta. Lisäksi voidaan tarkastella, onko nuorisorangaistuksen käytönotolla saatu ehkäistä

nuorten rikoskierrettä. On muistettava, että vaikuttavuuden lisäksi tutkimuksen kohteena on oltava kustannustehokkuus. Erilaiset lähestymistavat rikollisuuteen asettavat erilaisia haasteita tutkimuksissa käytettäville tilastollisille menetelmille ja aineistoille. Ottamalla huomioon nämä ongelmat voidaan tutkimustuloksista saada entistä luotettavampia.

Yksinkertaisimmillaan rikoksien ja muiden muuttujien välistä suhdetta on analysoitu laskemalla muuttujien välisiä korrelaatioita tai piirtämällä muuttujien välisiä hajontakuviota. Rikollisuuden mallintaminen on kuitenkin hyvin monimutkainen ilmiö syyseuraussuhteiltaan. Rikollisuuteen vaikuttaa yhtä aikaa monia eri tekijöitä, ja siksi pelkkä kahden muuttujan välisen korrelaation tarkastelu

ei anna luotettavaa kuvaa rikollisuudesta – pikemminkin harhaisen – ja siksi tarvitaan kehittyneempiä tilastollisia menetelmiä luotettavien tulosten varmistamiseksi.

TEORIASTA EMPIIRISEN TUTKIMUKSEEN SIIRTYMISESSÄ ONGELMIA

Rikostaloustieteellisissä tutkimuksissa esiintyy monenlaisia ongelmia, kun siirrytään teoreettisesta tarkastelusta empiriseen analyysiin. Suurin ongelma rikosten määrien selittämisessä on se, että kaikki taloustieteelliset teoriat käsittelevät rikollisuutta yksilön valintana, mutta suurin osa empirisistä tutkimuksista on tehty makrotason, kuten kunta- tai maakohtaisilla, aineistoilla. Lisäksi yksi teoreettinen malli ei sovellu kaikkien rikosten selittämiseen. Tuskin verorikkomusten ja raiskauksien määriä voidaan selittää pelkästään samoilla tekijöillä. Siksi tarvitaan erilaisia teoreettisia malleja. On myös tärkeää tutkia, kuinka valittu teoreettinen malli näkyy empirisen analyysin muuttujien valinnassa. Usein käytetyt muuttujat kuvaavat pikemminkin saatavilla olleita tietoja kuin varsinaista teoreettista mallia.

Rikostaloustieteellisissä empirisissä tutkimuksissa ei juuri oteta huomioon sitä, että kiinnijäämis- ja rangaistustodennäköisyys poikkeavat toisistaan huomattavasti, koska osa poliisin suorittamista esitutkinnoista ei päädy syytäjälle tai syyttäjää jättää asian syyttämättä. Mikäli kiinnijäämis- ja rangaistustodennäköisyys muuttuvat eri tavalla, empiriset tulokset vaihtelevat sen mukaan, kumpaa todennäköisyyttä käytetään malleissa. Lisäksi tutkimuksissa ei yleensä tarkastella eri rangaistusla-

jien todennäköisyyksiä. Esimerkiksi jos ei oteta huomioon odotetun rangaistustason kasvua, kun vankeustuomion todennäköisyys kasvaa sakkorangaistuksen todennäköisyyden vastaavasti laskiessa, empirisestä mallista puuttuu oleellinen selittävä muuttuja. Tämä aiheuttaa harhaa empirisiin tuloksiin.

MITTAAMINEN VAIKEAA

Tutkijan täytyy myös päättää, kuinka määritellä ja mitata muuttujia, joita hän sisällyttää empiriseen malliin. Mikäli muuttujaa on vaikea mitata, kuten yksilön suhtautumista riskiin tai mainekustannuksia jäätessä kiinni rikollisesta toiminnasta, tutkijan täytyy päättää, jättääkö sen pois mallista vai käyttääkö niin sanottua apumuuttujaa. Molemmista tapauksista empirisistä tuloksista tulee osittain harhaisia. Käytettyjen muuttujien runsaus viittaa kunnan teorian puuttumiseen rikostaloustieteellisessä tutkimuksessa. Toisaalta tuskin kukaan voi kieltää sitä, että tekemällä parempaa tilastollista tutkimusta voidaan saada lisää luotettavaa tietoa rikoksiin vaikuttavista tekijöistä.

Vaikka taloustieteilijät ja oikeustieteilijät lähtevät ajatuksesta, että kriminaalipoliitiikan tarkoitus on minimoida yhteiskunnalle rikoksista aiheutuvat kustannukset, rikostaloustieteellisen empirisen tutkimuksen kohteena ovat pääsääntöisesti rikosten määrät. Tämä johtuu siitä, että rikoksista aiheutuneiden kustannusten laskeminen on vaikeaa, ja siksi tarvitaan muita tunnuslukuja niitä mittaamaan. Rikosten määrän mittaaminenkaan ei ole ongelmantonta. Siinä yksi suurimmista ongelmista on, että kaikki ri-

kokset eivät tule poliisin tietoon. Samasta syystä esimerkiksi rikosprosessin eri vaiheiden todennäköisyyksiä ei voida laskea tarkkaan.

Lisäksi yksilöiden subjektiivista tuntemusta kiinnijäämis- ja rangaistustodennäköisyydestä on usein mahdotonta mitata, vaikka teoriat perustuvat juuri niihin. Empiirisen tutkimuksen yhtenä haasteena on rangaistustason mittaaminen. Rikoksesta tuomitavan kokonaisrangaistuksen ankaruus muodostuu rangaistuslajista, rangaistuksen ankaruudesta, turvaamistoimenpiteistä ja muista seuraamuksista, kuten vahingonkorvauksista. Kaikki nämä neljä tekijää tulisi ottaa huomioon, jotta voitaisiin mitata todellinen rikoksesta tuomittava kokonaisuus.

TULOSTEN TULKINTA EI AINA YKSINKERTAISTA

Toisinaan empiriset tulokset ovat erikoisia verrattuna teoreettisiin tuloksiin. Esimerkiksi empiristen tulosten mukaan poliisiresurssien lisäys saattaa kasvattaa rikosten määriä. Syynä saattaa olla, että uudet poliisiresurssit saatetaan ohjata muualle kuin tarkasteltavaan rikostyyppiin, joten negatiivista riippuvuutta poliisien ja rikosten määrän väliltä ei löydetä. Esimerkiksi poliisiresurssien osoittaminen huume- tai talousrikosten selvittämiseen tuskin vaikuttaa suuresti liikennerikosten selvittämiseen.

Lisäksi väärät uskomukset saattavat heikentää empiristen tulosten luotettavuutta tutkijoiden mielestä. Jotkut tutkijat käyttävät kotitalouksien mediaanituloa mittaamaan rikoksesta saatavan hyödyn määrää, mutta useat muut tutkijat käyttävät samaa muuttujaa kuvaamaan laillisen toi-

minnan (työnteen) kannattavuutta. Lisäksi puuttuvat muuttujat empirisessä mallissa saattavat aiheuttaa harhaa tuloksiin. Esimerkiksi usein malleista pois jätettyjä muuttujia ovat yksityisen rikostentorjunnan ja alkoholin kulutuksen määrä.

TYÖ ON VASTA ALUSSA

Vaikka teoriaan ja tilastoihin liittyy paljon ongelmia rikostaloustieteessä, rikos on niin tärkeä asia yhteiskunnassa, että sen tutkimiseen tarvitaan lisäpanostusta. Tilastollisten vaikutusanalyysien avulla voidaan tehostaa harjoitettavaa kriminaalipoliitiikkaa. On kuitenkin huomattava, että yhden empirisen tutkimuksen tuloksiin ei saa liiaksi luottaa, vaan tietämystämme voidaan parantaa tekemällä enemmän ja parempaa teoreettista ja empiristä analyysiä rikoksista ja rikoksiin vaikuttavista tekijöistä. Toisin sanoen ”työ tekijäänsä opettaa”. Vaikka modernia rikostaloustiedettä on tehty jo yli 30 vuotta, on työ silti vasta alussa ja paljon on vielä tehtävää. ■

Kirjoittaja on oikeustaloustieteen lehtori Joensuun yliopistossa. Artikkelin perustuu hänen kesäkuussa tarkastettuun väitöskirjaansa ”Tilastollinen analyysi rikostaloustieteessä: teoria ja käytäntö”.

Euroopan unioni pyrkii lähentämään rangaistuksia

Vihreän kirjan avulla kartoitetaan jäsenmaiden näkemyksiä

Euroopan unionin lainsäädännöllä tähdätään kansallisten oikeusjärjestysten erojen vähentämiseen kulloistenkin tavoitteiden edistämiseksi. Rikosoikeuden alalla kansalliseen lainsäädäntöön vaikuttaneita toimia on toistaiseksi ollut kohtuullisen rajoitetusti. Ns. Amsterdamin sopimuksen jälkeisellä kaudella, siis viimeisen viiden vuoden kuluessa, jäsenvaltioiden kansallista rikoslainsäädäntöä on harmonisoitu käyttämällä hyväksi erityistä lainsäädäntöinstrumenttia, puitepäätöksiä.

Rangaistusten suhteen puitepäätöksissä on asetettu ehtoja sille, minkä tasoinen enimmäisrangaistusuhka rikokseen on vähintäänkin liitettävä. Vakiovuotoilun mukaisesti rangaistusten on kulloinkin oltava ”tehokkaita, oikeasuhteisia ja varoittavia”. Näin on haluttu jäsenvaltioita velvoittavasti ilmaista, että tiettyihin tekemuotoihin tulee kansallisissa järjestelmissä liittää riittävän ankara rangaistusuhka. Kyse on siten pikemminkin rikoksen törkeysasteen määrittämisestä kuin varsinaisesti seuraamusjärjestelmän asiasta.

Kansainvälisiin sopimuksiin liittymisestä on perinteisestikin seurannut tiettyjä vaatimuksia kotimaiselle lainsäädännölle, joten tämä ei ole sinänsä uutta. Uutta on sen sijaan, että EU nyt pyrkii selvästi tavanomaista syvemmälle oikeudellisessa ohjauksessaan, kun tavoitteena on kehittää unionia *Vapauden, turvallisuuden ja*

oikeuden alueena. EU pyrkii vastaamaan kansalaistensa huoliin terrorismin sekä muun vakavan järjestäytyneen, rajat ylittävän rikollisuuden muodostamasta uhkasta, koska EU:n näkemyksen mukaan jäsenvaltiot eivät näissä asioissa pysty turvallisuuden takaamiseen yksin. Ne tarvitsevat siinä sekä keskinäistä yhteistyötä että Unionin apua.

EU:n kriminaalipolitiikkaa on usein aiheesta moitittu sattumanvaraiseksi ja tempoilevaksi, kun yksittäisiä hankkeita viedään läpi erikseen.

Oikeus- ja sisäasioiden alalla EU kunnioittaa periaatteessa jäsenvaltioiden kansallisia lainsäädäntöperinteitä ja perustaa lähestymistapansa vastavuoroisen tunnustamisen periaatteeseen. Jäsenvaltioiden oikeusjärjestysten erot voivat kuitenkin hankaloittaa viranomaisyhteistyötä rajat ylittävän rikollisuuden oikeudellisessa käsittelyssä, minkä vuoksi myös lainsäädännön lähentämistä tarvitaan.

Tällä hetkellä on unionissa pohdinnan alaisena se, kuinka pitkälle asiassa voidaan ja on syytä mennä. EU:n komissio julkaisi keväällä ns. vihreän kirjan rangaistusten lähentämisestä EU:ssa. Sen avulla komissio kartoittaa jäsenvaltioiden sekä muiden tahojen näkemyksiä asiasta. Vihreästä kirjasta saadun palautteen perusteella komissio saattaa työstää uusia lainsäädäntöaloitteita.

EU:n uusi perustuslaillinen sopimus, joka on vielä jäsenvaltioiden ratifioitava,

sisältää entistä täsmällisemmän toimivaltajaon unionin ja jäsenvaltioiden välillä. Unioni pyrkii entistä tehokkaampaan toimintaan niissä kysymyksissä, jotka on sen tehtäviksi määritelty. Hyväksytyksi tullessaan sopimus lisää unionin toimintamahdollisuuksia monessa suhteessa, kun pilarijako poistuisi ja entisten puitepäätösten sijaan tulevia eurooppapuitelakeja voitaisiin säätää enemmistöpäätöksin.

RANGAISTUSJÄRJESTELMIEN LÄHENTÄMINEN VAIKEAA

Rangaistusjärjestelmä on lähentämistoi-
mien kohteena toisentyppinen kuin mitä
kriminalisoinnit ovat. Rangaistusjärjestelmä muodostaa kokonaisuuden, ja juuri sen piirissä unionin tason lainsäädäntötoimet saattavat saada eri maissa erilaisia ja yllättäviäkin vaikutuksia. Erityisen vaikeaksi käy toissijaisuusperiaatteen kunnioittaminen.

Ongelmat liittyvät siihen, että unionivelvoitteiden kansallisen toimeenpanon yhteydessä vaadittavat uudistukset helposti ulottavat vaikutuksensa tarkoitettua laajemmalle. Tämä puolestaan johtuu siitä, että rangaistusjärjestelmässä ei nimeksikään ole sääntöjä, jotka olisi eriytetty sen mukaan, mistä rikoksista rangaistus on tuomittu.

Pariisin yliopistossa toteutettiin vuoden 2002 kuluessa laajahko eurooppalainen vertailututkimus, jossa selviteltiin myös rangaistusjärjestelmien lähentämi-

Pohjoismaisessa perinteessä on kyseenalaistettu se oletus, että rikoslainsäädännöllä ja rikosoikeusjärjestelmillä olisi välitön yhteys ja vaikutus kansalaisten turvallisuuteen.

sen edellytyksiä. Tämä tutkimus oli osaltaan pohjana, kun komissiossa valmistettiin edellä mainittua vihreää kirjaa. Tutkimus osoittaa sen, että EU:n jäsenmaiden välillä on suuria eroja rangaistusjärjestelmien lähtökohdissa.

Vihreässä kirjassa pyritään selvittämään, olisiko mahdollista laatia säädösehdotus rikosoikeudellisia seuraamuksia koskevien sääntöjen lähentämiseksi. Samalla pyritään muodostamaan käsitystä siitä, voitaisiinko vapausrangaistusten ja vaihtoehtoisten rangaistusten osalta toteuttaa Euroopan tasolla vastavuoroinen tunnustaminen. Vihreässä kirjassa pohditaan mahdollisuuksia mennä ohjauksessa nykyistä syvemmälle siten, että määräytyissä rikostyypeissä eri maissa tuomittavat rangaistukset konkreettisestikin lähenevät. Tällainen tavoite on paitsi kunnianhimoinen, monessa mielessä myös ongelmallinen.

Rangaistuksista otetaan esille ehdollinen ja ehdoton vankeus, sakkorangaistukset, oikeudenmenetykset (kiellot), menettämisseuraamukset, vaihtoehtoiset rangaistukset (ml. sovittelu) sekä oikeushenkilön rangaistusvastuu. Rangaistuksen määräämisen suhteen käsitellään mm. tuomioistuimen harkintavaltaa, yritystä, osallisuutta, koventamis- ja lieventämisperusteita, rikoksen uusimisen vaikutusta sekä konkurrensitilanteita.

Komission näkemyksenä on selvästi, että myös rangaistusten lähentämisessä tulisi edetä. Erityisen selvästi tämä ilmenee viisivuotisen ns. Tampereen ohjelman arviointiraportissa esitetyissä tulevaisuutta koskevissa linjauksissa. Komissio katsoo, että unionin toimien edelleen kehittämiseksi tulee vielä syksyn 2004 kuluessa laatia uusi Tampere II -ohjelma, jossa otettaisiin tarvittavat lisäaskeleet. Komissio pitää tarpeellisena, että myös vähimmäisrangaistuksista ryhdytään antamaan sitovaa lainsäädäntöä.

On selvää, että vakavan rajat ylittävän rikollisuuden suhteen tarvitaan valtioiden

viranomaisten välistä yhteistyötä esittämisen, varsinaisen rikosprosessin sekä vielä rangaistuksen täytäntöönpanonkin yhteydessä. Viranomaisten päätösten vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen toteuttamiseksi eurooppalainen pidätysmääräys oli tärkeä avaus. Esimerkiksi rangaistusten täytäntöönpanon siirron edistämiseksi olisi hyvä, että eri maissa olisi käytössä suurin piirtein samantyyppisiä rangaistuksia. Rangaistusjärjestelmien lähentäminen lisäisi luottamusta toisten maiden järjestelmiin.

POHJOISMAIDEN NÄKÖKULMASTA ASIAAN LIITTYVÄ ONGELMIA

Suomen kantana on ollut, että vastavuoroinen tunnustaminen ja siihen liittyvä lähentäminen ovat hyväksyttäviä, mutta lähentämistä ei hyväksytä tavoitteeksi sinänsä. Tähän varauksellisuuteen on hyvät syyt. Itse asiassa myös perustuslaillisen sopimuksen määräykset edustavat tätä kantaa. Komissio tuntuu kuitenkin ajavan rangaistusjärjestelmien lähentämistä itseisarvoisemmin. Se katsoo unionin tehtäväksi korkeatasoisen suojan takaamisen kansalaisilleen koko alueellaan ja pelkää lievemmän kriminaalipolitiikan maiden houkuttelevan puoleensa rikollisuutta.

Pohjoismaisesta näkökulmasta komission ja yleisemminkin EU:n kehittyvään kriminaalipoliittiseen ulottuvuuteen liittyy selviä ongelmia. Pohjoismaisessa perinteessä on kyseenalaistettu se oletus, että rikoslainsäädännöllä ja rikosoikeusjärjestelmillä olisi välitön yhteys ja vaikutus kansalaisten turvallisuuteen. Pohjoismaissa yhtä hyvin rangaistusasteikot kuin tuomittavat rangaistuksetkin ovat eurooppalaisittain lieviä, mikä heijastuu alhaisena vankilukuna. Rikollisuuteen on pohjoismaisen katsomuksen mukaan reagoitava laaja-alaisesti, ja kriminaalipolitiikan on perustuttava hyvään ymmärrykseen kulloisestakin ongelma-alueesta.

Rangaistusjärjestelmien lähentäminen komission kaavailemin tavoin johtaisi eri-

lasiin tarkoittamattomiin seurausvaikutuksiin. Jos esimerkiksi ehdonalaiseen vapauttamista koskevista säännöistä ryhdytään antamaan vähimmäissäännöksiä, voidaan niissä maissa, joissa ehdonalaiseen vapaudutaan jo varhaisessa vaiheessa, joutua koventamaan linjaa yleisemminkin. EU:n näkemyksen mukaan liian lievä rangaistus on ongelma, ei niinkään liian ankara.

Ajatus vähimmäissäännöistä perustuu siihen, että tasoittamalla eri järjestelmien välisiä eroja lisätään eri maiden tuomioistuinten ja viranomaisten keskinäistä luottamusta ja siten parannetaan yhteistyön edellytyksiä. Valtioilla on vaahteita ja odotuksia rikollisten kohtelusta, ja näiden olisi toteuduttava. Pohjoismaisesta näkökulmasta rangaistusten todellinen lähentäminen merkitsisi luultavimmin kriminaalipoliittisen linjan tiukennusta ilman mitään muuta näkyvää tarvetta. Pohjoismaat erottuvat Euroopassa alhaisen vankilukunsa vuoksi. Sekä rangaistusasteikot että useat muutkin säännöt ovat eurooppalaista yleislinjaa lievempiä.

EU:N JA EUROOPAN NEUVOSTON NÄKÖKULMISSA EROJA

EU on hapuillen ja askel askelelta hahmottamassa kriminaalipoliittista näkemystään. Puuttuu selvä käsitys, kuinka pitkälle menevästä projektista on oikeastaan kyse. Joissakin muotoiluissa katsotaan tavoiteltavan sitä, että kansalaiset saisivat lähennettyjen sääntöjen ansiosta samankaltaisen suojan EU:n eri jäsenmaissa, mitä tämä sitten tarkoittaakin. Rikosoikeuden järjestelmien lähentäminen voisi myös vahvistaa tunnetta yhteisestä eurooppalaisesta oikeudesta. Toisissa arvioissa taas lähdetään pikemminkin siitä, että kansallisten ratkaisujen moninaisuus saa kukoistaa, kunhan tästä ei koidu estetä tehokkaalle yhteistyölle toisten jäsenmaiden viranomaisten ja EU:n instituutioiden (OLAF, Europol, Eurojust) kanssa. →

EU on hapuillen ja askel askelelta hahmottamassa kriminaalipoliittista näkemystään. Puuttuu selvä käsitys, kuinka pitkälle menevästä projektista on oikeastaan kyse.

→ Jos vertaa EU:n kehittyvää kriminaalipoliittista ulottuvuutta Euroopan neuvoston vastaavaan, kiinnittää yleisellä tasolla huomiota tietty näkökulmaero. EU:ssa pyritään erityisesti tehokkuuteen mobilisoimalla jäsenvaltioiden oikeusviranomaisten toiminta yhteiseksi huoliksi määritellyissä kysymyksissä ja tuke- malla sitä unionin instituutioin. Näkökulmana on yhteisiin periaatteisiin perustuvan, tarvittaessa lähennetyn oikeuden tehokas täytäntöönpano koko EU:n alueella. Näkemystä voi sanoa korostetun valtiokeskeiseksi. Komission asiakirjassa esiin nostettu ajatus siitä, että nimenomaan syytetoimia koordinoiva Eurojust linjaisi unionin kriminaalipoliittikkaa ja toisi siihen johdonmukaisuutta, ilmentää samaa painotusta.

Vastaavasti Euroopan neuvoston toiminnassa on korostettu tarvetta varmistaa, ettei kriminaalipoliitikassa syyllisyyttä ylilyönteihin ja että myös rikosten tekijän ihmis- ja perusoikeuksia suojataan. Kysehän on oikeuksista, joita tarvitaan juuri valtiovaltaa vastaan. EU:ssakin yksilön oikeudet ovat vahvistumassa, mutta nopeasti aktivoitunut kriminaalipoliittikka ja yksilön oikeudet eivät ole yhtä hyvässä tasapainossa. Tässä asetelmassa voi olettaa kriminaalipoliitiikan politisoituvan, koska unionilla ei ole varaa epäonnistua.

Rangaistusjärjestelmien lähentäminen edellyttäisi, että otettaisiin esille ideologisia kysymyksiä siitä, mistä ja miksi rangaistaan. Euroopan eri osissa on tässä suhteessa hyvin erilaisia lähestymistapoja. Yleis- ja erityispreventiooppien koko kirjo on edustettuna. Esimerkiksi Itä-Euroopassa, missä vankeja on perinteisesti ollut runsaasti, vankeutta ei ole pidetty ongelmana ja vankien olot ovat monesti huonot. Vaihtoehtoisia rangaistusmuotoja, kuten yhdyskuntasuraamuksia, ei ole välttämättä kehitet-

ty. Taloudellisiakaan edellytyksiä mitta-ville uudistuksilla ei ole.

KRIMINAALIPOLIITTIKKA ILMENTÄÄ UNIONIN ERITYISLUONNETTA

Komission laatima vihreä kirja on tärkeä jo siitä syystä, että siinä on tiiviissä muodossa paljon tietoa eri maiden järjestelmistä ja erityisesti sellaisista aiheista, joiden voi olettaa jatkossa nousevan esille mahdollisten lähentämistöimien kohteina. Siihen nähden, että EU:n mandaattiin kuuluu erityisesti joukko hyvin vakavia rikoksia, asiakirjassa tarkastellaan hämmästyttävän paljon vaihtoehtoisia rangaistuksiin liittyviä kysymyksiä. Tätä voi pitää positiivisena asiana, joskin konkreettisten instrumenttien laadinnassa voi EU törmätä toimivaltansa rajoihin.

Pohjoismaisesta näkökulmasta huolta aiheuttaa se, että EU tuntuu uskovan rangaistusten tehoon varsin suoraviivaisesti. Ajatus siitä, että rikollisuus hakeutuisi lievien rangaistusten maihin, lienee pääosin harhaa. Järjestelmien tehokkuutta ei tulisi mitata pelkästään lakikirjasta sääntöjä katsomalla, vaan tarkastelun alle tulisi ottaa myös valvontaviranomaisten toiminta ja kyky selvittää epäillyt rikokset.

EU:n kehittyvä kriminaalipoliittikka ilmentää omalla tavallaan unionin erityisluonnetta. Unioni on jotakin selvästi enemmän kuin kansainvälinen järjestö, mutta silti vähemmän kuin valtio. Unionin toimivalta on edelleen rajattua, mutta toimivaltansa käyttämällä unioni voi syvällisestikin ohjata kansallista kriminaalipoliittikkaa. Jos ja kun uusi perustuslaillinen sopimus saadaan voimaan, unionin toimintamahdollisuudet tällä alalla laajenevat. ■

Kirjoittaja on oikeustieteen professori Helsingin yliopistossa.

RIIKKA KOSTIAINEN

Pohjoismaiset

XIII pohjoismainen kriminalistikokous järjestettiin kesäkuussa Helsingin yliopistossa. Kokouksessa käsiteltiin rikollisuuden kehitystä Pohjoismaissa 1980–2002, rikollisuuden selitysteorioita ja rikostorjunnan merkitystä sekä rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän kehitystä. Lisäksi aiheina olivat ihmiskauppa ja prostituutio, lapsia ja nuoria koskeva lastensuojelu- ja rikosoikeusjärjestelmä, muuttuva ja muuttumaton rikosoikeuden yleisissä opeissa, rikosoikeus ja terrorismin torjunta, kansainväliset sotarikokset ja rikokset ihmisyyttä vastaan sekä eurooppalainen rikosoikeuskehitys.

HALONEN KOROSTI ENNALTAEHKÄISYÄ

Kokouksen avajaisissa puhunut Tasavallan presidentti **Tarja Halonen** korosti laaja-alaisuutta rikollisuuteen vaikuttamisessa.

– Parhaiten kriminaalipoliitikassa on menestytty silloin, kun rikokset on onnistuttu ennalta ehkäisemään. Tähän ennaltaehkäisyyn tähtää osaltaan itse rikosoikeusjärjestelmänkin. Lain rangaistusuhkien olemassaololla ja tehdyistä rikoksista rankaisemisella tavoitellaan sekä yleis- että erityisestävää vaikutusta. Viime aikoina on Pohjoismaissakin jälleen kerran korostettu rikosten ennalatorjuntaa laajemmassa

kriminalistit huolissaan EU-kehityksestä

EERO ROINE

Pohjoismaisen kriminologistikokouksen avajaisissa juhlapuhujana oli presidentti Tarja Halonen.

mielessä. Yhdyskuntasuunnittelussa ja kaikessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa tulisi ottaa huomioon myös päätösten vaikutukset rikostilaisuuksiin.

Jos jo tavanomaisen rikollisuuden torjunnassa puhtaasti rikosoikeudellisten keinojen mahdollisuudet ovat rajalliset, ei Halosen mielestä kansainväliseltä rikosoikeudeltaakaan pitäisi odottaa ihmeitä vakavimpien ajateltavissa olevien rikosten torjunnassa ja niihin reagoimisessa. Hän korosti Kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICC) merkitystä ja toivoi kaikkea tukea sen toiminnalle.

Terrorismia hän piti tärkeänä mutta erittäin vaikea aiheena. – Terrorismi on ollut kansainvälisen rikosoikeu-

den keskeisiä kysymyksiä viimeistään vuoden 2001 syyskuun 11. päivän jälkeen. Myös Pohjoismaissa on jouduttu tarkistamaan rikoslainsäädäntöä terrorismin torjuntaa koskevien kansainvälisten velvoitteiden edellyttämällä tavalla. Terrorismin torjunnassa joudutaan käyttämään tiukkoja rikosoikeudellisia keinoja, mutta samalla on toimittava puolustettavana olevan demokratian arvoisilla keinoilla. Lisäksi kestävän tuloksen aikaansaamiseksi meidän pitää ulottua myös niihin syihin, joista terrorismi kumpuaa.

– Kaikki jäsenmaat vaikuttavat täysivaltaisesti myös EU:n rikosoikeudelliseen kehitykseen. Tässä Pohjoismaiden pitäisi olla aktiivisia.

EU:n piirissä moniin ongelmiin näytetään tarjottavan ratkaisuksi rikoslainsäädännön keinoja: kriminalisointeja ja ankaria rangaistuksia. Ajatus rikosoikeudesta ultima rationa, viimesijaisena keinona ongelmien hoitamiseksi, ei tunnu olevan luonnollinen lähtökohta. Ajatus laaja-alaisesta kriminaalipolitiikasta, hyvästä sosiaalipolitiikasta ja hyvinvointiyhteiskunnasta parhaana keinona pitkäjänteisesti ehkäistä myös rikollisuuden ongelmia, olisi toivottavaa vientitavaraa, Halonen tiivisti.

ANKAROITUVA ILMAPIIRI HUOLESTUTTAA

Esitelmässä ja puheenvuoroissa korostettiin kriminaalipoliittisen ilmapiirin koventu-

mista myös Pohjoismaissa. Rankaisevan kriminaalipolitiikan arvioitiin olevan nopeasti korvaamassa sosiaalista hyvinvointimallia, joka oli voimissaan 1960–70-luvuilla. Tutkimusten mukaan sosiaalista hyvinvointimallilla on positiivinen riippuvuussuhde turvallisuudentunteiden kanssa, kun taas rangaistusmalli korreloi lisääntyvien pelon tunteiden kanssa. Tämä politiikan muutos tuskin vaikuttaa rikoslukuihin, mutta voi hyvinkin lisätä pelkoa ja voimistaa yhteiskunnan jakautumista ja syrjäytymisprosesseja, totesi professori **Flemming Balvig** Tanskasta. Rikollisuuden taso ei olekaan olennaisesti muuttunut Pohjoismaissa 20 vuoden kuluessa eikä kehitys eroa muista läntisistä teollisuusmaista.

Loppukeskustelussa kriminalistit olivat erityisen huolissaan EU:n komission Viireän kirjan rikoslainsäädännön harmonisointiehdotuksista ja niiden vaikutuksesta pohjoismaiseen rangaistus-tasoon. Pohjoismaisen kriminologistikokouksen kaltaisia foorumeja pidettiin tärkeinä yhteisten näkemysten muodostamisessa ja niiden avulla eurooppalaiseen kriminaalipolitiikkaan vaikuttamisessa.

Useimmat kokouksen esitelmistä on julkaistu Nordisk Tidsskrift för Kriminalvidskab-lehdessä 2–3/2004. ■

Englannissa etsitty keinoja katuryöstöjen torjuntaan

Englantilaisessa tutkimuksessa haastateltiin joukko tuomittuja katuryöstäjiä sen selvittämiseksi, miten he valikoivat uhriensa. Muita selvitettäviä seikkoja olivat, miten ryöstäjät ratkaisivat väkivallalla uhkaamista ja väkivallan käyttöä koskevat kysymykset, mitkä olivat katuryöstöjen motiivit sekä miten rikospaikka ja rikoksen toteuttamiskeinot valittiin.

Englannissa rikostilastoja käytetään yhtenä hallituksen toiminnan onnistuneisuuden osoittimena. Oppositio puolueet arvostelevatkin hallitusta ankarasti kasvavista rikollisuuslukuista väittäen, että huono tilanne johtuu moraalin hölymisyksestä ja koulutuksen heikkenemisestä sekä rikoksentekeijöille tuomituista lievistä rangaistuksista – siitä huolimatta että vankeuden käyttö on Englannissa Euroopan huippua. Tämä rikollisuuden ja rikostilastojen poliittisointi aiheuttaa kovia poliittisia paineita erityisesti sellaisen rikostyyppien vähentämiseksi, joiden ajatellaan aiheuttavan eniten huolestuneisuutta ja pelkoa. Tällaisia ovat esimerkiksi asuntomurrot ja ryöstöt. Manchesterin poliisilaitos tilasi tässä selostettavan tutkimuksen, jotta saataisiin laadullista sisältöä poliisin tilastotiedoille sekä katuryöstöjen tulkitsemiseen.

UHRIEN VALINTA MONIMUTKAINEN PROSESSI

Katuryöstöissä oli eri tyyppisiä uhreja. Tarkkaamattomat uhrit olivat henkilöitä, joiden ruumiin kieli tai muu käytös osoittivat, että heidän mielenkiintonsa kohdistui toisaalle kuin tapahtumapaikkaan. Esimerkiksi matkapuhelimeen puhuva henkilö on syventynyt puhelinkeskusteluun eikä siten ole täysin selvillä siitä, mitä hänen ympärillään tapahtuu. Tämä tarkkaamattomuuden elementti aiheutti sen, että rikoksentekeijät valitsivat tällaisen henkilön kohteekseen; heillä oli puolellaan yllätyksen suoma etu, mikä oli eräs onnistuneen ryöstön avaintekijä.

Haastatellut ryöstäjät käyttivät useita kuvailevia stereotyyppioita. Esimerkiksi nuoret henkilöt, jotka eivät olleet selvillä ympäristöstään määriteltiin ”harhaileviksi opiskelijoiksi”. Opiske-

lijän leimaa käytettiin rikoksen oikeuttamiseen sillä perusteella, että nämä henkilöt olivat rikoksentekeijään verrattuna etuoikeutettuja. Toinen tarkkaamattoman uhrin tyyppi oli rikoksentekeijöiden kielellä ”juopunut liike mies”. Näillä miehillä oli tavallisesti paljon kulutustavaroita, matkapuhelimia, salkkumikroja ja sen sellaista, he olivat usein itselleen vieraassa ympäristössä ja päihtymys hidasti heidän reaktioitaan ja ajatteluaan. Yhtäläisesti tarkkaamaton uhri oli mies, joka haeskeli sopivaa prostituotua punaisten lyhtyjen alueella. Tällaisia miehiä pidettiin hyvinä kohteina: He olivat tarkkaamattomia ja heillä oli paljon käteistä rahaa. He eivät liioin olleet kovin taipuvaisia tekemään rikosilmoitusta.

Oli kuitenkin myös uhreja, jotka kuuluivat läheisesti ympäristöönsä ja edustivat

rikoksen teon kannalta kohonnutta riskiä. Nämä uhrit olivat toisia rikollisia. Rikollisia uhreja oli kahta päätyyppiä: huumausainekauppias, jolla todennäköisesti oli paljon sekä käteistä rahaa että aineita, sekä huumausainekäyttäjä, jolla oli joko käteistä tai aineita. Pääongelma näiden uhrien suhteen oli koston mahdollisuus. Tavallisesti huumausainekäyttäjiä ja -kauppiaita ryöstävät rikolliset käyttivät suoraa väkivaltaa uhrin huomiokyvyn lamauttamiseksi sekä koston ehkäisemiseksi. Olennainen huomio on, että haastateltujen enemmistö kertoi tulleen sama myös itse ryöstetyksi.

VÄKIVALTA KÄYTETTIIN VAIHTELEVASSA MÄÄRIN

Haastateltavat kertoivat, että väkivallan viitteellinenkin uhka oli riittävä, kun kyse oli uhreista, jotka olivat tarkkaamattomia eivätkä itse olleet

Tarkkaamattomat uhrit olivat henkilöitä, joiden ruumiin kieli tai muu käytös osoittivat, että heidän mielenkiintonsa kohdistui toisaalle.

Katuryöstötutkimuksen johtopäätöksenä ehdotetaan mm., että pankkiautomaatin alue saataisiin vähemmän tekijäystävälliseksi, jos automaatin eteen katuun maalataan keltainen neliömetrin ruutu ja ruutuun kirjoitetaan teksti 'Pankkiautomaattialue'.

rikollisia. Uhri saatiin tavallisesti tottelemaan vain uhkaamalla fyysisellä väkivallalla tai näyttämällä veistä tai muuta asetta. Joissakin tapauksissa uhri voi kuitenkin vastustella, ja silloin väkivallan käytön on oltava tehokasta ja nopeaa. Rikoksentekeijälle uhrin saaminen tottelemaan on yksi onnistuneen rikoksen keskeinen ehto. Tottelevainen uhri ei vastustele ja tekee mitä käsketään, mikä merkitsee, että ryöstö voidaan toteuttaa ripeästi ja kiinni jäämisen riski pysyy pienenä.

Väkivalta on ryöstörikoksen keskeinen osatekijä. Emme löytäneet yhtään esimerkkitapausta, jossa rikoksentekeijä olisi käyttänyt väkivaltaa umpimähkäisesti. Väkivallan eri asteet liittyivät uhrityyppiin, ja niitä käytettiin uhrin pelottelemiseen tottelevaisuuden varmistamiseksi heti rikoksen alkuvaiheessa. Tutkimustiedot viittaavat siihen, että fyysinen väkivalta kovenee, kun ryöstäjän kokemus kasvaa. Hankittu kokemus kertoo heille, että rikos on toteutettava nopeasti ja saatava vastarinta mahdol-

lisimman vähäiseksi; uhrin mahdollisesti käyttämät viivytystaktiikat on tehtävä tyhjiksi niin, että uhri pelotellaan ja hänen tahtonsa muretaan. Väkivallan välitön käyttö ryöstössä, usein siten, että uhria lähestytään takapäin, poisti myös harhautustekniikoiden tarpeen ja pienensi siten tunnistetuksi tulemisen riskiä.

RYÖSTÖRIKOKSEN MOTIIVINA YLEENSÄ RAHA

Päätös tehdä katuryöstö näyttää syntyvän voittopuolisesti siitä, että tekijä haluaa rahaa (tai joissakin tapauksissa on epätoivoisessa rahantarpeessa). Haastateltavat voitiin jakaa kahteen pääryhmään: varttuneet katuryöstäjät (yli 24-vuotiaat), joilla oli jatkuva huumausaineiden käytön rahoittamisen vaatima rahantarve, sekä nuoret (tavallisesti 16–20-vuotiaat), jotka halusivat uusimpia tavaroita (lenkitossut, vaate, puhelin).

Nämä kaksi ryhmää olivat erillisiä. Nuoret ylenkatsoivat vanhoja ryöstäjiä näiden huumausaineriippuvuuden vuoksi sekä siksi, että nämä eivät nauttineet kunnioitusta kadulla. Nämä kaksi hyvin erilaista katuryöstön motiivia kuvastavat kadun lakeja, alueen luonnetta ja vaikutuspiirejä, joiden hallinnasta erityyppiset, eräänlaista laitonta liiketoimintaa harjoittavat rikolliset kilpailevat. Sen vuoksi toimintaa määrittelee joukko uhkia ja tilaisuuksia – edelliset on yrittävä minimoida, jälkimmäiset taas maksimoida.

RIKOKSENTEKOPÄÄTÖKSESSÄ PAIKKA TÄRKEÄ

Tekopaikan täytyy olla ”rikoksentekeijäystävällinen”. Sen vuoksi tekijän kannalta vihamielinen hylättiin, ja sen sijaan valittiin tekijäystävällisempi ja tutumpi paikka. Sitien rikoksentekeijöillä oli huomattavat tiedot sekä näkyvistä että salatuista poliisin käytännöistä. Joka tapauksessa joka kadulla löytyy tekijäystävällisiä paikkoja. Rikoksentekeijät mainitsivat pankkiautomaatit esimerkkinä paikoista, jotka tarjosivat erilaisia ryöstömahdollisuuksia. Pankkiautomaatilta poistuvilla henkilöillä on tavallisesti käteistä rahaa, heitä voidaan tarkkailla ja tunnusluvun selvittyä päästä tyhjentämään tili, uhri voidaan tunnistaa ja rikostoveri voi ryöstää hänet automaattilta poistumisen jälkeen tai hänet voidaan puhdistaa heti automaattilla.

Pankkiautomaatin alue haluttiin tehdä vähemmän tekijäystävälliseksi maalamalla keltainen neliömetrin ruutu katuun automaatin eteen ja kirjoittamalla ruutuun teksti 'Pankkiautomaattialue'. Henkilökohtaisen reiviirin ajatusta soveltaen oletettiin, että tällä olisi rikoksia vähentävä vaikutus. Rikosluokujen analyysi osoittikin, että ryöstöjen määrä 150 neliömetrin alueella automaatin ympärillä väheni. Tarvitaan kuitenkin pitkäaikaisempi seuranta, jotta tämä hyvin kiinnostava tulos saadaan varmistetuksi.

Ryöstöt tavallisesti toteutetaan kolmessa vaiheessa ja jos näitä vaiheita voidaan häiritä, voi ryöstöystävällinen alue muuttua ryöstäjävihamieliseksi.

➔ Osittain tekopaikka määräytyy sen nojalla, miten lähellä paikka on varastetun tavaran ja huumausaineiden markkinoita. Ryöstösaalis on tavallisesti rahaksi muutettaessa sitä arvokkaampi, mitä nopeammin se realisoidaan siksi, että mm. luottokorttien ja matkapuhelimien käytöstä saatava hyöty on lyhytaikainen.

RYÖSTÖ VOITIIN TOTEUTAA USEALLA TAVALLA

Nuoret haastatellut olivat oppineet katuryöstön menetelmät seuraamalla muiden toimintaa. Toiset olivat kehittäneet menetelmänsä itse edistyessään alalla. Rikoksesa oli tavallisesti kolme osaa. Ensimmäinen oli harhautus, joka tavallisesti tapahtui kysymällä neuvoa tai pyytämällä rahaa tai tulta tupakkaan. Sitten kun uhrin huomio on kiinnitetty, uhataan väkivallalla ja vaaditaan rahaa, luottokortteja ja muita hyödykkeitä. Kun uhri on luovuttanut rahat ja muut tavarat, ryöstäjän on päästävä pakenemaan nopeasti, ja tavaroista on päästävä eroon. Kaikki ryöstöt näyttivät koostuvan näistä ydinosisista jossakin muodossa. Joissakin olosuhteissa on myös voitu käyttää väkivaltaa.

TUTKIMUKSESTA LÖYTY USEITA OPEUKSIA

Ensiksikin katuryöstäjät ovat harjaantuneet ymmärtämään ja tulkitsemaan ruumiin kiel-

tä. Niinpä kohteeksi valitaan henkilöitä, jotka eivät näytä kiinnittävän huomiota ympäristöönsä. Siksi rikoksantorjunnan kannalta keskeinen neuvo on, että ihmisten tulisi antaa sellainen vaikutelma, että he ovat jotenkin sitoutuneet siihen, mitä heidän ympärillään tapahtuu.

Toinen opetus on, että väkivallan käyttö on kasautuvaa. Kokemattomat katuryöstäjät ovat vähemmän taipuvaisia turvautumaan väkivaltaan, mutta väkivaltaa käytetään, kun uhri antaa viitteitä siitä, että hän saattaa ryhtyä vastarintaan. Väkivaltaa voidaan myös käyttää uhrin harhauttamiseen. Näiden huomioiden perusteella on selvää, että kun ryöstötapahtuma on kerran käynnistynyt, ei ole juuri keinoja saada tekijää jättämään tekoa kesken. Nykyisin rikoksantorjuntakäytäntönä on neuvoa uhria olemaan vastustelematta, mikä näyttää tutkimuksen perusteella hyvältä neuvolta. Vastarinnalla on merkitystä paitsi siinä, että se pitkittää rikoksen toteutusta myös siinä, että eräät ryöstäjät tulkitisivat sen haasteeksi: se kyseenalaisti heidän alueen hallintansa.

Kolmas opetus liittyy siihen, että ryöstön motiivit ovat pääasiassa kahdenlaisia ja vahvasti ikäsidonnoisia. Nuorille ryöstäjille motiivi liittyy arvonannon saamiseen katu ympäristössä sekä alueen hallintaan. Samalla heidän

motiivinsa olivat yhteydessä heidän haluunsa saada itselleen sellaisia varallisuuden ja muodikkouden symboleja, jotka ovat niiden saatavilla, jotka eivät ole samassa määrin irtautuneet normaaliyhteiskunnasta kuin rikosentekijät. Nuoret ryöstäjät pitivät myös vanhempia, huumausaineita käyttäviä rikollisia halveksittavina, koska nämä valitsivat uhreikseen naisia ja vanhuksia. Nuorten rikosentekijöiden mielestä tällaisia uhreja ei saanut ryöstää. Vanhempien ryöstäjien motiivit perustuivat huumausaineiden tarpeeseen. Vaikka hekin olivat sitä mieltä, että naisia ja vanhoja ihmisiä ei saisi ryöstää, huumausaineiden tarve voitti usein heidän moraaliset estonsa. On siten selvää, että katuryöstöjen motiivit ovat elimellisessä yhteydessä alueen hallinnan prosesseihin sekä tekijän statukseen ”kadulla”.

Neljäs opetus on, että katuryöstön tapahtumapaikka on useiden tekijöiden monimutkainen lopputulos. Siihen vaikuttavat samanaikaisesti tietyn alueen tarjoamat tilaisuudet, valvonnan laatu ja taso sekä laittomien markkinoiden läheisyys. Siten punaisten lyhtyjen aluetta käytetään, koska se tarjoaa ilmoitushaluttomia kohteita, joilla on käteistä rahaa – vaikka alueella voi olla vahva poliisivartiointi. Kävi myös selväksi, että alue voitiin tehdä tekijävihamielisemmäk-

si soveltamalla esimerkiksi henkilökohtaisen reviiirin ideaa sen sijaan, että turvaututtaisiin pelkkiin tilannetorjunnan keinoihin, jotka voivat olla kohtuuttoman rajoitettavia ja tungettelevia. Siten voidaan päätellä, että poliisi-työn kannalta on tärkeää ymmärtää ryöstöalueiden, tapahtumapaikkojen määräytyminen sen sijaan että ne nähtäisiin sattumanvaraisina.

Viimeinen opetus on, että ryöstöt tavallisesti toteutetaan kolmessa vaiheessa ja jos näitä vaiheita voidaan häiritä, voi ryöstöystävällinen alue muuttua ryöstäjävihamieliseksi. On kuitenkin tärkeää, että käyttöön otetut toimenpiteet eivät lisää rikollisuuden pelkoa niin, että ne saavat alueen tuntumaan vihamielisemmältä kuin mitä se on. Silti näkyvä poliisivalvonta sekä rikoksantorjuntaneuvot, jotka ottavat huomioon ryöstön dynamiikan, saattavat toimia katurikollisuutta vähentävästi. Ryöstö on monitahoinen rikos. Siihen kuuluu monia eritasoisia voimatekijöitä, jotka on ymmärrettävä, jos halutaan panna toimeen onnistuneita ryöstöntorjuntastrategioita. ■

Kirjoittajat ovat Manchesterin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan (school of law) lehtoreita (lecturer).

Nuorisorikosoikeus tasapainottelua kahden näkökulman välillä

Eurooppalainen sosiaalialan verkostojärjestö ENSA (European Network of Social Agencies) järjesti vuonna 2003 asiantuntijatapaamisten sarjan, jonka teemana oli "Eurooppalaiset nuoret sosiaalihuollossa ja nuoriso-oikeusjärjestelmässä". Hankkeessa vertailtiin eri maissa omaksuttuja käytäntöjä alaikäisten rikoksentekeijöiden kohtelussa ja vaihdettiin tietoa hyviksi havaituista käytännöistä rikollisuuden ehkäisyssä.

Hankkeella oli myös tieteellisiä päämääriä; lisätä vertailevaa tietoa eri maiden järjestelmistä, kehittää menetelmiä vertailevan tiedon saamiseksi sekä laajemminkin edistää lapsuutta ja nuoruutta koskevaa tutkimusta. Kokoukset pidettiin Italiassa, Ruotsissa ja Skotlannissa. Osallistujat olivat sosiaalityöntekijöitä, psykologeja, psykiatreja, juristeja ja eri alojen tutkijoita. Kesällä 2004 julkaistiin projektin loppuraportti, jonka toimittivat Edinburghin yliopiston professorit **Bill Whyte** ja **Joe Francis**. Esitelen erityisesti nuorisorikosoikeutta koskevia huomioita.

OIKEUSMALLI JA HYVINVOINTIMALLI

Nuorisorikosoikeudellisessa keskustelussa tavataan teh-

dä jaottelu oikeusmalliin ja hyvinvointimalliin. Jaottelulla kuvataan toisistaan poikkeavia periaatteita rikoksia tekevien lasten ja nuorten kohtelussa. Oikeusmallissa käyttäytymisen arvioinnissa huomio kohdistuu rikolliseen tekoon ja seuraamuksia määrättäessä suhteellisuus- ja yhdenvertaisuusperiaatteisiin sekä oikeusturvanäkökohtiin. Hyvinvointimallissa huomio kohdistuu sitä vastoin teon taustalla oleviin sosiaalisiin ongelmiin, vaikuttimiin ja ylipäänsä niihin tekijöihin, jotka ovat johtaneet tekemään rikoksia ja joihin yksilöllisesti räätälöitävillä toimenpiteillä pyritään joustavasti vaikuttamaan. Ammattiryhmistä juristien näkökulma kallistuu oikeusmallin suuntaan, kun taas sosiaalityölle on ominaista

hyvinvointimalliin liitetyt tunnusmerkit.

Tasapainottelu näiden kahden näkökulman välillä on leimannut keskustelua projektin osallistujamaissa – myös Suomessa. Muutamina viime vuosinahan on ollut useita mediavetoisia keskusteluja siitä, pitäisikö alaikäisiä rikoksentekeijöitä tukea vai rangaista. Sopivasta rikosvastuusta on väitelty eduskuntaa myöten.

Ensisilmäyksellä teoreettiselta vaikuttavalla kysymyksellä on siten suuri käytännöllinen merkitys. Voidaan nimittäin kysyä, miten on mahdollista kehittää yleisesti hyväksytyjä ja mahdollisimman "tehokkaita" keinoja käsitellä lapsi- ja nuorisorikollisia, jos perustavanlaatuisista tavoitteenasetteluista ja arvoista ei päästä yksimie-

lisyyteen. Eri viranomaisten toimintojen on kyettävä integroimaan jatkumoksi, jossa huomioidaan toisten toimet. Havainto voi tuntua itsestään selvyydeltä, mutta sitä se ei ole.

Suomalaiset havainnollistivat viranomaisreaktioita ongelmakeskeisellä näkökulmalla. Olimme kirjoittaneet hypoteettisen tarinan nuorisorikollisen elämästä ja viranomaiskontakteista. Tarinasta osoittautui toimivaksi tavaksi esitellä suomalaisia käytäntöjä ulkomaalaisille. Se myös valaisi konkreettisesti nuoren kohtaaman viranomaisviidakon laajuutta, toimenpidekirjon epämääräisyyttä sekä nuoren kohtelussa painottuvia erilaisia, pahimmassa tapauksessa jopa keskenään ristiriitaisia näkökulmia lapsi- ja nuoriso-

Poliittinen paine on johtanut rangaistusten tai niitä muistuttavien reaktioiden lisääntyvään käyttöön, vaikka varhaisella puuttumisella päästäisiin parempiin lopputuloksiin.

SUSANNA PAAISO

Yleispohjoismaisessa mallissa lapsi- ja nuorisorikolliset kuuluvat kahden järjestelmän piiriin.

→ rikollisten kohtelussa.

Mietitäänpä vaikka tilannetta, jossa koulupsykologi haluaa käsitellä koulukiusaamisen koulun sisällä, sosiaalityöntekijä ryhtyy valmistelemaan laajempaa verkostotapausta ja poliisi käynnistää esitutkinnan. Vaikka tavoitteena oli ainoastaan kuvata viranomaiskäytäntöä, tarina opetti myös sen, että alaikäisten auttamistyö ei ole turhaa, vaikka interventioi-

den vaikuttavuus on joissakin tapauksissa varsin heikko.

POHJOISMAISSA KAKSI JÄRJESTELMÄÄ RINNAN

Yleispohjoismaisessa mallissa lapsi- ja nuorisorikolliset kuuluvat kahden järjestelmän piiriin. Kaikki rikoksiin syllistyneet alaikäiset kuuluvat lastensuojelujärjestelmän piiriin, mutta rikosvastuukäräjän ylittäneet, vielä alaikäiset nuoret (15–17-

vuotiaat) kuuluvat samanaikaisesti myös rangaistusjärjestelmän piiriin. Toki myös moni muu viranomaistaho tekee työtä lapsi- ja nuorisorikollisten parissa, mutta niin on tilanne myös muissa länsimaissa. Olennaista on, että Suomessa – kuten muissakaan Pohjoismaissa – ei ole erityisiä alaikäisten rikosjuttuja käsitteleviä nuorisotuomioistuimia. Meiltä puuttuu siten selkeä vastuun kantava taho alaikäisten rikosten käsittelyssä. Tämä on johtanut siihen, että meillä korostetaan voimakkaammin viranomaisyhteistyötä.

Suomalaisen rangaistusjärjestelmän voi todeta perustuvan oikeusmallin päämäärille ja arvoille, kun taas sosiaalihuolto ja lastensuojelu perustuvat hyvinvointiajattelulle. Integroidussa systeemissä keskeisistä periaatteista on kuitenkin helpompaa päätyä yksimielisyyteen. Tällöin sekä yksittäisten lapsi- ja nuorisorikollisten kohtelussa että järjestelmän kehittämisessä viranomaisten ristiriitaiset näkemykset ovat harvinaisempia.

Pohjoismaissa omaksuttu kunnallisten sosiaalilautakuntien varaan perustuva järjestelmä ei kuitenkaan välttämättä eroa toiminnallisesti radikaalisti erilaisista nuorisotuomioistuinmallin variaatioista. Tämä havainto korostui ENSAn hankkeessa. Nuorisotuomioistuinten toi-

mivaltaan kuuluu monissa maissa, kuten Italiassa, mahdollisuus käsitellä muitakin nuorten asosiaalisen käyttäytymisen muotoja kuin ainoastaan rikoksia. Skotlannissa on puolestaan luotu hyvin omintakeinen kuulemissysteemi (Children's Hearing System) lasten ja nuorten rikosten ja muun ongelmakäyttäytymisen käsittelyyn. Siinäkin painottuu pohjoismaisten lastensuojelujärjestelmien tapaan tukeva, sosiaalistava ja koulutuksellinen orientoituminen.

MISTÄ KOKOUKSISSA KESKUSTELTIIN?

Ikäryhmän erityispiirteet.

Tärkeimmäksi haasteeksi koettiin se, miten lasten ja nuorten sosiaalisiin ongelmiin ja rikollisuuteen kyetään vastaamaan tavalla, jossa otetaan huomioon ikäryhmän erityispiirteet, tarpeet sekä ihmis- ja perusoikeudet ja samalla kyetään rakentamaan käsittelyjärjestelmä, jota pidetään poliittisesti hyväksyttävänä.

Kehityslinjoja. Ennaltaehkäisyä ja varhaista puuttumista pidettiin ensiarvoisen tärkeänä. Seminaariesitelmässä korostui kuitenkin jännite näiden ja formaalisten puuttumistapojen välillä. Poliittinen paine on johtanut rangaistusten tai niitä muistuttavien reaktioiden lisääntyvään käyttöön, vaikka varhaisella puuttumisella päästäisiin parempiin lopputulok-

Käytännössä linjaukset ovat merkinneet sosiaalihuollossa yhteisössä toteutettavien avohuollon toimenpiteiden käytön lisääntymistä ja rangaistusjärjestelmässä puolestaan avoseuramusten kehittämistä.

siin. Ongelman ydin piilee resurssissa. Molempia tarvitaan, mutta resursseja on kuitenkin suunnattu varhaisen puuttumisen sijasta enemmän repressiivisten toimien kehittämiseen. Vastapainona tälle on havaittavissa, että ”pehmeämpiä arvoja” ilmentäviä tai niihin paremmin yhdistettävissä olevia restoratiivisia käytäntöjä on voimakkaasti kehitetty alaikäisten rikoksiin puuttumiseen.

Interventioiden tehokkuus. Ympäri Eurooppaa käydään tällä hetkellä paljon keskustelua interventioiden vaikuttavuudesta, otsakkeella ”what works?”. Kyse on tutkimustietoon perustuva käytäntöjen kehittämisestä. ENSAn hankkeessa tuotiin esiin, että ideologiset ja poliittiset vaikutteet ja paineet vaikeuttavat näiden käyttöönottoa.

Avoseuraukset vs. laitosympäristö. Päivän kuuma teema on laitoshoidon ja -rangaistusten vastustaminen. Toisaalta käynnissä on laitosympäristöjen kehittäminen niitä linjoja vastaaviksi, jotka on tutkimuksissa havaittu kaikkein tehokkaimiksi. Käytännössä linjaukset ovat merkinneet sosiaalihuollossa yhteisössä toteutettavien avohuollon toimenpiteiden käytön lisääntymistä ja rangaistusjärjestelmässä puolestaan avoseuramusten kehittämistä. Meilläkin lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteiden kirjo

on laajentunut ja niitä on pyritty monissa kehittämishankkeissa jalostamaan. Rangaistusjärjestelmässä on taas otettu käyttöön nuorisorangaistus ja ehdollisen rangaistuksen valvontaa on kehitetty. Samalla niihin ja rikosprosessuaalisiin käytäntöihin on avattu lisääntyviä mahdollisuuksia ottaa huomioon sosiaalihuollon toimenpiteet.

Marginaaliryhmät. Yhdessä keskeiseksi haasteeksi todettiin maahanmuuttajalasten ja nuorten asema. Kyse ei ole niinkään siitä, että tämän ryhmän kohtelu olisi välttämättä ”suuri yhteiskunnallinen ongelma” osallistujamaissa, vaan siitä että palvelu- ja oikeusjärjestelmän toiminnassa ei kyetä tarkoituksenmukaisella tavalla käsittelemään ja ”kohtamaan” tätä joukkoa.

Varhainen puuttuminen ja arviointimenetelmien ongelma. Varhaisen puuttumisen haasteena on toimivien arviointimenetelmien hyödyntäminen. Varhaisesta puuttumisesta on kuitenkin turha keskustella, ellei samalla pystytä kehittämään arviointimenetelmiä ja mekanismeja, joiden avulla jo varhaisimmatkin käytöshäiriöt ovat havaittavissa. Sama koskee tietysti periaatteessa kaikenlaisia interventioita.

KOHTI YLEISEUROOPPALAISTA MALLIA?

Kertyneitä kokemuksia on syytä suhteuttaa Suomen

lainsäädännön kehittämishankkeisiin. Oikeusministeriössä on jo muutama vuosi valmisteltu lasten ja nuorten rikosseuraamusjärjestelmän uudistamista. Nuorisorikostoimikunnan (KM 2003:2) mietinnössä ehdotettiin useita pienehköjä muutoksia rikosprosessuaaliseen sääntelyyn ja rangaistusjärjestelmän toimintaan.

Tulkitsen uudistusehdotuksia ja käynnissä olevia muutoksia siten, että sosiaalivaltiota pyritään entistä vahvemmin integroimaan rikosoikeudelliseen seuraamusjärjestelmään. Käsitykseni mukaan suomalainen järjestelmä on lähentymässä ”yleiseurooppalaista” tapaa käsitellä lasten ja nuorten tekemiä rikoksia.

Ulkomaalaisten vertailutietojen ja kokemusten kuuleminen avartaa monella tavoin tapaa ajatella ja tutkia kysymystä siitä, miten lapsi- ja nuorisorikollisia tulisi käsitellä.

Toisaalta keskustelu ulkomaisten kollegojen kanssa auttaa ymmärtämään, etteivät ajankohtaisteemat ole mitenkään uniikkeja. Monet suomalaiset keskustelun aiheet, kuten rikosvastuuikärajat, väitetty viranomaistoi- mien tehottomuus, tarkoituk- senmukaiset rangaistukset, huoli lasten ja nuorten väkivaltakäyttäytymisestä, ovat varsin tuttuja myös Skotlan- nissa, Ruotsissa ja Italiassa.

Vertailun avulla ei tieten-

kään kyetä saavuttamaan yksiselitteisiä vastauksia ongelmallisiksi koettuihin ilmiöihin, mutta kylläkin mielenkiintoisia ja monella tapaa hyödyllisiä näkökulmia. ■

Kirjoittaja on oikeustieteen lisensiaatti, joka valmistelee Oikeuspoliittisella tutkimuslaitoksella väitöskirjaa aiheesta ”Nuorisorikosoikeus ja ikäraja- sääntely: Kriminaalipoliittinen tutkimus iän vaikutuksesta rikosperusteisiin seuraamuksiin”.

Kirjoituksessa käsitelty teos ”European Youth Involved in Public Care and Youth Justice Systems” on luettavissa netissä osoitteessa www.essayouth.cjsw.ac.uk

Suomesta hankkeesta olivat kirjoittajan lisäksi mukana Tarja Pösö, Tapio Kuure, Eila Sailas, Timo Harrikari, Kati Kivisaari, Alpo Heikkinen, Leo Heikkilä ja Pia Mäkeläinen.

■ T I M O H A R R I K A R I

Kirjoittaja on Rikosseuraamusviraston erikoissuunnittelija, joka väittelee marraskuussa aiheesta "Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkinnat suomalaisessa lainsäätämiskäytännössä".

Yhteiset kotiintuloajat

Tehokasta rikosentorjuntaa, vastuullista lastensuojelua vai perusoikeusloukkauksia?

Kunnat ja kaupungit ovat viime aikoina pohtineet kaikille lapsille yhteisten kotiintuloaikojen asettamista. Linjaukset ovat vaihdelleet kotiintuloaikojen todetusta käyttökelttomuudesta suosituksiin ja edelleen varsin tarkkoihinkin kontrollikäytäntöihin.

Esimerkiksi Vantaan kaupungin päätöksentekoaikoina todettiin kotimaisiin tutkimustuloksiin vedoten kotiintuloaikojen asettamisen olevan väärä signaali nuorisolle, josta yhä suurempi osa piddättäytyy normien rikkomuksista. Vastakkainen linjaus on ollut Hyvinkäällä, jossa ilman kunnallisten elinten valtuutusta poliisi ilmoitti julkisesti tarkistavansa kello 23 jälkeen keskikaupungilla liikkuvan nuoren iän. Poliisin ilmoituksen mukaan alle 15-vuotiaiden oikeus liikkua kaupungilla tarkistetaan vanhemmilta ja jos lupaa ei ole, nuori voidaan vanhempien valtuutuksella kyyditä poliisiautolla kotiin.

POLIISI PERUSTEELEE RIKOKSENTORJUNNALLA

Näkyvimmin esillä ollut lähestymistapa kotiintuloaikoihin on ollut rikosentorjunnan näkökulma. Asetetun kotiintuloajan ja sen tehokkaan kontrolloimisen

on ajateltu vähentävän rikoksia, koska mahdollisiin motivoituneisiin rikosentekijöihin voidaan kohdistaa inkapasitaatiovaikutus. Rikokset vähenevät, jos tietty ikäluokka pidetään poissa rajatulta maantieteelliseltä alueelta. Rikosentorjunnan näkökulma kotiintuloaikoihin on ollut erityisesti poliisin intressi.

Tilannekohtaisen rikosentorjunnan näkökulmasta kotiintuloaika on perusteltu. Tehokkaasti valvottu käytäntö on ilmeisen omiaan vähentämään lasten ja nuorten normien rikkomuksia valvotuilla alueilla, kuten kaupunkien keskustoissa. Pelkkä julkinen ilmoitus aloitetusta kontrollista, puhumattakaan itse käytännöstä, vähentää todennäköisesti kohderyhmän lisäksi myös muiden kansalaisten liikkumista kontrolloidulla alueella. Kontrollin kohteeksi joutuisivat asetettua ikärajaa vanhemmatkin nuoret, koska poliisi joutuisi tekemään arvioita alueella liikkuvien iästä. Lisääntyvästi lainkuulainen nuorisomme todennäköisesti välttää joutumasta poliisin kanssa tekemisiin.

Nuorison liikkumisen ajallinen ja alueellinen rajoittaminen tuo tutkimusten mukaan mukanaan omat ongelmansa, joita tehokkaassa rikosentorjuntatyös-

sä ei voi jättää vaille huomiota. Tampereella toteutettu nollatoleranssikokeilu osoitti, että kontrollin kiristäminen yhdellä maantieteellisellä alueella vaikuttaa muihin alueisiin. Nuoret siirtyivät kontrolloidusta keskustasta lähiöihin, joissa asukkaat arvioivat rauhattomuuden lisääntyneen. Tulos osoittaa, että kontrollitoimenpiteitä tulisi tarkastella kokonaisuutena. Ilman systeemistä ajattelua rikosentorjuntatyöstä tulee "hölmöläisten matto", jossa yhdellä alueella yksisilmäisesti toteutettu tehokas kontrollitoiminta aiheuttaa ongelmia muilla alueilla. Kyse ei ole tältä osin pelkästään ajallisista ja alueellisista kysymyksistä vaan myös muista lapsia ja nuoria koskevista yhteiskuntapolitiikan lohkoista.

LAPSIA HALUTAAN SUOJELLA HUONOILTA VAIKUTUKSILTA

Lasten suojeleminen on toinen kotiintuloaikojen asettamisen tukena käytetty peruste. On esitetty, että lasten ja nuorten liikkuminen kaupungin keskustassa lisää heidän todennäköisyyttään ryhtyä rikollisiin tekoihin ja joutumistaan myös rikoksen uhriksi. Jos rikosentorjuntanäkökulmassa on kyse yhteiskunnan suo-

jelemisestä rikoksia tekevilta lapsilta ja nuorilta, suojelunäkökuulmassa lapsia ja nuoria suojellaan kotiintuloajoilla yhteiskunnan haitallisilta vaikutuksilta ja myös itseltään.

Kotiintuloaikojen kytkeminen voimassaolevaan lastensuojelulainsäädäntöön on pulmallinen tehtävä. Lastensuojelulain näkökulmasta kotiintuloajan asettaminen tiettyä ikärajaa nuoremalle väestöryhmälle voi saada tuensa vain lastensuojelulain säännöksestä, jossa säädetään lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttamisesta (Lsl 1983/683, 6 §). Tähän viittaisi säännönmukainen pyrkimys vahvistuttaa kotiintuloajat kunnallisilla päätöksentekooelimiillä, esimerkiksi valtuustolla.

Nykyistä lastensuojelulakia koskevis-
sa perusteluissa vuoden 1982 lastensuojelutoimikunta tarkoitti yleisiin kasvuoloihin vaikuttamisella esimerkiksi lasten ja lapsiperheiden asumisen kehittämistä, uusien asuinalueiden rakentamista ja kulttuuri/harrastustoiminnan palvelujen tuottamista. Tällaisten vaikuttamiskeinojen joukossa intensiivisempi käytäntö, jossa poliisi ottaa tai sille annetaan vapaa mandaatti valvoa lasten ja nuorten liikkumista ja kotiintuloaikojen tueksi otetaan pelote poliisikykyistä, tuntuu poikkeavalta. Myöskään paikoittain poliisin asettama 15 vuoden ikäraja ei tunnu saavan perustetta lastensuojelulaista, jossa lapsi määritellään alle 18-vuotiaaksi ja nuori henkilö 18–20-vuotiaaksi.

Yksilö- ja perhekohtaisen lastensuojelun perusteeksi koko alueella liikkuvalla lapsiväestölle kotiintuloaikakäytäntö sopii vielä huonommin, koska suojelukäytäntöjen tulee olla kohdennettuja. Poliisin toimintaa säätelevä lainkohta, joka koskettaa sisällöltään poliisin kontrollioikeuksia lastensuojelutapauksissa, on poliisilain 11 §, jossa säädetään poliisin oikeudesta ottaa kiinni alle 18-vuotias, jos se on välttämätöntä hänen suojaamiseen välittömästi uhkaavalla vakavalta vaaralta. Lainkohta koskevas-
sa hallituksen esityksessä todetaan, että säännös on tarkoitettu sovellettavaksi poliisin kotihälytystilanteisiin, joissa lapsen turvaaminen on välttämätöntä akuutin alkoholiongelman tai perheväkivallan vuoksi (HE 34/1999 vp.).

Suosituslinjaa intensiivisemmän kontrollitoiminnan perusteeksi lainkohta ei siten voida ottaa.

LASTEN PERUSOIKEUKSISTA PUHUTTU VÄHÄN

Kolmas lähestymistapa, joka kotiintuloaikoja koskevassa keskustelussa on ollut lähes näkymättömässä, on perusoikeussäätelyn näkökulma. Tästä näkökulmasta viranomaisten tai kunnallisten valtuustojen asettamat ikäraajat ja kotiintuloajat näyttäytyvät arveluttavina. Niissä sivuutetaan perustuslain yhdenvertaisuutta ja kansalaisten vapaata maassa liikkumista koskevat säännökset (PeL 6 & 9 §) sillä perusteella, että kyse on lapsista ja nuorista.

Lasten ja nuorten lailla säätelämätön liikkumisen rajoittaminen herättää lisäkysymyksiä. Millaisin muunlaisin ikärajoin liikkumisen rajoittamista voidaan perustella? Tulisiko esimerkiksi yli 65-vuotiaille asettaa kotiintuloajat? Miksi perustuslaki oikeuttaa esimerkiksi rangaistusaikaansa ehdonalaisessa vapaudessa suorittavat liikkumaan maassa vapaasti, mutta perustuslakiin kirjattua oikeutta ei sallittaisi lapsiväestölle?

Kotiintuloaikasuositusta intensiivisemmälle poliisiorientoituneelle linjaukselle on vaikea löytää perusteita vallitsevasta lainsäädännöstä. Poliisitoiminnan lakisidonnaisuus onkin saatettu sivuuttaa turvautuen ammattikunnan arvovaltaan, jonka kyseenalaistamiseen kansalaisilta vaadittaisiin kompetenssia. Kotiintuloaikojen asettamiseen on julkisuudessa suhtauduttu yllättävän kriittikömmästi.

Kriittikömyys johtunee osaltaan lapsuustutkimuksessa 1990-luvun puolivälin jälkeiseksi ”backlashiksi” nimetyistä lapsipolitiikan suunnanmuutoksesta, jossa on vahvistettu konservatiivisia, jopa esimodernin kaltaisia sukupuolisuhteita. Muutoksen piirteitä ovat olleet lasten osallistumisprojektien korvautuminen vanhemmuusprojekteilla ja lasten esittäminen joko kärjistety suojelua tarvitsevinä tai ankarampia rangaistuksia ja kontrollin kiristämistä tarvitsevinä rationaalisinä ja tahdoltaan vapaina, joskus jopa olemukseltaan pahoina toimijoina. Lapset esitetään

mielellään oikeussubjektien sijasta vanhempiensa omaisuutena ja yhteiskunnallisten toimenpiteiden objekteina, joiden mielipidettä heitä koskevissa asioissa ei kysytä.

KOTIINTULOAIKOJEN PERUSOIKEUSMÖNTEINEN TULKINTA?

On toivottavaa, että kuntien päätöksentekooelimet ja viranomaiset harkitsevat tarkkaan kotiintuloaikakysymystä pohtissaan omien valtuuksiensa rajoja. Perusoikeussäätelyn ala tulee tuntea, koska se määrittää lasten suojelemisen ja rikosentorjunnan lähestymistapoja, jotka saattavat perustua lyhytnäköiseen tarkoituksenmukaisuusharkintaan.

Suosituslinjaa intensiivisempi toiminta, esimerkiksi poliisin asettamat ikäraajat ja omaaloitteinen kotiintuloaikoihin kohdistuva kontrolli ”majakyytipelotteinen” liikkuu samalla lainkäytön harmaalla alueella kuin viime aikoina julki-
suutta saaneet ”limudiskopuhallutukset”. Kotiintuloajat käyvät lapsiväestön perusoikeuksiin vielä merkittävämmiin, koska tilannekohtaisten puhallutusten sijasta kontrolli laajenee koko alueen lapsiväestöön. Poliisin ilmoitus siitä, että se tarkistaa kaupungilla liikkuvien lasten ja nuorten iän, on omiaan kaventamaan kansalaisten autonomian aluetta perustelemattomalla ja epätarkoituksenmukaisella tavalla. Ilmoitus mahdollisuudesta joutua poliisiauton kyytiin näyttöyty valitettavan tarkoitushakuisena pelottamisena ja varsinainen ”majakyyti” kaupungilla liikkuvan nuoren leimaamisena. Poliisin ilmoitusta siitä, ettei sillä ole valtuuksia viedä pysäyttämään nuoria pakolla kotiin, ei voi toimia tällaisen politiikan riittävänä legitimäätioperustana.

Toiminta, jossa virkavalta luo omat pelisääntönsä ja riittämättömin perustein odottaa nuorten niitä noudattavan, ei vahvista nuorten uskoa yhteisten pelisääntöjen toimivuuteen ja edistä nuorten lainkuuliaisuutta. Saattaisi olla paikallaan, että sisäasiainministeriön poliisi-
osasto tai maan korkeimmat lainkäytön valvojat ottaisivat kantaa, ollaanko pelkiä suosituksia intensiivisemmässä linjauksessa ”omalla ristiretkellä” odotellessa valmisteilla olevaa laillistettua pakko-
keinoa, alle 18-vuotiaiden arestia.■

Varkaiden heimo

Kun Viron vankeinhoitoon luotiin kontakteja 1980-luvun lopulla, saatiin tietoja rikollisen alakulttuurin muodoista, jotka suomalaisesta näkökulmasta vaikuttivat erikoisilta ja tuntuivat liioitelluilta. Kun Suomessa esimerkiksi tatuoinnit tehtiin usein mielijohteesta ja kuvilla ei ollut sen suurempaa symbolista merkitystä, entisen Neuvostoliiton alueella tilanne oli toinen. Kyse oli omalaatuisesta rikollisesta elämänmuodosta.

Neuvoostoliiton romahtaessa aihe poistui kiellettyjen listalta ja tutkimustietoa alkoi ilmestyä myös länsimaissa. Esiin nousi alakulttuuri nimeltä "vor v zakonie", lakia tunnustavat varkaat.¹ He ovat rikollismaailman johtajia, jotka noudattavat ja noudatuttavat varkaiden lakeja. Varas, vor ei tässä viittaa vain varkausrikollisuuteen, vaan kyseessä on yleinen rikollisuus. Viittaukset mafiaan ovat myös virheellisiä, sillä tämä on ollut erityinen elämänmuoto, jossa rikollisuutta ei pyritä millään tavalla salamaan. "Vorit" eivät pyrkineet Neuvostoliitossa esiintymään liikemiehinä eivätkä soluttautumaan kansalaisyhteiskuntaan. Rikollisuudestaan huolimatta ilmiöön sisältyi uskonnollisia piirteitä.

Ilmiön arvioidaan syntyneen 1920- ja 1930-luvuilla, mutta sen tausta voi olla huomattavasti vanhempikin. Tällöin on viitattu mm. Länsi-Euroopassa jo keski-ajalla, 1200- ja 1300-luvuilla ilmenneisiin varkaiden omiin yhteenliittymiin, kilttoihin ja artteleihin. Saattaa olla, että Neuvostoliiton vankilajärjestelmä eräässä mielessä konservoi jotain sellaista van-

haa alamaailmaa, joka lännestä on jo kadonnut tai muuttanut muotoaan.

Varkaiden laista voidaan löytää seuraavankaltaisia määräyksiä (Serio & Razinkin 1995):

1. Varkaan tulee kääntää selkänsä perheelleen. Rikollisyhteisö on hänen perheensä.
2. Varkaalla ei tule olla omaa perhettä, vaimoa tai lapsia.
3. Varas ei saa tehdä työtä, vaan hänen tulee elää vain rikollisen toiminnan tuloksilla.
4. Varkaan tulee antaa moraalista ja taloudellista tukea muille varkaille erityisen avustuskassan kautta.
5. Varkaan tulee noudattaa äärimmäistä luottamuksellisuutta sellaisen informaation suhteen, joka koskee hänen kumppaneitaan.
6. Jos varasta epäillään rikoksesta, pienemmän varkaan tulee ottaa siitä vastuu, jotta epäilty varas voisi päästä vapaaksi.
7. Kun rikollisryhmien tai varkaiden välille syntyy konflikti, on koolle kutsuttava neuvosto käsittelemään asiaa. Tarpeen mukaan varkaan on osallistuttava neuvoston kokoukseen ja arvioitava toisen var-

kaan käyttäytymistä.

8. Neuvoston varkaalle antama tuomio on pantava täytäntöön.
9. Varkaan tulee hallita varkaiden slangi.
10. Varas ei saa osallistua uhkapeliin, jos hänellä ei rahaa, jolla maksaa häviönsä.
11. Varkaan tulee opettaa taitonsa noviseille.
12. Varkaalla tulee olla oma juoksupoika.
13. Varas ei saa menettää järkeään juodessaan alkoholia.
14. Varas ei saa millään tavalla sekaantua viranomaisten toimintaan, ei ottaa osaa mihinkään yhteiskunnallisiin toimintoihin eikä liittyä mihinkään järjestöihin.
15. Varkaan ei tule ottaa aseita valtion edustajilta eikä hän saa suorittaa asepalvelusta.
16. Varkaan tulee pitää kaikki lupaukset, jotka hän on antanut muille varkaille.

Rikollisten alamaailma muodosti Neuvostoliiton vankiloissa monimuotoisen kastijärjestelmän, jonka huipulla olivat lakia tunnustavat varkaat. Heidän alapuolellaan olivat "musikat", jotka olivat

tavallisia rikollisia tai liigojen jäseniä. Alimpana olivat "paskiaiset", jotka ovat rikollisen maailman hyljeksityimpiä, kurjimpia jäseniä. Tähän ryhmään kuuluivat yleensä sairaat, seksuaalirikoksista ja homoseksuaalisuudesta tuomitut ja varkaiden lain rikkojat. Heidän asemansa vankiyhteisössä oli todella säällittävä; he joutuivat sietämään mitä tahansa.

Varkaiden yhteisöön pääsi ehdokasjäsenyyden kautta. Ehdokkaita kutsuttiin pennuiksi. Jäsenyyden ehtona oli erilaisten varasyhteisön tehtävien suorittaminen, esimerkiksi varasoikeuden tuomion täytäntöönpano. Joskus tämä saattoi merkitä henkikirikosta. Henkilön koko elämänsä tarkastettiin ja suosituksia vaadittiin. Usein hyväksynnän jäsenyydelle antoi ojennustyösiirtolan varasneuvosto. Pennut antoivat myös juhmallisen varkaan valan. Jäseneksi pääsemismenettely muistutti hyvin paljon NKP:n vastaavaa menettelyä. Statuksen muutokseen liittyi monenlaisia rituaaleja, jotka yhdessä muodostivat erityisen siirtymäritin. Henkilön kastiasema voitiin myös alentaa esimerkiksi virheellisen käyttäytymisen vuoksi. Tätä tapahtumaa kutsuttiin "upotukseksi" ja se sisälsi usein joko oikean tai symbolisen raiskauksen. Upotuksen jälkeen vanki kuului yleensä paskiaisten kastiin.

Naisilla ei ollut mitään asemaa varasyhteisössä, vaan paljolti samalla tavalla kuin läntisissä moottoripyöräjengeissä naisia kohdeltiin alemmina olentoina. Omat varasaviopuolisot saatettiin luovuttaa ylempien käyttöön. Toisaalta alakulttuurissa omaa äitiä pidettiin pyhänä ja sen kuvataiteeseen kuuluivat erilaiset Neitsyt Marian kuvat.

Alakulttuuriin kuuluivat keskeisenä elementtinä tatuoinnit, joista pystyi lukemaan henkilön koko rikollishistorian ja hänen asemansa varkaiden alamaailmassa. Keskeinen merkki oli ns. dafken tähti, yleensä kahdeksansakarainen tähti, joka usein oli tatuoitu molempiin olkapäihin tai polviin. Tähdien sakaroiden määrä voi kertoa myös vankilavuosien määrän. Myös erilaiset kissahahmot ilmaisivat, että henkilö on lakia tunnustava varas. Kristillisyyteen liittyvät symbolit, kuten varasritit ja kirkonkellot ovat olleet yleisiä. Tatuointien paikat oli myös tarkkaan määrätty; arvokkain paik-

ka oli rinta. Jo 1920-luvulta peräisin olevista sormustatuoinneista ilmenee usein mm. henkilön rikoshistoriaan ja tuomioihin liittyviä tietoja. Henkilöä, joka ilman varkaan asemaa otti kehoonsa näitä tatuointeja, uhkasi kuolemanrangaistus. Upotetut ja muut hyljeksityt joutuivat ottamaan itselleen pakkotatuointeja.

Lakia tunnustavien varkaiden elämään vankila kuului keskeisenä osana, eikä sinne joutumista pelätty. Vankilaan jouduttiin jo senkin takia, että asepalveluksesta kieltäytyttiin. Tilanne kuitenkin muuttui, kun Hitler hyökkäsi Neuvostoliittoon kesäkuussa 1941. Useat tuhannet ammattirikolliset rikkoivat varkaiden lakia ja lähtivät rintamalle. Heidän palattuaan syntyi vankilajärjestelmässä verinen "narttujen sota", sotaan lähteneiden (nartut) ja lakia noudattaneiden ortodoksien välille. Viranomaiset tukivat avoimesti narttuja ja jopa antoivat heidän käyttää aseita aseettomia perinteisiä varkaita vastaan. Kun sodan jälkeen vankiloihin ja leirille tulvi myös uusia vankeja, jotka suostuivat tekemään työtä ja jopa toimimaan työpriikaatin esimiheinä, perinteinen varasyhteisö joutui uhanalaiseksi ja lähes kuoli 1950-luvun loppuun mennessä.

Varesen (1998) mukaan yhteisö kuitenkin elpyi ja voimistui 1970-luvun loppulla ja "uudenlainen" rikollinen, lakia tunnustavien varkaiden veljeys alkoi vahvistua 1980-luvulla. Viimeisimpien arvioiden mukaan Venäjällä on tällä hetkellä noin 20 000 rikollisjärjestöjen johtohenkilöä, mutta varsinaisia lakia tunnustavia varkaita vain vajaat 400 henkilöä, joista noin 100 on suorittamassa vankilatuomiotaan. Nämä uudet varkaat pyrkivät aktiivisesti sopeutumaan yhteiskunnassa viimeisen 15 vuoden aikana tapahtuneisiin muutoksiin ja myös kansainvälistymään.

Sosiologisessa keskustelussa on pohdittu kysymystä siitä, onko nykyinen aikakausi erityisen otollinen erilaisten voimakkaitten alakulttuurien syntymiselle. **Zygmunt Bauman** (1992) on esittänyt, että ihmisen asema nykyisessä yhteiskunnassa on muuttunut. Kun feodaalisyhteiskunnassa ihmisen asema pe-

riytyi hänen vanhemmiltaan ja modernissa asema saavutettiin koulutuksen kautta, nykyisin olemme yhä enemmän riippuvaisia vain itsestämme. Valmiita sosiaalisia rakenteita (yhteiskuntaluokka), josta asemamme määräytyisi, ei enää ole. Baumanin mukaan elämme epävarmuuden aikaa, jossa perinteistä valmista identiteettiä ("hyvä kirvesmies") ei enää ole. Siksi tilalle nousee uusia "kotipaikkoja" (habitat), jotka ovat nykyajan uusheimoja, joihin kuuluminen osoitetaan symbolisten merkkien avulla. Aikakaudelle ovat tyypillisiä erilaiset raskaat yhteisöt ja monimuotoinen fundamentalismi. Identiteetin rakentamisessa oma ruumis (tatuoinnit, lävistykset) on keskeinen ja jopa ainoa kiinnekohta.

Mutta kun asiaa tarkastellaan rikollisten alakulttuurien näkökulmasta, uusheimolaisuus ei olekaan vain nykyiseen modernin jälkeiseen aikaan sidottu ilmiö. Symboliset merkit ja ruumiiseen liittyvä identiteetin rakentaminen ovat näkyneet niin läntisten motoristien kuin itäisten vorojenkin elämänmuotojen piirissä jo pitkään. Olisiko sittenkin niin, että ilmiö ei ole pelkästään sidottu johonkin historialliseen aikakauteen, vaan aina silloin kun yhteiskunnassa on joukolla ihmisiä vaikeuksia liittyä sen "hyvään yhteisöön" ja rakentaa statusta ja identiteettiä sen kautta, liitytään joko olemassa oleviin tai uusiin "pahoihin yhteisöihin"? ■

1 Termin kääntämisestä on eri vaihtoehtoja. On käytetty käsitteitä "laillinen varas" (Kovács & Sztrés 1995). Englanninkielisissä teksteissä (esim. Serio & Razinkin 1995) on ollut käytössä sekä "thieves in law" että "thieves professing the code" eli lakia tunnustavat varkaat. Johan Bäckman (1999) on sitä mieltä, että laki ei tässä viittaa varkaiden lain tuntemiseen ja tunnustamiseen, vaan siihen, että kyseessä ovat yleisesti hyväksytyt varkaat eli tunnustetut varkaat, jolloin englanninkielinen käännös tulisi olla "acknowledged thief". Kun kuitenkin suurin osa teksteistä viittaa siihen, että "laki" on tässä nimenomaan varkaiden oma laki, päädyin käännökseen "lakia tunnustavat varkaat".

Nurminen (ent. Herlin) työskentelee oikeusministeriössä suunnittelijana ja toimi OM:n rikosuhritoimikunnan sihteerinä vv. 2000–2001.

Ruotsalaisia näkökulmia rikoksen uhrin aseman parantamiseen

Utsatta och sårbara brottsoffer. Magnus Lindgren, Karl-Åke Pettersson, Bo Hägglund (toim.) Jure förlag AB 2004.

Teos käsittelee sekä alttiutta joutua toistuvasti rikoksen uhriksi että henkilöitä, jotka ovat rikoksen kohteina muita heikommassa asemassa. Kiinnostava ja ajankohtainen kirja on jatkoa samojen toimittajien vuonna 2001 julkaisemalle uhrin asemaa yleisesti käsitelleelle *Brottsoffer – från teori till praktik* -teokselle.

Lähes 300-sivuinen teos koostuu historiallisen katsauksen ja ihmisoikeusnäkökulman esittelyn lisäksi kymmenestä jotakin uhrien erityisryhmää käsittelevästä artikkelista sekä loppujaksosta, jossa kirjan toimittajat esittävät ehdotuksensa rikoksen uhrin aseman parantamiseksi. Monipuolisessa artikkelikokoelmassa käsitellään mm. toistuvaa rikoksen kohteeksi joutumista, yhteiskunnan marginaaliryhmiin kuuluvia rikoksen uhreja, matkailijoihin kohdistuvaa rikollisuutta sekä vanhusten ja vammaisten erityisasemaa rikosten uhreina. Kirja sisältää artikkelit myös lapsiin ja nuoriin kohdistuvista rikoksista, miesten väkivallasta naisia kohtaan sekä uhrin etnisen taustan tai sukupuolisen suuntautumisen

motivoimasta rikollisuudesta. Kirjoittajat ovat enimmäkseen kriminologian ja muiden yhteiskuntatieteiden tutkijoita. Joukossa on myös poliisikoulutuksen saaneita kirjoittajia sekä kaksi lääkäriä.

Kirjassa esitetään aikaisemmista uhritutkimuksista tuttujen tietojen ja kysymyksenasettelujen lisäksi runsaasti näkökulmia ja tutkimustuloksia, jotka ainakin minulle olivat uusia. Esittelen muutamia mielestäni keskeisiä.

KATSAUS UHRIKÄSITTEEN HISTORIAAN

Artikkelin mukaan rikoksen uhrin käsite teki varsinaisen läpimurtonsa 1970-luvulla, jolloin Yhdysvalloissa ja Länsi-Euroopassa käynnistettiin uhrin aseman parantamiseksi näihin päiviin asti jatkunut työ. Kiinnostavinta katsauksessa on teoria, jonka mukaan rikoksen uhrin aseman parantaminen on käytännössä tapahtunut tekijän aseman samanaikaisen heikentämisen kustannuksella. Kirjoittaja siteeraa tutkijoita, jotka näkevät rikosoikeudellisen hoitoideologian murene- misen ja kriminaalipolitiikan yleisen kiristymisen suoranaisina seurauksina rikoksen uhrin aseman kohentumisesta. Rangaistus oikeutettuna koston rikoksen uhrin hyväksi olisi siis käytännössä sivuuttanut pyrkimykset sopeuttaa rikosentekijä takaisin yhteiskuntaan.

Asia voidaan nähdä myös toisin. Suomessa vuonna 2001 mietintönsä luovuttanut oikeusministeriön rikosuhritoimikunta pohti rikoksen tekijän ja uhrin aseman välistä yhteyttä eikä pitänyt tekijän aseman heikentymistä välttämättömänä seurauksena uhrin saamista uusista eduista. Toimikunnan mietinnön mukaan: "On ymmärretty, ettei uhrin aseman vahvistaminen merkitse syytetyn oikeussuojan heikentämistä, uhrin ja tekijän edut eivät läheskään aina kilpaile keskenään."

TOISTUVA RIKOKSEN UHRIKSI JOUTUMINEN

Kriminologisessa tutkimuksessa on jo pitkään tiedetty, että pieni rikosentekijöiden joukko tekee suhteellisen suuren osan kaikista rikoksista. Jonkin verran uudempaa tietoa on se, että vastaava ilmiö pätee myös rikoksen uhriin: pieni osa ihmisistä joutuu toistuvasti rikoksen kohteeksi.

Kirjassa esiteltävien ruotsalaisten ja englantilaisten tutkimusten mukaan varsinkin toistuvat väkivaltarikokset keskittyvät suhteellisen pienelle uhriryhmälle. Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan (Statistiska Centralbyrån, 1995) uusiutuvasa väkivallan kohteeksi joutumisessa erottuu kolme riskiryhmää: ravintolailtaa tms. viettävät nuorehkot miehet, kodeis-

Esimerkiksi huumausaineiden ongelmakäyttäjät, katuprostituoidut, kodittomat sekä runsaasti rikoksia tekevät ihmiset joutuvat muita useammin rikoksen kohteiksi. Heitä ei sosiaalisen asemansa vuoksi kuitenkaan haluta nähdä "todellisina" rikoksen uhreina.

saan väkivallasta kärsivät naiset sekä tiettyjen ammattiryhmien edustajat työsään (esim. poliisit ja sairaanhoitajat).

Toistuvaa uhriksi joutumista on selitetty kahdesta lähtökohdasta. Ensimmäisen tulkinnan mukaan rikoksen kohteeksi joutuminen sinänsä lisää todennäköisyyttä joutua uhriksi vastaisuudessa, eli tapahtumilla olisi jokin keskinäinen yhteys. Toinen selitys perustuu sille, että uhrilla on jo ennen rikoksia ollut jostain syystä kohonnut henkilökohtainen riski joutua uhriksi. Vaikka jälkimmäinen ajatusmalli tuntuu luonteeltaan, on myös ensiksi mainitulla selityksellä viime vuosina tehtyjen tutkimusten perusteella merkitystä. Rikosten välinen yhteys merkitsee käytännössä sitä, että tekijän kannalta voi olla järkevää valita sama uhri uudestaan. Esimerkiksi murto on helpompi tehdä jo ennestään tuttuun kohteeseen.

Artikkelissa esiteltävien tutkimusten mukaan tekijä yrittää tavallisesti uusia rikoksen melko pian ensimmäisen tekonsa jälkeen. Rikoksentorjunnan kannalta tieto on olennainen, koska uhri voi tällöin erilaisin keinoin yrittää varautua rikoksen toistumiseen.

UNOHDETUT RIKOKSEN UHRIT

Yhteiskunnasta eri tavoin syrjäytyneet ryhmät unohdetaan usein rikosten uhreista puhuttaessa. Esimerkiksi huumausaineiden ongelmakäyttäjät, katuprostituoidut, kodittomat sekä runsaasti rikoksia tekevät ihmiset joutuvat muita useammin rikoksen kohteiksi. Heitä ei sosiaalisen asemansa vuoksi kuitenkaan haluta nähdä "todellisina" rikoksen uhreina. Tällaiseen marginaaliryhmään kuuluva ei herätä sympatiaa viranomaisissa eikä ns. tavallisissa kansalaisissa, ja häntä itseään voidaan helposti syyttää rikoksen kohteeksi joutumisesta. Syrjäytyneen on rikoksen jälkeen eri syis-

tä vaikeampi hakea ja saada apua kuin keskivertokansalaisen, mikä johtaa hänen asemansa huonontumiseen entisestään.

Artikkelin mukaan heikossa taloudellisessa asemassa olevat henkilöt joutuvat rikosten – myös omaisuusrikosten – uhreiksi muita useammin. Lisäksi rikosten seuraukset ovat tässä ryhmässä keskimääräistä vakavammalla esimerkiksi puuttuvan vakuutusturvan vuoksi. Kohonnut riski joutua uhriksi johtuu lähinnä siitä, että eniten rikoksia tehdään alueilla, joilla asukkaiden tulotaso on matala. Tutkintavangit ovat artikkelissa siteeratun tutkimuksen mukaan joutuneet väkivaltarikosten uhreiksi kymmenkertaisella todennäköisyydellä keskivertoväestöön verrattuna.

KULTTUURISET STEREOTYPIAT JA VÄKIVALLAN UHRI

Kirja sisältää kiinnostavan analyysin siitä, miten ruotsalaiset viranomaiset suhtautuvat maahanmuuttajien tekemiin ns. kunniamurhiin ja muuhun samantyyppiseen väkivaltaan. Käsitteellä tarkoitetaan maahanmuuttajaperheissä tyttöihin ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, jota perustellaan sillä, että tytöt vapaaomielisellä käyttäytymisellään uhkaavat suvun kunniaa. Kunniamurhia on Ruotsissa tilastoitu vuoden 1994 jälkeen kymmenkunta. Lisäksi on raportoitu muuta perheen maineen ylläpitämisen motivoimaa väkivaltaa ja uhkailua.

Artikkelin mukaan kunniaväkivallan kanssa tekemisiin joutuville ruotsalaisilla viranomaisilla on toisaalta pyrkimys asian etäännyttämiseen, koska se nähdään vieraaseen kulttuuriin kuuluvana käsittämättömänä väkivaltana, toisaalta ilmiön normalisoimiseen "kuuluu heidän tapoihinsa" -asenteella. Asetelma on monimutkainen, sillä tilanteeseensa apua hakeva tyttö on sukupuolensa

vuoksi heikossa asemassa omassa perheessään, minkä lisäksi koko perhe on ruotsalaisessa yhteiskunnassa etnisen taustansa vuoksi altavastaaajana. Viranomaisten suhtautumisessa Ruotsi puolestaan näyttää maana, jossa patriarkaalisista rakenteista johtuvia ongelmia ei olisi. Jos siis ulkomaalaissyntyinen mies pahoinpitelee perheenjäseniään, ajatellaan käyttäytymisen johtuvan tekijän puutteellisesta integroitumisesta ruotsalaiseen yhteiskuntaan. Kun syntyperäinen ruotsalainen toimii samoin, vastaavia kysymyksiä yhteiskunnan normien sisäistämisestä ei esitetä.

Nykytilanne on artikkelin mukaan se, etteivät viranomaiset oikeastaan yrittäkään toteuttaa maahanmuuttajaperheissä elävien tyttöjen ihmisoikeuksia. Vuonna 2000 julkaistussa mietinnössä (SOU 2000:77) viranomaisia kehoitetaan etsimään väkivaltaongelmiin ratkaisu yhdessä tytön perheen ja suvun kanssa. Näin siis virallisesti myönnettäisiin, että maahanmuuttajatyöt eivät voi saada normaalisti ruotsalaisessa yhteiskunnassa yksilölle kuuluvaa oikeussuojaa.

VANHUKSET, VAMMAISET JA LAPSET RIKOKSEN UHREINA

Vanhuksiin, vammaisiin ja lapsiin kohdistuvia rikoksia yhdistää usein se, että tekijänä on uhrille läheinen henkilö, johon tämän tulisi voida luottaa. Tämä luottamussuhteen pettäminen aiheuttaa usein uhrille raskaat psyykkiset seuraukset. Lapsiin ja nuoriin kohdistuviin rikoksiin on Ruotsissa kiinnitetty viime vuosina suhteellisen paljon huomiota ja alle 18-vuotiaiden asemaa rikosten asianomistajina on myös lainsäädännön uudistuksin parannettu. Vanhusten ja vammaisten erityisongelmia ei samalla tavoin ole tuotu julkiseen keskusteluun. Kaikista edellä mainituista ryhmistä on kirjassa oma artikkelinsa.

Kirjan toimittajat painottavat sitä, ettei uhrin asemaa tule nähdä ”pehmeänä kysymyksenä”.

➔ Näihin ryhmiin kuuluville uhreille tyyppilliset kommunikointivaikeudet johtavat siihen, että rikollisuuden määrän arviointi on vaikeaa ja piilorikollisuuden osuus on todennäköisesti suuri. Tutkimusten mukaan vaikuttaa siltä, että erityisesti kehitysvammaisilla on muita suurempi riski joutua rikosten kohteiksi. Artikkelin mukaan vammaisiin kohdistuvia rikoksia myös vähätellään, ei haluta nähdä mistä varsinaisesti on kysymys. Samoin osa lapsiin kohdistuvasta väkivallasta pyritään eri tavoin normalisoimaan tai mitätöimään.

VIHARIKOKSET

Rikoksen uhrin etniseen taustaan tai seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvia rikoksia kutsutaan Ruotsissa viharikokseksi (hatbrott), ja teon kuuluminen tähän ryhmään on rangaistuksen koventamisperuste.

Uhrin homoseksuaalisuuden vuoksi tehdyissä väkivaltarikoksissa piilorikollisuuden osuuden oletetaan olevan huomattava. Seksuaalivähemmistöön kuuluvan uhrin kynnys ilmoittaa tapahtuma poliisille nimenomaan viharikoksena on korkea huolimatta siitä, että lainsäätäjä pitää näitä rikoksia erityisen moitittavina.

Ruotsin virallisten tilastojen mukaan muukalaisvastainen rikollisuus lisääntyi vuosina 1997–2001 huomattavasti. Toisaalta myös poliisien kyky tunnistaa rasistinen rikollisuus on koulutuksen myötä parantunut. Tutkimusten mukaan suurin osa ulkomaalaisvastaisista rikoksista kohdistuu yhteiskuntaan hyvin sopeutuneisiin Ruotsin kansalaisiin. Artikkelissa todetaan, että vaikka Ruotsi on nykyään monikulttuurinen maa, maahanmuuttajien kanssa asioivat virkamiehet ovat edelleen varsin yhtenäisesti taustaltaan ruotsalaisia. Tilanne olisi maahanmuuttajien kannalta parempi, jos virkamiehet edustaisivat väestöä nykyistä tasapuolisemmin.

EHDOTUKSET UHRIN ASEMAN PARANTAMISEKSI

Kirjan toimittajat eivät näe yksinkertaisia ratkaisuja uhrin aseman parantamiseksi. Heidän käsityksensä mukaan rikoksen uhri saa edelleen apua sattumanvaraisesti. Rikoksen kohteeksi joutuneiden ja heidän läheistensä auttaminen on Ruotsissa ollut lain mukaan sosiaalitoimen vastuulla vuodesta 2001. Käytännössä aatteelliset yhdistykset kuitenkin hoitavat esimerkiksi rikosuhripäivystykset ja kilpailevat rahoituksesta kuntien muiden toimintojen kanssa. Silti ongelmat viranomaisten toiminnassa johtuvat kirjoittajien mukaan enemmän asenteista kuin osaamisen puutteesta tai taloudellisten resurssien niukkuudesta.

Kirjan toimittajien ehdotukset tuntuvat suomalaisesta näkökulmasta osittain varsin pitkälle meneviltä. Esimerkiksi ehdotus kaikkien rikoksen uhrin asemaa koskevien säännösten kokoamisesta yhdeksi laiksi (Brottsofferbalk) vaikuttaa vieraalta.

Kirjoittajien mukaan rikosten yleistynyt selvittämättä ja syyttämättä jättäminen uhkaa Ruotsissa jo oikeusvaltion perusteita. Uhrin on voitava toteuttaa oikeutensa saada rikosasia tutkituksi ja käsitellyksi tuomioistuimessa.

Ruotsalaisissa kouluissa suvaitaan kirjan toimittajien mukaan sekä henkistä että fyysistä väkivaltaa tavalla, joka tukee käsitystä väkivaltaan välinpitämättömästi suhtautuvasta yhteiskunnasta. Kaikenlaisen ns. koulukiusaamiseen tulisi puuttua nykyistä tehokkaammin.

Päätösjaksossa kirjan toimittajat painottavat sitä, ettei uhrin asemaa tule nähdä ”pehmeänä kysymyksenä”, jonka parissa työskenteleminen edellyttäisi erityistä hyvántahtoisuutta tai auttamisharrastusta. He korostavat, että rikoksen uhrin asemassa on kysymys ennen kaikkea ihmisoikeuksien toteutumisesta. ■

Varhaisesta puuttum

Euroopan unionin rikosentorjuntaverkoston (EUCPN) nuorisoriikosalaryhmä piti syyskuussa Helsingissä kuudennen kokouksensa. Päivän teemana oli varhainen puuttuminen.

Tutkimusprofessori **Tom Arnkil** Stakesista kertoi suomalaisesta verkostotutkimuksesta, Varpu-hankkeesta ja huolen puheeksi otosta (aiheesta kirjoitettu aiemmin Haasteessa 3/2003).

– Älä puutu vasta silloin, kun tarinan lopputulos on jo näkyvissä, vaan silloin kun ovet ovat vielä auki ja jotain vielä tehtävissä. Älä kuitenkaan ryhdy heti toimeen oman subjektiivisen huolesi perusteella, vaan keskustele ensin muiden kanssa heidän näkemyksistään, Arnkil neuvoo.

– Perhe saa itse päättää ketä verkostotapaamisessa tarvitaan. Ideana on, että paikalle ei kutsuta ongelmaverkostoa vaan resurssija. Silloin siellä ei ehkä tarvita niinkään kaikkia perheen kanssa työskenteleviä viranomaisia vaan sukulaisia ja ystäviä. Tarkoitus ei myöskään ole keskustella ongelmista ja löytää niihin ratkaisuja, vaan siitä miltä tulevaisuus näyttää esimerkiksi vuoden päästä ja mitä itse kukin voi tehdä sen eteen.

Lisäksi kokouksessa esiteltiin Hämeenlinnan varhaisen puuttumisen hanketta, joka on sijoitettu työttömien palvelukeskukseen. Verkostomenetelmällä yritetään katkaista ylisukupolvisia ongelmaketjuja. Kohderyhmänä ovat pitkäikäistyöttömät ja heidän perheensä. Hankkeen taustalla on lasten huostaanottojen määrän kasvu. Tähän mennessä on järjestetty viisi istuntoa ja neljä on saatu sovittua.

HOLLANNISSA ALOITETAAN YHDESSÄ

”Aloitetaan yhdessä” on hollantilainen varhaisen puuttumisen ohjelma lasten

isesta keskusteltiin EUCPN:n nuorisorikosalaryhmässä

psykkisten ongelmien, aggressiivisen käyttäytymisen ja rikollisuuden ehkäisemiseksi. Sitä toteutetaan kolmen kunnan alueella syrjäytyneissä lähiöissä. Ohjelmassa tuetaan perheitä, joissa on 0–3-vuotiaita lapsia. Perinteisissä lähestymistavoissa kohderyhmään ovat yleensä nuoret, naimattomat äidit ja toteuttajina yleensä sairaanhoitajat ja vapaaehtoiset, mutta tässä ohjelmassa on mukana myös sosiaalityöntekijöitä, päiväkodin työntekijöitä, poliiseja ja turva-alalla työskenteleviä.

Toiminta keskittyy lastenneuvoloihin, jotka ovat helposti kaikkien saavutettavissa. Kaikki vanhemmat haastatellaan, kun lapset ovat 6–8 viikon ikäisiä. Haastatteluissa tarkistetaan kumppanin tuki, lapsen terveys ja kehitys, äidin hyvinvointi, vanhempien sosiaaliset verkostot ja perheen ongelmat. Jos ko-

konaisarvio on, että tilanne on ongelmallinen, sairaanhoitaja käy myöhemmin perheessä keskustelemassa mahdollisuuksista ongelmien ratkaisemiseksi. Perheitä on tarkoitus seurata 20 vuoden ajan ja verrata niiden tilannetta kontrolliryhmään.

TANSKASSA KOKEILTU HUOLEN KIRJEITÄ

Tanskassa puolestaan kolmannes poliisilaitoksista on viime vuosina alkanut lähettää kirjeitä vanhemmille, jos poliisi on tavannut heidän lapsensa joko lapsille sopimattomasta paikasta tai kellonaikaan, jolloin lasten pitäisi olla jo nukkumassa.

Vanhemmille kerrotaan, että lapset eivät ole tehneet mitään laitonta, mutta poliisi pitää tilannetta yleisestä rikosten torjuntanäkökulmasta katsoen huoles-

tuttavana. Lapset ovat olleet yleensä 10-vuotiaita tai vähän vanhempia.

Vanhempien pitää viikon sisällä vahvistaa saaneensa kirjeen. Heille tarjotaan tarvittaessa myös mahdollisuus puhua asiasta. Tähän mennessä kaikki kirjeen saaneet vanhemmat ovat reagoineet siihen positiivisesti, koska se on tarjonnut mahdollisuuden puhua lasten kanssa ongelmista.

Kokouksessa esiteltiin myös Ranskan nuorisorikosoikeusjärjestelmää sekä Ison-Britannian nuorisooikeusneuvostoa (Youth Justice Board). Neuvoston toimintaan ja moniin nuorisorikollisuuden ehkäisyohjelmiin voi tutustua sen verkkosivuilla www.youth-justice-board.gov.uk.

Asenteet lasten ruumiillista kuritusta kohtaan yhä ongelma

Lasten ruumiillinen kuritus on Suomessa ollut lailla kiellettyä jo vuodesta 1984. Silti kolmannes suomalaisista suhtautuu sallivasti lapsen fyysiseen kuritukseen. Lisäksi vajaa viidesosa 15–45-vuotiaista lapsettomista aikoo varmasti tai melko varmasti käyttää ruumiillista kuritusta kasvatuskeinona, mikäli hankkii lapsia. Yli 90 prosenttia suomalaisista tietää, että ruumiillinen kuritus, tukistukset, luunapit, läimäytykset ja selkäsauvat ovat pahoinpitelyrikkoksia. Tiedot käyvät ilmi Lastensuojelun Keskusliiton kesällä Taloustutkimuksella teettämästä Omnibus-tutkimuksesta, jossa haastateltiin yhteensä 2 030 15–79-vuotiasta suomalaista.

Selvityksen mukaan naiset suhtautu-

vat miehiä kielteisemmin ruumiilliseen kuritukseen. Naisista runsas viidennes pitää ruumiillista kuritusta ainakin poikkeustapauksessa hyväksyttävänä, mutta miehistä sen hyväksyy lähes puolet. Kielteinen suhtautuminen kuritukseen tuntuu kuitenkin vahvistuvan, kun perheeseen syntyy lapsia, sillä tutkimuksen mukaan yksinäistaloudet ja lapsettomat parit kannattavat kuritusta lapsitalouksia useammin.

– Selvitys ei kerro, mistä naisten ja miesten välinen asenne-ero johtuu. Voi esimerkiksi olla kyse vanhasta kasvatustavasta, jossa kurittaminen ja rankaiseminen on perheessä ollut isän tehtävä? pohti Lastensuojelun Keskusliiton toiminnanjohtaja Mauri Upanne valta-

kunnallisilla lastensuojelupäivillä Lappeenrannassa elokuussa.

Upanteen mukaan koululaisille suunnatut uhritutkimukset osoittavat, että ruumiillista kuritusta todella käytetään. Sama käy ilmi erilaisten nettipalstojen kasvatuskeskusteluista. Upanne arvioi, että internet-palstoilla kirjoittavat muita aktiivisemmin väkivaltaa kannattavat ihmiset. Hän on huolestunut nettipalstojen väkivaltaa puolustavista asenteista, sillä monet vanhemmat hakevat näiltä palstoilta tukea kasvatuspulmiinsa.

– Tutkimukset osoittavat myös sen ikävän tosiasian, että lapsen vakava pahoinpitely on usein alkanut ”lievästä” ruumiillisesta kurituksesta, hän muistuttaa.

Korruption vastainen komitea antoi suosituksia

Korruption vastainen komitea (GRECO) on antanut Suomelle suosituksia. Suositukset perustuvat havaintoihin, joita ryhmän arviointitiimi teki käynnillään viime lokakuussa. Kyseessä oli toinen arviointimatka Suomeen. Viikon kestäneen vierailun aikana arviointitiimi keskusteli useiden ministereiden, oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen sekä työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen edustajien kanssa korruption vastaisen sopimuksen ja periaatteiden täytäntöönpanosta Suomessa.

Suosistusten mukaan syyttäjille, poliiseille ja tilintarkastajille annettavaa lahjusrikoksiin liittyvää koulutusta tulee lisätä, virkamiehille tulee laatia ohjeet siirtäessä valtion palveluksesta yksityiselle sektorille sekä laatia ohjeistus ja järjestää koulutusta virkamiehille heidän työssään havaitsemiensa korruptioepäilyjen ilmoittamisesta.

Maatarkastukseen liittyvä raportti käsiteltiin kesällä GRECON täysistunnossa. Raportissa todettiin, että Suomessa on vain muutamia esiin tulleita lahjustapauksia ja että Suomea pidetään yhtenä maailman vähiten korruptoituneista maista. Suomella katsottiin olevan kokonaisvaltainen korruptionvastainen lainsäädäntö.

GRECO (Group of States against Corruption) on Euroopan neuvoston alainen komitea, joka on perustettu mm. hallinnoimaan ja valvomaan EN:n siviili- ja rikosoikeudellisia lahjontasopimuksia ja niiden toteuttamista jäsenmaissa käytännön tasolla.

Raportti kokonaisuudessaan luettavissa netissä osoitteessa www.greco.coe.int.

Tutkimushankkeita väkivaltarikosten uusimisriskistä ja pelkääjävangeista

Rikosseuraamusvirasto on oikeusministeriön erillismäärärahalla käynnistänyt tutkimus- ja kehittämisohjelman, jonka tavoitteena on rangaistusmuotojen tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arviointi. Ohjelman puitteissa on käynnistetty tänä vuonna kolme hanketta.

Yksi on kokonaisvaltaisen tutkimustietokannan kehittäminen yhteistyössä Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen ja Tilastokeskuksen kanssa. Tietokantaa on tarkoitus hyödyntää selvittäessä tuomittuihin, heistä tehtäviin arviointeihin ja suunnitelmiin, rikoksiin sekä tuomioihin liittyviä kysymyksiä.

Toinen tutkimus koskee väkivaltarikoksista tuomittujen uusintarikollisuutta. Se toteutetaan osana laajempaa kriminaalipsykologian tutkimushanketta. Tutkimuksen tavoitteena on tilastollisia menetelmiä käyttäen tarkastella väkivaltarikoksista tuomittujen uusintarikollisuutta. Tarkastelun kohteena on uusintarikonin suhde käyttäytymiseen aikaisemmassa väkivaltarikoksessa. Aineistona käytetään aikaisempaa tietoa rikoksissa ilmenevästä käyttäytymisestä ja tekijöiden piirteistä sekä poliisin rikosilmoitustietokantaa uusintarikollisuutta koskevien tietojen osalta. Kerät-

tyjen tietojen perusteella pyritään luomaan monimuuttujamalleja, jotka ennustaisivat rikoksen uusimisen riskiä. Tutkimusta ohjaa kriminaalipsykologian dosentti **Helinä Häkkänen** ja sen toteuttavat tutkijat PsM **Taija Stoot** ja PsM **Taina Laajasalo** Helsingin yliopistolta.

Kolmannen tutkimuksen aiheena on pelko ja väkivalta vankilassa. FT **Minna Ruckensteinin** ja FM **Annika Tepon** etnografinen tutkimus analysoi vapaaehtoisesti eristykseen hakeutuneiden ns. "pelkääjävankien" paikkaa vankilan hierarkioissa. Tutkimuksessa selvitetään, keitä omasta pyynnöstä erillään asutut vangit ovat, miksi he ovat eristysosastolla ja millaiset vankiyhteisön vallankäyttömekanismit ovat heidät sinne ajaneet. Vankilan valtasuhteita, vankien pelkoa ja vankien välistä väkivaltaa tarkastellaan useista näkökulmasta. Tavoitteena on luoda kattava kuva tekijöistä, jotka pakottavat vangit eristäytymään vankiyhteisöstä. Ne voivat liittyä esimerkiksi tehtyihin rikoksiin, vankien välisiin riitoihin tai huumekauppaan. Tutkimus on jatkoa vuonna 2003 käynnistyneelle ja Helsingin vankilaan keskittyvälle projektille, jossa kuvataan vankilan ja vankineuhdon arkea.

Suomeen viisi aluevankilaa

Hallinnon ja aluekehityksen ministeriöryhmä puolsi syyskuun kokouksessaan linjauksia vankeinhoidon rakenteiden ja toimintatapojen uudistamisesta. Kesäkuussa valmistuneen selvityksen mukaan muutoksella uudistettaisiin vankeinhoitolaitoksen organisaatioita siten, että se muodostuisi viidestä

aluevankilasta sekä valtakunnallisesta terveydenhuollon yksiköstä nykyisten 21 itsenäisen vankilan ja Vankimielisairaanalan sijasta.

Aluevankilat jakautuisivat maakuntapohjaisesti Etelä-Suomen, Itä-Suomen, Kaakkois-Suomen, Länsi-Suomen sekä Pohjois-Suomen aluevankiloihin. Ne oli-

Nuorisorangaistus laajenisi koko maahan

Nuorisorangaistusta ehdotetaan pysyvästi käyttöön koko maassa alle 18-vuotiaina tehtyjen rikosten seuraamuksena. Nuorisorangaistus vastaisi tasoltaan ehdollista vankeutta, mutta käytännössä se olisi sitä tuntuvampi rangaistus. Tarkoituksena on rankaisun lisäksi ehkäistä uusia rikoksia. Uusi laki tulisi voimaan vuoden 2005 aikana. Siihen on tehty useita muutoksia, jotka perustuvat kokeilusta saatuihin kokemuksiin ja nuorisorikostoimikunnan mietinnöistä saatuihin lausuntoihin. Nuorisorangaistusta on kokeiltu vuodesta 1997 lähtien seitsemän käräjäoikeuden alueella, jotka ovat Espoo, Helsinki, Joensuu, Tampere, Turku, Vaasa ja Vantaa.

Nuorisorangaistukseen voidaan tuomita alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta, jos sakkorangaistus ei ole riittävä seuraamus eikä ole syytä tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Rangaistukseen voitaisiin tuomita myös sellaisista tuomioistuimissa samalla kertaa käsiteltävistä rikoksista, joista vain osa on tehty alle 18-vuotiaana.

Nuorisorangaistus kestäisi vähintään neljä kuukautta ja enintään yhden vuoden. Tuomittu olisi valvonnassa rangaistuksen ajan. Nuorisorangaistus sisältäisi valvontatapaamisia, sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjel-

mia sekä tukea ja ohjausta. Se myös yleensä sisältäisi valvonnassa tapahtuvaa työelämään perehtymistä. Kokeilulakiin verrattuna sisältö muuttuisi siten, että jako valvontaan ja nuorisopalveluun poistuisi.

Nuorisorangaistuksen laajentamista 18–20-vuotiaina tehtyihin rikoksiin pohditaan oikeusministeriön asettamassa työryhmässä. Samassa yhteydessä harkitaan myös työpalvelun ja mielenterveys- tai päihdehoidon liittämistä nuorisorangaistukseen.

Nuorisorangaistuksen täytäntöönpano sekä tuomitun elämänhallintaa ja rangaistuksen suorittamista edistävät tukitoimet olisi sovittava yhteen. Laissa säädettäisiin nyt myös alustavasta toimeenpanosuunnitelmasta, jonka Kriminaalihoitolaitos laatisi virallisen syytäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä ennen rangaistuksen määräämistä. Täytäntöönpanon tarkempi sisältö määräytyisi edelleen toimeenpanosuunnitelmasta, jonka Kriminaalihoitolaitos laatisi tuomitsemisen jälkeen. Täytäntöönpanosta huolehtisi kuten tähänkin saakka Kriminaalihoitolaitos, jonka virkamies määrättäisiin valvojaksi.

Uutta kokeilulakiin verrattuna on se, että tuomittua kiellettäisiin valvontatapaamisen tai muun vastaavan täytän-

töönpanoon liittyvän tilaisuuden yhteydessä olemasta päihdyttävien aineiden vaikutuksen alaisena. Kieltoa voitaisiin valvoa puhalluskokeella.

Jos nuorisorangaistukseen tuomittu laiminlyö valvontatapaamisen tai muun vastaavan tilaisuuden, poliisi voi noutaa hänet paikalle. Laiminlyönnistä voi seurata kirjallinen tai suullinen huomautus. Sen noudattamatta jättäminen tai muu vakava ehtojen rikkominen johtaisi kirjalliseen varoitukseen. Jos tätä ei noudateta tai nuorisorangaistuksen suorittaminen jää kesken tai kokonaan aloittamatta, asia vietäisiin tuomioistuimeen ja tilalle määrättäisiin uusi rangaistus. Sen tilalle voitaisiin tuomita myös ehdoton vankeusrangaistus, johon ei tässä tapauksessa vaadittaisi sellaisia painavia syitä, joita yleensä vaaditaan alle 18-vuotiaiden kohdalla.

Nuorisorangaistuksen laajentaminen koko maahan lisäisi rangaistuksen käyttöä huomattavasti. Lisämäärärahaa tarvittaisiin vuonna 2005 lähes puoli miljoonaa euroa. Laajentamisen päästyä täyteen vauhtiin arvion mukaan vuonna 2008 sen täytäntöönpanoon tarvittaisiin vuosittain noin kaksi miljoonaa euroa. Silloin rangaistuksia tuomittaisiin arviolta noin 300 vuodessa, kun kokeilulain aikaan määrä oli 38–102.

sivat Rikosseuraamusviraston alaisia virastoja, joissa vankeusrangaistus pantaisiin täytäntöön ja jotka vastaisivat vankeusprosessin toteuttamisesta.

Vankeinhoidon rakenteiden uudistaminen on kiinteä osa oikeusministeriössä valmisteltavana olevaa vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaa lainsäädännön kokonaisuudistusta. Organisaatiouudistus tukisi uuden vanke-

uslain mukaisia tavoitteita, joissa olennaista on vankeuden suunnitelmallinen ja turvallinen täytäntöönpano sekä pyrkimys vähentää uusintarikollisuutta.

Lisäksi kevennettäisiin hallintoa ja keskittäisiin palveluja sekä siirrettäisiin näin vapautuvia resursseja hallinnosta vankien kanssa tehtävään lähityöhön.

Tavoitteena on vankeinhoidon organisaation muutoksen ohella uudistaa henkilöstön rakennetta vastaamaan uu-

den vankeuslain vaatimuksia. Osa henkilöstön tarpeesta voidaan toteuttaa sisäisin siirroin ja nykyistä henkilöstöä uudelleen kohdentamalla. Uuden lainsäädännön tavoitteiden toteuttaminen edellyttää myös vankeinhoitolaituksen resurssien lisäämistä lähivuosina.

Lakiesitykset kokonaisuudistuksesta on tarkoitus antaa eduskunnalle syksyn kuluessa.

Rikollisuustilanne 2003 ilmestynyt

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuosikatsaus Rikollisuustilanne 2003 kertoo rikollisuuden määrästä, rakenteesta ja kehityksestä sekä rikosoikeudellisen kontrollijärjestelmän toiminnasta. Rikollisuuskehitystä tarkastellaan sekä rikoslajeittain että tekijäryhmittäin. Rikollisuutta kuvataan poliisitilaston sekä eri lähteistä saatavien piilorikollisuutta koskevien tietojen avulla. Raportti kertoo myös rikosvahingoista. Erillisteemoina käsitellään nuorisoriikollisuutta, naisten rikollisuutta ja uhriksi joutumista, ulkomaalaisten rikollisuutta, suurten kaupunkien rikollisuutta, rikosten pelkoa ja väkivaltarikoksista epäiltyjen päihtymystä.

Rikosoikeudellisen kontrollijärjestelmän toimintaa kuvaavat tiedot rikosten selvittämisestä, syyteharkinnasta sekä rangaistuksen määräämisestä. Raporttiin sisältyy myös tietoja rangaistusten täytäntöönpanosta. Ajankohtaisina erityisteemoina tarkastellaan nuorten seuraamusjärjestelmää, pakkokeinoja ja huumausainerikosten seuraamuksia.

Vuonna 2003 poliisiin tietoon tuli 762 000 rikosta. Tilastoitu rikollisuus lisääntyi kolme prosenttia edellisestä vuodesta. Vuodesta 1991 alkaen poliisiin tietoon tulleen rikollisuuden kehitys-

suunta on ollut pääosin laskeva. Poliisi kirjasi 10 prosenttia vähemmän rikoksia vuonna 2003 vuoteen 1990 verrattuna. Tammi-maaliskuuta koskevien ennakkotietojen perusteella tilastoidun rikollisuuden määrä on kuluvan vuoden alussa lisääntynyt 8 prosenttia edellisestä vuodesta. Omaisuusrikosten määrän kehityssuunta on ollut vuodesta 1991 alkaen laskeva ja pahoinpitelyrikosten nousu.

Kaikista poliisiin tietoon tulleista rikoksista valtaosa (87 % vuonna 2003) on liikenne- ja omaisuusrikoksia. Talousrikollisuus, huumerikollisuus ja ulkomaalaisten tekemät rikokset ovat 1990-luvun kuluessa nousseet esiin uusina rikollisuusongelmina.

Julkaisu löytyy pdf-muodossa osoitteessa www.om.fi/optula/26209.htm.

Väkivalta- ja huumevankien määrä kasvaa

Rikosseuraamusviraston vankirakenteen poikkileikkausraportin (1.5.) mukaan vankiluku on edelleen kasvussa. Erityisesti huumausaine- ja väkivaltarikoksista tuomittujen määrä on kasvanut. Vankiloille nämä vankiryhmät ovat haasteellisia: he ovat usein kuntoututtavan toiminnan tarpeessa ja asettavat vaatimuksia myös vankiloiden turvallisuudelle ja päihdevalvonnalle.

Toukokuun alussa vankiloissa oli kaikkiaan 3700 vankia, mikä on 50 vankia enemmän kuin viime vuonna samaan aikaan. Heistä 1097 oli tuomittu väkivaltarikoksista. He ovat suurin vankiryhmä ja määrä on ollut kasvusuuntaisen. Kevään vankirakennekartoituksessa huumerikoksista tuomittuja vankeja oli puolestaan 556.

Oikaisu Haasteeseen 2/2004

Edellisessä Haaste-lehdessä **Jukka Savolaisen** artikkelissa "Perhetyyppi yhteydessä nuorten väkivaltakokemuksiin" oli virhe kuviossa sivulla 15. Ydin-

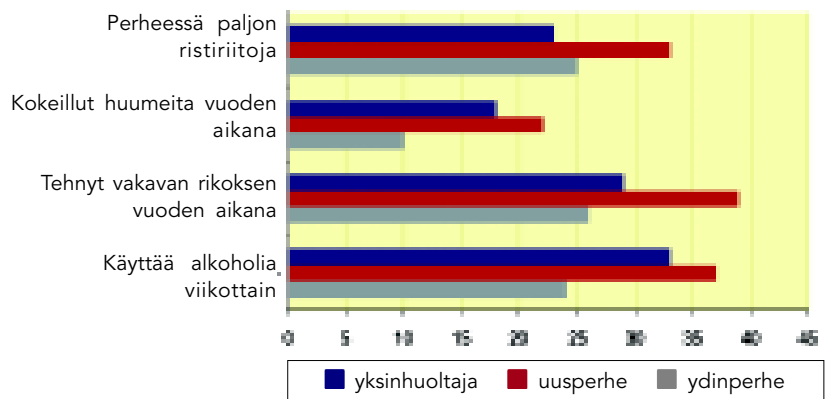
perhettä ja yksinhuoltajaperhettä merkitsevät värit olivat vaihtuneet keskenään. Alla kuvio uudelleen selite korjattuna.

Seuraava Haaste

Haaste 4/2004 ilmestyy 13. joulukuuta. Aineiston pitäisi olla toimituksessa 5. marraskuuta mennessä. Lehdessä on teemana mm. väkivalta.

Toimitukselle voi lähettää artikkeliehdotuksia, keskustelupuheenvuoroja ja juttuideoita. Yhteystiedot löytyvät sivulta 3.

Väkivaltaisia uhrikokemuksia selittävät tekijät perhetyypin luokissa (%).

Senaatti ja Pietarin reskriptit

Suuriruhtinaskunnan aikana senaatti sai yleensä valmistelutoimeksiannot Pietarista keisarillisilla käskykirjeillä eli reskripteillä. Niissä sanottiin asia mutta ei esitetty valmista lakitekstiä. Ne eivät vastanneet nykyisiä Brysselin direktiivejä mutta vastaavat hyvinkin semmoisia direktiivejä, joita EU alkaa lähettellä sen jälkeen kun nykydirektiivit perustuslaillisen sopimuksen myötä muuttuvat eurooppapuitelaeiksi.

Senaattikin oli silloin ”luokan paras oppilas”, mutta vain Suomen kannalta. Kotiinpäin vedettiin sen kun voitiin, ja jekutus oli sallittu mutta kiinnijääminen ei. Esitys- ja asetusehdotukset laati senaatti, jonka ehdotus valmisteltiin virkamiestyönä, senaattorivaliokunnassa tai keisarin luvalla komiteassa. Vuonna 1884 perustettiin lainvalmistelukunta, jolle senaatti antoi toimeksiannot. Senaatin ehdotus lähetettiin Pietariin kenraalikuvernöörin lausunnon kera, ja ministerivaltiosihteeri esitteli sen keisarille, muuttamattomana ja tai muutettuna. Pietarissa toimi 1857–1891 Suomen asiain komitea, joka antoi asioista lausunnon. Siihen kuului vain yksi venäläinen, ja kun suomalaisjäsenistä kaksi oli senaattoreita, komiteaa on luonnehdittu senaatin ”lobbariksi”.

Enin osa ehdotuksista käsiteltiin rutii-
luontoisesti. Senaatti oli tosin usein erimielinen, jolloin kenraalikuvernööri saattoi muutosehdotuksia tekemättä valita sopivimman ratkaisun. Milloin jokin käsky haluttiin yksimielisesti torjua, löytyi ”parhaiden oppilaiden” taidoille

käyttöä. Yksi suosittu keino oli asian hautaaminen lainvalmistelukuntaan. Esimerkiksi kun kenraalikuvernööri Feodor Heiden 1891 ilmoitti keisarin käskeneen, että Ruotsin aikaiset asetukset piti saattaa ”armollisten asetusten muotoon”, lainvalmistelukunnan I osasto sai tehtäväksi kodifioida Ruotsin aikaisen lainsäädännön. Senaatti ei tosin antanut yhtäkään kodifointiin liittyvää toimeksiantoa, eikä lainvalmistelukuntaan panut asiassa kortta ristiin.

Toinen hyvä keino oli asian ”väärinymmärtäminen”. Esimerkki tästä oli kahden reaalityseon ”perustaminen” 1891. Keisari oli huhtikuussa 1891 antanut valmistelukäskyn venäjän kielen edistämisestä, jossa toisaalta edellytettiin perustettavaksi kaksi perusteellisempaa venäjän kielen opetusta antavaa lyseota, ruotsinkielinen ja suomenkielinen, ja toisaalta parannettavaksi viranhakijoiden venäjän kielen taitoa. Senaatin talousosasto valmisteli ”julistuksen kahden sellaisen reaalityseon perustamisesta, joissa suoritetaan laveaperäisemmät kurssit venäjänkielessä”. ”Perustamisen” asemesta kuitenkin säädettiin, että 1871 perustetun Helsingin ruotsinkielisen reaalityseon ja tammikuussa 1891 perustetun suomenkielisen reaalityseon ”opetuskaavan” mukainen venäjän opetuksen määrä oli 40 tuntia viikossa yhteensä kaikille luokille (I–VIII). Alistuksessaan senaatti myös kertoi lyseoiden ”aloittaneen toimintansa” 1.9.1891, mikä puoliksi pitikin paikansa.

Kielitaitoasetuksessa senaatin ple-

num onnistui nippelijuridiikalla vesittämään käskykirjeen vaatimuksia. Senaatti otti asetuksen johtolauseeseen maininnan, että asetuksella ei muutettu mitään ennen oli säädetty, jolloin asetus sai periaatepäätöksen luonteen. Kun reskriptissä edellytettiin venäjän taitoisten, kelpoisuusehdot täyttävien viranhakijoiden asettamista etusijalle, senaatin ehdotuksen mukaan venäjän kielen taito olisi otettu huomioon vain, jos hakijat muutoin olivat tarkalleen yhtä päteviä. Ministerivaltiosihteeri Voldemar von Daehn kuitenkin aavisteli käryn käyvän, ja muutti asetuksen reskriptin mukaiseen asuun.

Kenraalikuvernööri Feodor Heiden oli Suomi-syöjä, mutta hänellä oli kuitenkin hyvät pöytätavat, ja Aleksanteri III:n käskystä hän kunnioitti Suomen lakeja, mitä suomalaiset pitivät heikkoutena. Heidenin seuraaja N.I. Bobrikoff oli toista maata, mutta routavuosien senaatista, jota niin sanottujen perustuslaillisten propagandassa on kutsuttu ”myöntöväisyssenaatiksi”, löytyi myös miehiä sellaisia, jotka pystyivät jallittamaan Bobrikoffiakin. Varsinkin Waldemar Eneberg onnistui torjumaan koko joukon venäläistämishankkeita ja myös pelastamaan lainvalmistelukunnan. Ehdottamalla II osaston lakkauttamista hän aivan oikein arvioi, että Bobrikoffin kilpailijat Pietarissa sabotoivat Bobrikoffin hankkeet I osastonkin lakkauttamisesta. ■

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja Kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajan-kohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdessä on hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali-, koulu- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutusallalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuosittainen maksu on 25 euroa. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, faksilla (09) 1606 7518 tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa/4 numeroa/12 kk

- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
 määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi

Yritys/Yhteisö

Lähiosoite

Postinumero ja -toimipaikka

Puhelinnumero

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi

Yritys/Yhteisö

Lähiosoite

Postinumero ja -toimipaikka

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki